[illegible]

1

श्री भाग सटी १

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रमक्रपदपातेन तस्थिप्रविदारणं नृसिंहवपुषं वंदे दैत्यमानंदविग्रहं कलिःपं

चरणाख्यायेस्मिन्सप्तमे वर्ण्यते पुना कलिःचवासनाप्रोक्तनतत्कर्मानुसारिणि अनुभावश्च सवेविहिता

साहेतुभेदतः अनुभावमहत्वं कोपाङ्कभावमहद्धनुग्रहान ह्येहरिपयोर्यद्वहै कंदेवमसनापि चनःसन

कषाविलहेषायअनुभवाप्सना यस्याहृदैत्यगर्भेपिप्रह्लादस्य सनः स्थिपुनालहनयहादासविलोम

ह्लक्रियाप्सनाहभक्तस्यमहावि — ष्णोर्हिदैत्यमपिहत्वा तृतीये

यभेवद्वाप्तःश्रावकोयोप्नाप्सा — प्रुवः यनोमनीषिणायत्नः

राजोवाच समः प्रियः सुहृद्ब्र — ह्मन्भूतानां भगवान्स्वयं इन्द्र

स्यार्थे कथं दैत्यानवधीद्वि — षमो यथा। नह्यस्यार्थः सु

रगणैः साक्षान्निःश्रेयसा — त्मनः नैवासुरेभ्यो विद्वे

षो नोद्वेगश्चागुणस्य हि २ — इति नः सुमहाभागनाराय

णगुणान्प्रति संशयः सुम — हाञ्जातः तद्भवांश्छेत्तुमर्हति ३

कार्यो महदनुग्रहे इन्द्रस्य तदर्थमुक्ते — नास्मैयलहतान सुष्यतेन ज्ञादेदपाः

मितैत्यतत्सुहृत्वमतिमहत्वः महत्कोपानुकंपोप्यवासनानामदृष्टव्यने। सहायमनायपुण्येनकर्मभिः सुहृच

नमः पोलुपं चोपि लभ्यान त्रिः पतेयुंदेतिनीयः लक्ष्मनुपक्षमे अयोहि आत्मकस्य वोमहत्व विलक्षकोवा

यत्तुविप्र ध्यापतार्थे ले यत्कर्महृदेवकपातहृतमुत्रादिति: शाक्रपाणि ग्राह्यतांविलतानामस्य नाशोकृत

मेन नलेनोपगतोति नयदि तिलकसकलाविक्षिमतः पूर्णाहितमहृदुकृति समनः लितिचिभिः तदि समस्यमहृद

श्रवैषण्योनामार्थितिनच पिपरस्यरीति कदेवषपेषमुद्धतकर्मिनयथः २ किंचयस्यार्थेः प्रयोजनं सिद्धमितितस्य

राम: १

नहि नानुभवन्ती तिक्तनोत्पादनेन ज्ञानं हृदिस्थं नित्यात्मस्वरूपं परमात्मानं केवलं यो निपुणाः मनीषिणा कार्यदर्शनलिंगे
न विना पिज्ञानेन निश्चयतः स्वभावकर्मादिवादनिषेधेन विहंती निपाठेन भोगसिद्धानमेव शुद्धापि ज्ञातिनाः हिवे
निहहृदये यथा सूर्यकान्तादौ दाहदर्शनान्न सो निश्चीयते यथा वा गंधदर्शनाद्वा सुरभिमादि नदेवं मायागुणव
शेनैन हृदयस्थं नवाभाविकमिश्रकं न हि गुणपरिणामेन अहं नो स्वरूपमात्मा इत्याह यदा त्वात्मनो जीवस्य भोगाय
स्रः शारीरानीपरः परमेश्वरः मिसृष्टमेव निनरात्मा स्मनस्थितेरजः पृथक्त्वमनतीविविज्ञानत्वमस्य पृथु दोषः
क्षीणे निमित्तः सनेव पृथक्त्वमन्ये शान्तिमात्रः संहृतिष्वनन्तमः पृथगीश्वरनित्रायति १॰ यदा सिद्धान्ती
विंदन्त्यात्मानमात्मस्थमात्मिनाकर्मयोगतः ९ यदा सिद्धः प्रत्यगात्मनः प्रोक्तः स्वजन्मेष पृथक्त्व
मायया सर्वविविज्ञानन्त्वीश्वरः शान्तिमात्मात्मनीश्वरत्वं मो १॰ कालेनावरणेत्सजन्नो शाश्वत्रमायत्र
यानपूर्णान्नदेवसमन्वितम् यदीश्वरान्नमपि कालईशिता नाम नव ह्यनीकम्मि एवपयतः नत्वनीका नव
नाम्न इशिया रजलमस्त्वानमस्थिताः स्मरक्तवा ॥ अत्रैवाह तः पूर्वन्निहृतःस्य स्तरभिता प्रोतामसज्ज्ञ
माहि ईशानप्रतीनं कालपारं श्रवारयन् प्रपातन्पदघपारंतमपि वारयन्ति कालमिति देव न देवप्रयानपु
भ्यानिमित्त भूतमभ्यासमन्वितम् अमेवकर्ता ईश्वरः तयोः सहकारितया अप्रभूतेषु वर्तमानेन कालस्वरूपमेव
सृजति सर्वेषामनुप्रयानानकालस्य तन्नमान्यमिनयथोः तथापि प्रलने किं मृयोनन्त्राहयपषकालः सप्तनम
ययतिश्चमनोहेतोः ईशानापीश्वरोपि समनप्रयानस्यानीकदेवमन्नहमयप्रीतमथेः नत्वनीकानव प्रति
पदानप्रमिणानिहितनतीवेमनवः इत्यवः कोर्तिरपसनः कालशक्तिरपिनगगानवैषम्यमत्रिपिमाने
णानदमिहानमिस्त्वरनिनिग्रकारणार्थः ॥ इदानीं तनयोर्व्येनसांतपानेन किंनगालणपापनात्वरीयो

भागवतस्य शब्दादस्य माहात्म्यं ४ कृत्वा पुंसां स्वकृतं स्वनिर्वर्तेनमर्थः ५ यस्मात्प्रकृतेः परः अतो निर्गुणः अ
नपायात्मा अनपवर्ग्यात्मकः रागद्वेषादिनिमित्तभूतदेहेन्द्रियादिरहितः सोपि स्वमायागुणसत्त्वादिकमाविश्य
निमित्तया बाध्यबाधकतां प्राप्त इवाभाति बाध्यकस्य पक्षः यद्वा देवासुरादीनां परस्परं बाध्यबाधकतां गतः अयमर्थः
स्वहेतुः ज्ञानस्यार्थः ६ तत्र गुणानामेव वैषम्यं न तु ब्रह्मणः पुरुषस्य वैषम्यं स्यात् तत्र तदसौ माह सत्त्वमिति तत्त्व

श्रीशुक उवाच साधु पृष्टं महाराज हरेश्चरितमद्भुतं यद्भागवतमाहात्म्यं भगवद्भक्तिवर्धनं ४ गीय
ते परमं पुण्यमृषिभिर्नारदादिभिः नत्वा कृष्णाय मुनये कथयिष्ये हरेः कथाः ५ निर्गुणोपि ह्यजो व्यक्तो
भगवान्प्रकृतेः परः स्वमायागुणमाविश्य बाध्यबाधकतां गतः ६ सत्त्वं रजस्तम इति प्रकृतेर्नात्मनो गु
णाः न तेषां युगपद्राजन् ह्रास उल्लास एव वा ७ जयकाले तु सत्त्वस्य देवर्षीन्रजसोसुरान् तमसो य
क्षरक्षांसि तत्कालानुगुणोभजत् ८ ज्योतिरादिरिवाभाति संघातान्न विवि

स्वेच्छया गुणेष्विष्टा अतो विपक्षपाते
वैषम्यस्यादेवतत्सकालकृतत्वादित्याह जयेति ध्यायन्निमित्तमर्हित्वं इत्यादीनामाधिक्यकारिणः ७ सत्त्वस्य जयकाले देवादीनभ
जीक्ष्वाभजनतन्न देहस्थवि पक्षपातेद्धजीन्यर्थः रजसोजयकाले तमसो जयकाले स्मजत्यः तमसः कालस्य गुण
मन् ८ स समस्तानिति निमित्तभेदेन वैषम्यं ज्योतिरादिर्यथा काष्ठादिषु अन्ये यथा पात्रेषु आकाशादयः पात्रवत्
दिष्ठ तथा नानात्वेनेव भाति तत्त्वतः विवेकेन ज्ञानेन अहं संघातात् देहादिभ्यः विविच्यते
पृथक्त्वेनावे ८ ॥

श्री भा स्कं ७

भगवन्निरंकस्य न कर्तृत्वेन भावाभिनिवद्धनस्त्वं कोऽभिप्रायः भगवन्नीशाकारेण न वानरभावेऽपि स्वरापानादिव
न्निषिद्धनिराचरणाद्दानत्वनावदेहाभिमानकृतं निंदाभिनिर्भिन्नानां योऽरदीनां भगवतस्तत्स्वभावाद्यपीऽशोकाली
न्माहात्म्यैर्द्विभिः निर्दिष्टेषु कीर्त्तने भक्तारः निरस्ताः किं तन्नत्वं मारिता नार्थं प्रधानगुरुषयोरविवेकेन कलेव
रंकल्पितं रविते २२ तदभिमानेन भूतानां यथा मम अहमिति वैषम्येन कृतं हिंसादिकं च भवति तथानयेऽस्य तु न
रागानयः रेरुः नाडे नेणाकृष्टं निदानयोर्हिंसापीडा च भवति २२ यस्मिन्निर्वृद्धीय मभिमानः तस्य देहस्य वधात्तद्दृष्ट्य
यथा तथा यस्याभिमानो नास्ति अतोऽस्य परमेश्वरस्य हिंसाकेन हन्तनाकल्प्यते केनापि अभिमानाभावे देहः केव

नारद्रवाच किं तन्नत्वं भक्तारम्भ क्रियार्थे कलेवरं प्रधानपुरुषयोस्तत्त्वविवेकेन कल्पितं २२ हिंसात
दभिमानेन देहयोः कृष्णयोर्यथा वैषम्याभिरुद्भूतानां मम अहमिति प्रार्थ्येव २३ यन्निवृद्धेऽभिमानो यत्र तद्धया
स्मातीनां वधः तथा नयस्य केवलस्याद्दभिमानो नास्ति नात्मनः २४ परस्य रमकर्तुर्हि हिंसाकेनापि कल्प्यते
२४ तस्माद्देहाबद्धयेन निर्वैरेणाभयेन वा स्नेहात्कामेन वा युज्यात् कथंचिन्नेक्षते पृथक् २५ ॥ रामः

३

स्यात् यद्धितीयत्वेनाभिमन्तव्याभावात् वैषम्याभावे देहः अखिलात्मनः सर्वात्मनः इति तद्धिं किमिति हेतिनद्वारा
परस्येति रमकर्तुः हिंसायैर्द्वेषकरोतीत्यर्थः २४ यस्माद्भगवतो निरोदितं कृतं वैषम्यं नास्ति तस्माद्येन केनाप्युपा
येन यतेनैव निरोदितं कृतपापस्यापि नाशात्मा तुल्य पुरुष कृमि माशायेनाहत्नस्मादिति भक्तिभिः नास्तिवैरं केनापि
यस्मिन्नेतेन भक्तियोगेन मर्त्यः युक्त्याच्च न तदितिशेषः तस्मादनेन रूपायैः पृथक् न दोत २५ ॥ रामायनमः ॥

३

चेदिभूभृतः शिशुपालस्य १३ सारङ्गविषं नार्देकेरसर्वविधि निवक्रचैत्रं अभावग्रामार्थः इदं वरूपमाणं १४ यकोनभक्तानाम
येऽङ्गलेभाग्राम्निर्विद्दिपोनानेमेनदइङ्ग्नोहि १५ तस्यनवेनवमरकपानपवोचिनइनाहस्मावनिंदेयनिनमेननके १६ द
मचोपमस्तनः शिशुपालः कलभाग्रमानवास्येकोमलभाग्रमामाभ्यमेप्रनिपथुनापिप्रमधीकोथीमन्त्रीवा १७

दृष्टामहाङ्गतेनानानसंयेमहाक्रनो ग्रामदेवेभयुवतिसागुङ्गोचेदिभूभृतः १३ नग्रामोनेनरज्जतींशुनानापोइ
स्ततःकृतो पथझुविक्लिनमनामप्नेनाम्नुमायनापिहृ १४ गुणैषिप्रयतान अहोग्रामङ्गनेननङ्गलेभेकाविला
माप ग्रामदेवेपनेनेग्रामेस्मुप्रपयतिहिमः १५ पनहृदेवनाभङ्ग्रामः सर्वपवनवयमेन भगवन्निदयावेनाहिजे
लमक्षिपातिनः इमसेपमस्तः पापयाग्रमपुणान् सेप्रमगमेमोविदेदनवक्रम्बङ्गमेनि १७ ग्रापनोरम
कृहिंमयहृलप्रमनाये शिशुनानानिहुत्पनापविवशनलमः १६ कथनामिमभवनिङवया
लायामनि पशुपनामसंलोकनानलपमीपनरमा १९ पनङ्गात्मिमेङ्गहिदोपार्थिनिववायुना कृपेन
दङ्गननमभयवानरकाराणा २० श्रीकृष्णकरवाव गाजमदवग्राकर्णनारोभगवानवधिः नहः प्राहन
माभाग्रमूहत्मानानमदःकथाः २१ नारायणनमः ॥

शिशुः कृष्णं १८ इरावग्राहेङ्गणामयपामसकूपेरुग्रम्भनविलनलगेमागुसेरयत्नः प्रभूनस्वापिदेनवक्रनपस्यनमेत
नलपेमागुस्मेनज्ञानकग्रमापोनमिङ्गवनिहेषाः १९ पनमग्रद्धनतमेदिपनपनस्पनिप्रामनिभगवानसर्वज्ञाःन
नृहि २० ग्रामाग्रमेचोपामोदेनिनेधीदेनस्पनिनिसनमभानहाः सदःस्पृणेनाः सम्पाकथाप्राहेत्पनयः २१ ॥

श्रीभाग स ७ ४

श्रुतं भवेऽस्मिन्यदा? जन्मदेहत्वभूतैः प्राकृतैर्देहेन्द्रियासुभिर्हीनानां शुद्धसत्त्वमयदेहानामित्यर्थः प्राकृतदेहसम्बन्धेन सम्बन्धमेतदाख्यातुमर्हसि ३४ ३५ कथंभूताः सनन्दनादयः पञ्चवा षड्वा हायनानि येषां तेऽर्भा बालाः तद्वदाभा येषां ते पूर्वेषां मरीच्यादीनामपि दिग्वाससः दिगम्बराः शिशून्मत्वा ३६ वासमपि

देहेन्द्रियासुहीनानां वैकुण्ठपुरवासिनाम्। देहसम्बन्धसंबद्धमेतदाख्यातुमर्हसि ॥ ३४ ॥ नारद उवाच। एकदा ब्रह्मणः पुत्रा विष्णुलोकं यदृच्छया। सनन्दनादयो जग्मुश्चरन्तो भुवनत्रयम् ॥ ३५ ॥ पञ्चषड्ढायनार्भाभाः पूर्वेषामपि पूर्वजाः। दिग्वाससः शिशून्मत्वा द्वाःस्थौ तान्प्रत्यषेधताम् ॥ ३६ ॥ अशपन्कुपिता एवं युवां वासं न चार्हथः। रजस्तमोभ्यां रहिते पादमूले मधुद्विषः ॥ ३७ ॥ पापिष्ठामासुरीं योनिं बालिशौ यातमाश्वतः ॥ ३८ ॥ एवं शप्तौ स्वभवनात्पतन्तौ तौ कृपालुभिः। प्रोक्तौ पुनर्जन्मभिर्वां त्रिभिर्लोकाय कल्पताम् ॥ ३९ ॥ जज्ञाते तौ दितेः पुत्रौ दैत्यदानववन्दितौ। हिरण्यकशिपुर्ज्येष्ठो हिरण्याक्षोऽनुजस्ततः ॥ ४० ॥ हतो हिरण्यकशिपुर्हरिणा सिंहरूपिणा। हिरण्याक्षो धरोद्धारे बिभ्रता शौकरं वपुः ॥ ४१ ॥

नार्हथः कुतः पुनः तत्र वासमिति चकारार्थः हे बालिशौ मूढौ हेतोः आश्वपातं ३७ वां युवयोः त्रिभिर्जन्मभिर्लोकाय स्वस्थानप्राप्तये कल्पतां भवतु प्रत्यञ्च पाठः समाप्ता इति पुनः प्रोक्तौ विसर्गः ३८ ३९ येषां

टीकायांसप्तमस्कन्धे ५

[illegible] २८ [illegible] कीटः पेशस्कृता [illegible]
[illegible] २७ [illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३१ [illegible]

[illegible] २९ कीटः पेशस्कृ
[illegible] २७ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० [illegible] तस्मात्केनाप्युपायेन मन
[illegible] ३१ [illegible]
[illegible] ३२ [illegible]

[illegible]
[illegible] ३२ [illegible]
[illegible] मनोजन्म ३३

श्री
भा.ग.
स्त.टी.
५

द्वितीयेविक्रमेणैषेण लोकं विलाप्यलालनेवैः नहवग्रानृत्रजाही निनिहालेरसं नयनमगावद्वेषपवनन
द्वेषपिकारशाणिस्माशयेनाहृष्माननियम्यादिना एवंदेवपत्तपातेन १ कोपेनदृनृत्यानिशयेनज्वलद्ग्रा
कोपाग्निप्रम्मेवांनेनैतमालाः २ करालदंष्ट्राभिर्युक्तयाग्रयाद्रष्ट्याऽऽजः प्रेतांभृकुटीपुरंमावे

नारद्यवाव ध्यानर्थेवंविनिहतेहृत्तिलाक्रोधरूर्णिना हिरण्यकशिपुणाजम्यधेनप्रकुपाम्मु
वा १ ग्राहूवेरंकषाङ्गुलाः संदष्टदशनच्छदः कोपेनज्वलद्ग्रवदनेभ्योनिशितानखुम्बवंवरे २ करालदंष्ट्रो
ग्रदृष्ट्याऽऽज्यग्रेस्यभ्रुकुटीम्मुखेः स्थूलमदुष्ममदंष्ट्रितानवाणेस्मवदीन ३ भोभोदानवदैत्याहि
मूर्धनक्षतशांवर. शान्तवाहृद्यग्रीवमच्चेपाकुरवत्ल ४ विद्युद्विद्युममवचः
पूर्णमनशक्तनाश्यः स्मृणनालनतांसर्वक्रियतामाम्मुमाचिरे ५
मपन्नेवांतिनः त्वत्टेभ्योनामेदृप्यनः नहृत
वालिग्राहेमाद्रित्तमभेनाम्मुपुपावंवे ६
नम्पनक्तस्वभावस्तुनोमायावनोकमः भ
जनेभजमानस्ववालस्यवास्थिराम्मनः ७ ॥
यम्मनः ३ ५ ५ समेना पियपथावेनेभजनेनेनिमित्तम्भूतेःपा
लिंग्राहेमसना ६ एवंमक्तः स्वभावःसमनंयेननमस्वृत्तोः स्पुहतेनोमयस्यापिमायंयावनोकमः वपाहृ।
नूपस्यमनः ग्रस्थिराम्मनः ग्रव्यवस्थितविमस्यक्ततः योभजनितेभजमानस्यावहरतः ७ ॥ रामायनमः

5

हिरण्यकशिपोर्वधे कारणं तन्नयति. हिरण्यकशिपुः पुत्रावितिं ४१ सर्वभूतात्मभूतेऽस्मिन् नः ब्रह्मैव पश्यती
तिन यानेत्रेनः श्रमानेहुमादिरहिते ज्ञानपत्रभगवत्तेनस्मा स्मृहमात्रेरापमैः शास्त्रप्रहारादिभिः ४२ विश्वक्सेनः स
त्मा ४३ स्मा हन्ननहनमानिरयथैः नहिन देवकथनीयमिस्त्रस्तके प्रमाहारमबीयमिति ४४ ह्लामवक्रेणाह

पु:

हिरण्यकशिपुञ्चैश्वद्वारेके श्रावमियं विनेत्रास्तरकरीत्रानायातनामृमहेतवे ४१ सर्वभूतात्मभूते
नेप्रशांतेसमदर्शने भगवतेनमा स्मृहनाशकोऽद्गनमयमैः ४२ ननस्तोरात्सो जातौ केशान्तांविश्व
वःसनौ रावणः कुंभकर्णेश्च सर्वलोकपतापनौ ४३ तत्रापितावतौ भूतात्म हननद्धाय
मनूपे रामवीर्येस्त्रौ मामिते मार्कोड्रेयमखात्तृभौ ४४ तावेव तत्रियौ जातौ मातृष्वसा
त्मजौ तव कृष्णमात्रायणि तिर्यङ्मौ कृष्णवक्रस्तनाद्रत्रौ ४५ वैरानुबंधतीव्रेन ध्यानेनाच्युत
मात्मनां नेतौ पुनर्हरेः पार्श्वं जग्मतुर्विष्णुपार्षदौ ४६ पुथिष्ठिरउवाच विद्वेषोदयो
नेपुत्रेकथमासीन्महात्मनं नृहिर्मभगवन्नेतमश्रु
हस्याच्युतात्मना ४७ इति श्रीभगवतेसप्तमस्कंधे प्रथमोऽध्यायः।

नमस्तोपयोः सोनयोः पाथम वन्ननंननना विमर्णेः ४५ ४६ येनकारणेनश्रद्धादस्याच्युतात्मनाप्रपुत्रेक
विप्रनंनर्पिद्धतीति पोषः ४७ इतिश्रीभागवते सप्तमस्कंधे टीकायां सप्तमे प्रथमोऽध्यायः ॥ नारायण
नः नामः

श्री
भाग
महो
६

त्वनिवेशेन समाधिना: आत्मा आत्मन्युपनीयमान श्यामिनि गृहान् ।४ विप्रकृते प्रवृत्ते युक्तमागानामस्य वा
न दिव्यं निमज्ज ।५ न दैवे प्रज्ञानाक दर्शन नैव शृण्वन्न स्पर्शं न गन्धाद्याः पिबन्नपश्यन्न कामः
अथ स्मयन्नपि न वाननसाहं हिरण्यकशिपु दितिपुत्र निनाकदेहं के प्रेतायश्च देयसहदकं प्रादिशहान्येन
आह च ।६ २ हे वधनिनिश्चानमीयीमत्रो यथाति ।८ मनननामननस्य आत्मोद्भवः नम्रापस्माकेना
केचित्तव निवेशं भिन्दः सिनप्राकाशयोपुत्रान् आत्मीयो अस्थिहृदि हेलाके चिन्मय स्वरूपः
आहूह नश्यात्मनेषु प्रज्ञानां लिनालम्बकैः ।४ एवं विप्रकृते लोके दैत्यदानव वीरेभ्यः
विवेकवाक्यनिमज्ज्य विकरलतिनाः ।५ हिरण्यकशिपुर्भानः संपरेनस्पृशः निना: कृ
नाकदेहकाशीनिभान्नूपज्ञानसमानयन ।६ शाकुनिर्णात्मोहं भूनासेनापनेषकं काल
नामिमन्हा नाभिहृदि समसुमणोन्कव ।० नन्मानरेथाभानेहितिवृजननीगिरा स्वहाना।
यादेशाकलतानरदमाहूनने स्वा ।८ हिरण्यकशिपुकृतात्व प्रेतानदेवसःपुत्रानीमा
हृष्यशोचिन निदेशाम्भि चतुरेभ्याः स्नानावर्धमिन: ।९ भूनानाभिरक्षात: वपा
याभिश्चक्रतुन दैवेनैकत्रनीतानाम्रानानोस्वकर्मभिः २०
वतं वेष्टनपदेति
देत नन्त्राहभूना
नाभिनिवेशेनप्रत्यानकर्मणामकत्रनीतानां संयोजितानांपुन: चत्वे: स्वेकर्मभिकत्रीनानांधि

तनिनी ४०॥

६

नमस्कृपेिण्णावन्नुपेयिज्ञाभिनावतपूर्णम्बंयातेमिलतीयेनावयः ८ नत्वदैवैनहृयःकामिनःप्रनेत्त
किंनहृमेनेनशाहूम्निनकृटेकपटेय्युहेनेप्रनेपेतेहृटमोहेनपसेनिवानहेतनिदेवाःसुक्षानि
स्वयमेवनापाणास्मंतिकृनःविह्नेवशुण्मेयपांने ९ नपायुक्तादितुकानरूदयधेमानयेध १० न
नैनेःकिमपराङ्गेपेनशाहूविस्मुरिदिहृनानोकियाश्रन्वशानंमहलेप्रस्यनःयेनासैापन्नायमेमय

मत्तूलभिन्नप्रोवस्यभूमिण्णकपिरेण्वे कपियुधियेनर्पितिशाभानंमेगतलपशः ६ गभिन्नहृ
टेहेनेनमेकूलमूलेवतस्यनै विटपायवम्पुम्मनिविक्तप्राणाविदोकसः ७ नावयानसंवहू
पविश्वतत्रममेमिनो मूट्यधतपोपत्रस्वाप्यायुश्रनहानिनः १० विस्तहेनकियामूलायः
ह्नापमेमयःप्रमानूटवर्षिपीनभूतानायमेस्यवपरायणं ११ यत्रयत्रहिजागतोवेदानगो
प्राप्ताःक्रियाःनेतजनपदंयानस्तदीपयनहस्य्रन १२ यनितेमहेनिदशामदायपिप्रस्ता
हृताःनपाश्रजानांकटनेविट्यःकृदनश्रियाः १३ पुग्यामक्षजेतयानतेगयामानश्रमान्

स्थवनप्रणपासप्राश्रयः क्रनोपत्तमपस्याविक्षेर्नलनात्मामनाटणतदांस्यग्णक्षतेवपापतिमावः
११ नस्मात्पामेमेंप्राणाजेमाहृपत्रयहे्तिसदोपपनदहृतहस्यनहेदेकृतन १२ पुदेहृहादिमतयाः
ल्नद्हनःप्रलोगवालामःउप्ानेकाखिमेवनेहेत्रवीलाट्टेःग्रारामोकृत्विमेवनेत्राश्रमक्राषि
णस्यानस्पाकरोश्रादीनोविदःकृष्णेवलानावामःदवीदेनाणेरिहानत्रश्चपाग्रामःचोपस्प्रा

श्री
भाग
स्कं
७

स्वराजिपिशोकहैह्ये निना तृषैवायं प्रोक्तःसन्निर्थैः नस्यान्तस्यैवापलेषांच २६ उपासनन्तमी
पिस्त्रायन्त्यस्थिताः २७ विशीर्णरत्नमयं कवचं यस्य विभ्राजिताभरणोनिस्त्रिंशस्य धारेणानि
भिन्नत्वदेयस्य मज्जायाकेन माविलेलिसे २८ प्रकीर्णः केशायस्य पृष्ठेस्त्राहितोयस्य रमसा

स्वराणुदाह्वंनी मम्मिलिदासंपुराननं यमस्येप्रलवंधनां समदंने निवापन २९ रवीनेघुम्
दानाम्बयन्नानि विसृनः सपत्नेनिहतो युद्धे नानयत्तमपाप्तन ३० विशीर्णरत्नकवचं वि
भ्राजाभरणस्तनं धारानिर्भिन्नहृदयं शयानानमसृग्गाविलं ३१ प्रकीर्णकेशं धत्वाहंरमर्ष
दष्टदच्छदं रजः कुंठमवाभोजं छिन्नायुधभुजं मृधे ३२ उशीनरेंद्रं विधिना तथाकृतं पतिं
महिष्यः प्रसमीक्ष्य दुःखिताः हताः स्मनाथेति करैरुरो भृशं घ्नन्त्यो मुहुः तत्पदयोरुपा
पतन् ३३ रुदत्य उच्चैर्दयितांघ्रिपंकजं सिंचन्त्य अस्रैः कुचकुंकुमारुणैः विस्रस्तकेशाभर
णाः शुचं नृणां सृजन्त्य आक्रंदनया विलेपिरे ३४ अहो विधात्राकरुणेन नः प्रभो भवान्प्रणी
तो दृगगोचरां दशां उशीनराणामसि वृत्तिदः पुरा कृतोधुनाये न शुचां विवर्द्धनः ३५ ॥

त्वया कृतज्ञेन वयं महीपते कथं विना स्याम सुहृत्तमेन ते तत्रानुयानं तव वीर पादयोः शुश्रूषतीनां दिश यत्र यास्यसि ३६
एवं विलपतीनां वै परिगृह्य मृतं पतिं अनिच्छतीनां निर्हारमर्कोस्तं संन्यवर्त्तत ३७ तत्र ह प्रेतबंधूनामाश्रुत्य परिदेवितं
आह तान्बालको भूत्वा यमः स्वयमुपागतः ३८ यम उवाच अहो अमीषां वयसाधिकानां विपश्यतां लोकविधिं विमोहः ।

॥ ४५ ॥
श्रीशेष
७

पवलोकदृष्ट्या योगं केनावारणानिर्मुक्तानि नित्यः सर्वगतः स्थाणुः अचलः सनातनः अव्यक्तः शुद्धः नि
र्मलः सर्वगः सर्वगतः सर्वविन् सर्वेषां सर्वदेहेनः परो देहाद्देहेभ्योऽतिरिक्तः अनादिरनन्तो निष्क
लः इति विशुद्धः इत्यनन्तः इति योगः केनकारणेन अर्थः कथं तर्हि तस्य संसारः तत्राह यस्मिन्नात्मनो
मायया स्वरविजया लिङ्गं यतो गुणावस्थावच्छिन्नदेहेन सह [illegible] देवादिनानाविधतामनुभवनत्वे

नित्यस्यात्मनः शुद्धः सर्वगः सदा चिन्मयः यत्र मात्रात्मनो लिङ्गमायया विहृतजन्मना
न २१ यथाऽम्भसा प्रचलताऽनलेनाचलो च चलवत्प्रभासमानेन दृश्यते चलतीव भूः २२
एवं गुणैर्भ्राम्यमाणे मनस्यविकलः पुमान् यातितत्साम्यतां मन्देत्यालिङ्गो लिङ्गवानिव २३
एवमात्मविपर्यासो लिङ्गलिङ्गभावनया पृथक् प्रियाप्रिययोर्योगे वियोगः कर्मसंसृतिः २४ सं
भवस्य विनाशस्य शोकस्य विविधस्य तु अविवेकस्य विज्ञानाविवेकात्स्मृतिरेव च २५

सर्वं लिङ्गशरीरोपाधिः संसारस्यार्थः २१ तथा सहदृष्टान्तमुपपादयति यथेति चलद्भिः जलैः प्रतिबिं
बितः स्थितोऽपि यथा वृक्षादिः भवतीति दृष्टान्तमुक्तान्तरं दृष्टान्तं यथाऽन्यो भवतीति दृष्टान्तमाह चलत्प्र
तीतः २२ अविकलः परिपूर्णोऽपि तत्साम्यतां मनः समतामित्यर्थः २३ लिङ्गभावनादेहाभिमानः
एवमात्मनो विपर्यासस्तत्त्वाभावः तमेवाह प्रियेति वियोगः प्रियेत्यादिस्त्वकर्मसंसृतिरना
नायोनिप्रवेशः २४ ततः च संभवस्य मतिः विवेकस्याभावादतः स्मृतिः तथा २५ ॥ ॥ ॥

अबला दुर्बला अपि वृकादिभिरभक्ष्यमाणा वयं तत्र हेतुः यो ऽन्तर्गर्भे रक्षति स एव हि विश्वं रक्षिता रक्षति न
नु तस्माच्छोको किं प्रयोजनेन न किंचिदपि किंतु क्रीडैव केवलमित्याह य इति विश्वं सृजति रक्षति संहरति

अहो वयं धन्यतमा यदत्र त्यक्ताः पितृभ्यां न विचि-
न्तयामः अभक्ष्यमाणा अबला वृकादिभिः स रक्षिता रक्षति
यो हि गर्भे ३७ य इच्छयेशः सृजतीदमव्ययो य एव रक्षत्यवलुम्पते च यः
तस्याबला क्रीडनमाहुरीशितुश्चराचरं निग्रहसंग्रहे प्रभुः ३८ पथि च्युतं तिष्ठ-
ति दिष्टरक्षितं गृहे स्थितं तद्विहतं विनश्यति जीवत्यनाथोऽपि तदीक्षि-
तो वने गृहेऽपि गुप्तोऽस्य हतो न जीवति ३९ यमः

वभोऽबलाः तस्येशितुः चराचरं क्रीडासाधनमाहुः अत एव निग्रहे संहारे पालने च प्रभुः ३८ प्रभुत्वमेवा-
न्वयव्यतिरेकाभ्यां दर्शयति पथि च्युतमिति दिष्टेन दैवेनेश्वरेण रक्षितं तेन स्वेच्छया विहतं अस्य हतः तेनोपेक्षितः ३९

त्वया सहैव मे वा विना वयं कथं स्थास्याम भवेम जीवेम श्रुतः ह्वीषु चरणे यास्यसि तव चरणेषु श्रुतानसनु गामनेन व
पादयोः शुश्रूषां कुर्वतीनां अस्माकं दिशा देहि १३ निर्दिश्य दाहार्थं न यतः अलं अलाचलवति १४ परिवेदि
तोदनं तत्पुण्यमेवा श्रुत्वा श्रुत्वा नानादुःखं यमेवोपपातायमः नानादुःखशोकेनादिना १५ वयमाश्रमसनाथिका

त्वया कृतघ्नेन वयं महीपते कथं विना स्थास्याम सहैव मेऽनते तवानुयान्तेन च वीर पादयोः शुश्रू
षतीनां दिशा यत्र यास्यसि ११ एवं विलपतीनां वै परिगृह्य मृतं पतिं अनिकुतीन्याति
दीनं महाकोशलं समुपवर्तेन १४ तत्राह परिदेवितं श्रुत्वा श्रुत्वा परिदेवितं श्राहतान् बाल
कोऽभूत्वा यमः त्वयमुपागतः १५ पश्य त्वाच गतं तामौ च वयमाधिकाना वि
पश्यतां लोकविधिं विमोहः यत्रागत तत्र गतं मनुष्यं सवयम
धर्मोऽपि विज्ञो नव्यपार्थ्य १६

नामपि लोकस्य विधिं जन्ममरणादिरूपकां यथा पश्यताम् अपि विमोह एवाह पत्र यस्मात् त्वत्कार्यागतः
तत्रैव गतमपार्थ्यं गावेति तत्कृतां ताम् अस्माकं दीनिभूतानि सकलमस्यानि भावान अस्माकं निधनान्येव
तत्रकापरिदेवनेति किंच त्वयाऽपि मयधर्मानुतेन सह समानो मृत्युलक्षणो धर्मो यथा तथा भूतानामपि १६

[illegible]

नह्येवमात्मनो जन्ममरणादिकं संगीतमेव स्वाधीनत्वात्तु शोकः कार्यस्तत्र । शङ्कते नीनद्देहानामेव जन्मादि
न त्वात्मनः स्यात् हेतुभिः भूतानि देहाः तैजसानि स्वकारणभूतैर्लिङ्गशरीरैर्नित्यनिमित्तैः कर्मभिः भवन्ति
नाशयन्ते न भवन्ति नपुंसकमिव सर्वशः देवादिदेहा अपि न ब्रह्मदन्तदप्रक्षन्नौ देहे स्थितो व्यासमानस्याग्रणोर्दे
हृदयैः नन्वा हि भिन्नेव व्यवेन नश्यते सूतः स्वमननमो देहादेमन विलक्षणः । ननु हृदयः स्थूलश्चादौ
नेवलक्षणप्रभेषोगेन तथाह । इदमोहमंसन्निवेकायानेन जाने व स्तन व स्तद एष योगवयनेह रूपने भौतिके
वयस्यादृश्यमिन्नतयः प्रवृत्तयोगः सूक्ष्मभौतिकाद्युक्ष्यानशरीरेभिन्नहृदयनानाभौतिकत्वात्तथा

भूतानि तैजसानि जन्यानि कर्मभिर्भवन्ति कालेन भवन्ति सर्वशः न न च हात्मा प्रकृतावपि स्थितः ॥
तस्मात्तु तेरनमोनि वृश्यते ॥ इदं शरीरं पृथक्समोहं तथा एषक भौतिकमीयते हृदय
स्थात्केः पार्थिवतैजसैर्जनः कालेन नानोविक्रतानि न पश्यति ॥ यथानेलादरु भ्रमिन्नं
सतेय यानि लोहृगतः पृथक्स्थितेयथान भः सर्वगातेनसज्जनेन तथाङ्मानसर्वगतानमा ॥

तेनातिवेकिनः प्राणस्तेनाभिमयि गृहं ततः पृथक्कृतहृदीति भौतिकत्वात्तमा तेविहृ एव न ह्यात्मनोज
न्मादयो भावविकाराः पृथक्स्थिते यथाशोदके: पयसा विभिन्नं तो बुदबुदादिः यथा च पार्थिवैर्जलोऽवच्छेदादिः या
व्याचिनेन मेकानः कुम्भस्थादिविविनश्यन्ति न घटे विवर्तविविधैः पयसा विभिन्नो न नोदेह एव विकृतः ।
न तेन सम्बन्धिन पश्यति न तत्कम्भतः ॥ पृथगात्मस्तात्मानो विभिन्ने न हृदनहृदयमोह यथा नले
हापः वस्थितो पिद्राहकत्वेन सकाशकत्वेनाभिन्न एव स्थितयतेयथा वदेहगतो व्यतिलानात्मिका
दिषु पृथक्स्थितः स्थितो यन्ते देहस्थ ॥ व्यात्मनः तद्धर्मयोगाभावे हृदपातेस्माद्धृ यथा नभोनस

शिवलिंगानालयस्थाने समतत्वं यथायथापदां स्थापदं ज्ञा ॥ ५१ आकाशगयामर्वतोनकंपयाकर
णेन ५२ आत्मनो देहव्याप्येन विधुयद्धया भार्या सूर्यतो विभीतानेनकः वैयथा भवने जीवनाकि
मेश्र योनेने यज्ञेनामाम विक्रामेनयानिमवयः ५३ नजानाः पञ्चायथानानक यविभर्म नियानामिमेश्र

मामजनशिवलिंगमानहिषीकालयेविना कालेंगः मेनयापर्कानिरीत्यम्भृशाइः शिवनः
स्थादेकलः कथणः कपणापर्वदेवयन ५४ अहं यक्षो नाशदेवः कियाकषलयाविघ्नः कप
णमानयोगंमादोनया किं करिष्यति ५५ का मनयनमो देवः किम ईनानानो हिमेदमेन
जीवनाङ्गः त्वमनेन विधुयद्वधा ५६ कथं नजानपदां नात्मानहीनानुविभयो हिमेद्वयाय
नितेनने देहस्मास्मन्नृज्ञाः ५७ एवं कालिंपृष्ठिलपनयोग्यस्थिया विशमानं यमनुकं देवय
वनशाकुनिकः पारेणविमायकालग्रहीनानि लीनः ५८ एवं यूयमयपम्मत्वात्मायाय
मङ्गदयः नेनशास्त्रथ शोकस्य पतिवर्षं पुनेषि ५९ द्वितीयक शिवकृपाय वालपदेश
वरनिमर्वविमितनवेनमः नामयोमनोरमधेमनिमम यच्छोपशिते ६० यमयनङ्गपात्मा
यत्तेकनरथीयन स्नानयोपिमयनमवकनमापराके ६१ ननायोवनमायूयंपरवा
मानमेवकआत्माकः परोवाभवीयः परोकपवन ६२ तपरामोनिवेशानविनाज्ञाने

नामानरेश्वनीतेते ६३ शाकुनिकः पतिहत्वानिलीनः ६४ आत्मायाययमनन्तं ६५ प्रययोस्थिते
मिथ्यैवाविर्भूतेमायया विकंपरलोकहतः ६६ यथोवनेनिपाद्येश्मान मत्वार्थः स्वः यदुस्थिते
वैराग्यवाज्ञानेन तेन विना ६७ मत्वाहूयमनहेतः ॥ इति श्रीभागवते द्वितीयः ५ ॥ ॥ ॥

ननु विवेकानेन सम्यगाहारादिकमेव [illegible] स्यादेवत्यतेत्याह मायावल्लिं नवरीरोगान्वितां नदी
मानवा आत्मा भवति नावदेव [illegible] मीति बंधतः बंधे देहे नध्येवाति ततो विपर्ययः देहमभेभात्केतनः।
ज्ञेयास्त्वनुवर्तते तेन तल्लिंगाभिमानेन तिष्ठन्नपि प्रतीयमानायां मायायां विपर्ययादिमायया उन्मत्तः शान्ततथी
र्मपर्यमार्थ्यं इत्यर्थः ४९ ननु स्वत्वं [illegible] वा देहान्तरान्वितनाव मन्वप्रतीतेः ज्ञानमायामथ ननु यावत्
बहुवावादिनः सत्यत्वमेव च वदंति न ज्ञानित्या मिथ्या [illegible] भिन्निवेशा कोसौ गुणो [illegible] कार्येषु

यावल्लिंगान्वितो ह्यात्मा तावत्कर्मनिबंधनं ततो विपर्ययः क्लेशो मायायोगोनुवर्तते ४९ वित
थाभिनिवेशाय धृतगुणधर्येष्वत्र [illegible] यथा मनोरथः स्वप्नः सर्वमैंद्रियकं मृषा ५० अथ नित्य
मनित्यं वा नेह सर्वाच्यतेत हि दृः नान्यथा शक्यते कर्तुं स्वभावः शोचतामिति ५१ लब्धकोवि
षिनकश्चित्परिणामि विमितेन कः विद्युत्प्रजाल विद्युतनुत्रप्रलोभनं ५२ ज्ञलिंगामिच्छुन
नत्राविचारन्तमहःपत [illegible] तथा ज्ञलिंगीमहस्मात्तुकेनत्रलोभिता ५० ॥ ॥ ॥

त्वादित्यर्थः परमार्थः इति हि कर्म [illegible] तिष्ठत ज्ञानतः त्वयुन प्रापणयोति ५३ उपसंहरति अथ नत्सात्वित्य
मात्मानमनित्यं देहं वा नाहिंदः नित्यमनित्यं च जानतेन नैक्यमपदे [illegible] वेताइ [illegible] तत्राह ना
न्यथा यत्तानदाद्यभावात् स्वभावो न निवर्तते इत्यर्थः ५८ स्वयं सपर्मो [illegible] तिषु क्रतेत्रेतिहासमाह
लुब्धकः इत्यादिना [illegible] मनकः [illegible] निर्मितः सत्यत्वेन नन्नु [illegible] प्रलोभयन् जालविस्तार्थं वि
चाखेण [illegible] नपातान्तेषामाभिघातिभिः प्रलोभनं [illegible] वानित्यर्थः ५२ ज्ञलिना कंदपदीयमाना

श्री
भाग
स्क०
११

ब्रह्मण्यस्मिन्नदृष्टमन्यत्पिनं तत्संकल्पमात्रं तस्मिन्निवृत्तिर्भिः सुखामस्मिन्निवृत्तिर्दिनं नयाम्यहं
नो ५ नयो योगयोः समाधिना निरुद्धया सर्वधियेप्सयः स्पृष्टे निज्ञास्मनेस्मल्लोके यथा प्रख्यातेस्त्र
शितिलेहति ६ नदृष्टे गात्मनः स्वायुधिष्ठाम्मिनन्वस्तु गात्रुनिरीक्षीयुष्मानपः नवानस्मयिन्नसृतः
ज्ञनः नस्मायथेनवा हृकालात्मनोरिति यथ्याप्तृष्टेलानेनहस्त्रवाक्वास्रियेत नयान्येकलसा
मनस्त्रनिमनानलक्ष्मिभिजन्माभिः नपः ननानस्मायधिष्ठाम्येवेति ७ वद्दमानेननियद्दक्षेतसफ
न स्थायकिलस्कलाः वालोऽस्त्रुतपः स्पृष्टेनाकिलविदिनः नवाप्यापिनिवेदिते ८ हृष्टा
ष्टावराव सर्वेऽन्नपोयोग समाधिना प्रख्यातेस्मर्वधिल्येमः परमेष्ठीनिजात्मने ९ नदृष्टे
वद्दमानेननपोयोग समाधिना कालात्मनोऽस्मृतिमहात्मायधिष्ठनयात्मनः १० स्वस
ष्टदेवयायोद्दमयथापूर्वमानसा किमस्मैः कालनिर्दृतैः कल्पानेवमयाहिभिः ११ स्रि
सृस्रुमतिवेथ नपः परमसास्थितः वियस्मानेनराष्ट्रस्कैस्रोगास्विधवनेस्व १२ नवासवाहि
नगावांपारमेष्ठाजगत्पते. भवाय स्रोयसमूर्येनेमायविनयाय च १३ रचितविनायिनोऽद्वैदे
तस्माद्यन्योनिस्वाद्दिस्मन्येनयायथापूर्वप्राणपापादिनयोनःदंजगाद्धियास्यामिवैस्तवादि
भिः श्रुवादिपदैः किमयोजनेऽमनस्तद्देवमायुधिष्ठामि ११ रचितनमदपद्दरगोनस्यनिर्वेथस्तुस्रुम
स्रनपवासीनपः परमंतपस्मास्थितः यदुक्तप्रकृतदंनेनरमेववहिथनस्मायुन्यथानवस्यानश्वेधामनिसा
भूनामनिहस्याहितिशगवंनस्राहः नवेति १२ नवकारमेष्ठामिदमासर्नेहिनानांगवांवमवायोङ्गवा

11

तृतीयेन स्थानेन स्थानमेवीतस्य गाद्दियिः आगम्यावे किंनकेनमेंस्तनः सर्वयानदान् नदेवंसर्पलोकटवे
दामवानारि स्पद्वेप्रतो पोकेनन्नतिहृपणेनायपन्कृनवानननदाह्नहिमपकर्पेष्ठरिन्यादेवा प्रपति
हेद्धश्रतिपतदेनेपकसेवपानानत्र्यविन्मनकनेमेंक्कन १ ऊर्ध्वेबाहूयस्पनभ्रमिद्दहिर्यस्पपादंणे
नेरश्रिनाग्रवनिर्यन २ नदानेनादोपवितभिः केनानिभिः श्रुस्रभिः रश्मिभिः प्रलयकनाग्रकेरवेजे३

नारदमाव ह्रिपणकपिपुरजनस्तेयमनत्पमं श्रात्मानमश्रति हेद्दमेकदानेव्यायिस्मत
१ मनेपमेदरोणनपः परमदाकृपं ऊर्ध्वेबाहूर्नभोहृषिः पादंगुह्लाश्रितावतिः २ नदादे
पितिभिः रेमेसवनोकेरवोश्रुभिः नस्मिंन्तपसप्रमानेदेवाः स्पानानिमेजिरे ३ नस्पसूर्धः म
मुह्नतः सप्रमोक्तिलतोमयः निपमूर्धंसपोलोकानतपहिस्पगोरितः ४ कुत्तश्चनेत्रुरवे
नमहीपाद्दिः ववालमूः निपतः मग्रह्नस्नापानन्लम्पृहिपादश ५ नेननमहिमनका
श्वलोकंपपुः स्वगः पोश्रविज्ञापयामाहर्देवदेवजगत्पने ६ हैमेदहनपमानमादिवस्प
वेनपाक्रमः नस्पतेपपशामभूमन्येपहिपरिसमपसेलोकानत्यदद्वहेपनिवलेहाण

वैयसलहिताः सतो विवेकः नेदेवापुनः स्पानेस्पानानिभेजिरे ३ विष्णोरितनः सर्वनः प्रस्तनः
मन ५ हेपरहि भिस्वमहेनाभूस्पलिना ५९ ननवलिहाणः करश्रदाः एनाकानेतःनवायुभि
नोभवनोत्यमिमः हेप्रमिभोमदांपिपनेपाठंनरेमापृनिमेदोपनेप्रमिनोपावमनेदेनोनिसवेपः

श्री भाग स्कं ३ टी

दृष्ट्वा तापपुष्करलोकोऽयं [illegible] २५ अथेन [illegible] कालसंज्ञेन [illegible] रूपेणा-
[illegible] २६ [illegible] कालसंज्ञेन [illegible]
[illegible] २७ [illegible]
[illegible]

[illegible] दृष्ट्वा पुष्करलोकोऽयं [illegible] २५ हिरण्यकशिपुरुवाच कस्मात्कालसंज्ञेन [illegible] २६ [illegible] २७ [illegible] २८ [illegible] प्रजानां [illegible]

[illegible] २९ [illegible] कारणं [illegible]
[illegible] कालसंज्ञेन [illegible] रूपेणा [illegible] प्रजापतिः [illegible]

१२

वाल्मीकाः देहिनः प्रविष्टं तन्नृशंसेन दर्शयस्मात्कथं विदितं त्वया ब्रूहि निश्चयोऽस्य वः ॥ प्राचीनमं

नाइति नेमेदः नकमामे शोणितं चेयस्य ॥ १७ ॥ ग्रन्थेनापि दिनेष्वेव विमिवविलस्य ॥ १८ ॥ स्वस्यापि

देहेशोभे तिकाविशेषेभ तिनादेहोऽयस्य ॥ १९ ॥ तिष्ठः निषिद्धमंत्रुयेनमः नक्रोदकइमथः ॥ २० ॥ ते

नदृदर्शं प्रविष्टं वाल्मीकं तत्र कौतुकैः पिपीलिकाभिराकीर्णमेदस्त्वङ्मांसशोणितं

तपोवनमस्यालोकात् पश्यान्प्राणिदेहस्य वृत्तिं विलस्य विस्मितः प्राह ब्रह्मन्देहस्य कारणं ॥ २१ ॥

वल्मीकाच इति दिनोदिह भद्रे नेतपः सिद्धोऽसि कायस्य ब्रह्मोद्भवस्य गात्रे विपिनाभोऽपिना

वः ॥ २२ ॥ अत्रान्तरमद्भुतं मे हस्ताभ्यां महत्कृत्वा तेषां भक्तिं तद्देहस्य शोणितं श्रुत्वा

तेन सर्वेषां तु कर्मकाणां विनाशयेत् तिष्ठ तेषां त्वं कौतुकम् ॥ २३ ॥

मत्कृपायां तेनैव नरः पुण्येऽमतः स्थिता तपोनिष्ठेन भवता तिलानां दहनं ॥ २४ ॥ ततस्त

प्राणिषु सर्वदा रमणं शृणु पुनः सत्संगे दर्शनानां फलमस्य ॥ २५ ॥ श्रीनारद उवाच इत्येका

हि भवाटवीं भक्तिताम्रपिलकैः कर्मकृन्तनं तेनो वाहि हेमनामोऽन्तरायाम ॥ २६ ॥ सत्कीर्त

कवल्मीकान्महर्षेर्नारदस्याज्ञितः सर्वावयवमपहाय च सहसानोत्थितः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा तान्नम्रे

भिन्नः तत्र पाये भेदात् तावत्तिनोहत्तमान्निष्कृतं भवता मनसा जितः ॥ २८ ॥ सर्वसमस्तदर्शनेन फले

न भवति ॥ २९ ॥ अतो भवतीमानादिभवः ज्योतिर्मयो तिलवान् ॥ ३० ॥ वन्दे तस्माद्भवतं ग्रन्थान्तरं

यस्मान्न मे पुनः कृमयः प्रागेव भाषस्य ॥ ३१ ॥ न स्पर्शनं मे व्रजमहात्मनो भावस्य ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥

श्री भाग मही १३

तन्वन्धलोकशरीरस्थसमस्तलोकलोकानकलोकत्रलोकस्पर्शमाहिनन्नाय: अस्मिं कार्यमिदं तव शरीरम
तेन समस्तनिनायन शारीरिणं नमिन्द्रियप्राणमनसा यग्गोन विषयान् भुङ्क्ते किं न पाप्मा हीप्समेस्थ
र्यथानि स्वरूपे स्थितस्य भुञ्जते न तत्स्वरूपनियोधनेन यन्न तत्समस्तात्मानि हृदयमिव तमेव पुरा
णपुरुष सर्वमयः तत्त्वमनन्तपुराणपुरुषमनन्तकथं कथमननाद हेतुमनन्तयेन नयात्मकेन स:

आत्मैक विभो स्थूलमेतत् शरीरं येनेन्द्रियप्राणमनोगुणांस्तान् भुङ्क्ते स्थितो यामनिपामेह
अनात्मन्यात्मापृथक् षः पुराणः २३ एतेन नाम कर्मरूपेण योऽनेदम् विलम्बन विश्वविश्वकृत्
स्मायन्तमेव प्राज्ञे नमः २४ यद्विद्यास्य स्वामिमनान्तवायमेवादं तम् भूतेभ्यः नहि स्वहेभ्या
न स्यस्मा भूतस्य मग्नमो २५ नोनतो हि हिताल कर्मन्यास्मा स्वरूपं बापुरुषैः न भूतानां वरमेव
तेनैरे नमूगोरपि अस्य मिवासमहिवा नराम्पयमहारोः २६ अप्रति हृदुहितानाप्रदेवकप
तव देहिना सर्वेषां लोकपालानां महिमा नयायामनः नपायोगप्रभावानां महिमा
न यथाम्मनः नपायोगप्रभावानां यज्ञानि तिकर्हि विन २७ इति श्रीभागवते महमस्कन्धेन
तीयोध्यायः २ ॥

तेवचनागोवरेणस्वरूपेणाहं विश्वतनेभ्या ... नैनमेनमधं भगवते प्रविष्टैस्थ यायन
सः भगवत्तेहितः विश्व क्रिविधायाविनिद्रक्रियायानां म्रापुत्रकारोनि २४-२५ अमस्मान् तन्महा
नित्वाहपिभगवतः अप्रमेयस्य मा भूत २६ आत्मभिः अप्राणैः अप्रमहिः प्रपाणैः २६ यथान्या
ममनन्त आदिन यायामा प्रतिष्ठनाहि कं देहोनिशेषः नपसायोगनद्ब्रभावो यथान्नेषायनत्या।

इति श्रीभागवतमाहात्म्ये ... ध्यायः ॥ ॥ ॥

13

(right margin) ... माहात्म्ये ... २

श्री
मान
स्वयं
भू

स्तुवन्तीः स्तवैः ॥ १ ॥ तस्मिन्नवसरे [illegible] तस्य ॥ १ ॥ [illegible] नमस्कृत्य
[illegible] सर्वलोकपालाः

[illegible] ॥ १ ॥ [illegible] लोकपालाः [illegible] ॥ १ ॥ [illegible] ॥ ५ ॥ [illegible] ॥ १४ ॥ [illegible] ॥ १५ ॥ [illegible] ॥ १६ ॥ [illegible] ॥ १७ ॥ [illegible]

[illegible]
[illegible] ॥ १४ ॥ १६ ॥ [illegible] ॥ १ ॥ [illegible]
[illegible] सर्वलोकपालानां [illegible]

१४

ततश्चैतन्यवपुं लब्ध्वा विनिर्माय विलोकपान् विलोक्य देवेन नाम्नी वीरेश्वरः समपीठ्यत शान्त प्रति वि
ला १ ममत्र युयुपीमेरुलेभाः २ प्रमेयेवान्नयहेवयम ३ ग्रहंथैनपः नमेनदाह्वपवामिनादेता ४

श्रीनारायण उवाच पवेन्नन: श्रानमनिर्दिशएकपिपोरथ प्रादेमान्नलपम्मापीनेवाम्ल
स्यास्कङ्गलेभान १ ब्रह्मोवाच नानेमेरुलेभाः पुम्नायानह्यत्तेश्ववाम्मम नथापिवि
नपामगवाम्मन्द्यपिरुलेभान २ ततोजगाममभगवानसोचानगृहोविभ: पूजितोमु
रवर्यैणात्नपमानः प्रजेस्वरेः ३ पवेलत्रुवारैमोविभुरमपंवः भगवन्सकरोरुष
प्राणेश्चयमनत्नसमारत्न ४ मविजितमहिमाः मर्त्तोलोका स्वीन्महासुरः देवारमनष्णरा
नायवेगरुडारणाम् ५ सिद्धचारणविद्याधरयक्षोमिनृपतीनम्नन पवेस्न: शिवा
वेशावेश्वनभूनपतीनथ ६ सर्वमन्नपतीनुन्नानावशमानीयविस्मनितं नहारलो
कपालानोस्थानानिमहन्नममा: ७ देवोधानश्रियान्नमप्यालेमन्नविविधं महे
न्द्रभवनेमातानिर्मितविश्वकर्मणा ८ त्रैलोक्याल स्थापननमपुणामात्तिलर्डि
मत ९ यत्रवितुमेसापानामहामावकतामवे: पत्रस्फाटिकऋयानि वैदूर्यमणयः

सर्वधोमन्नानोश्चाणिनानानोपेयेपनपः नान् विविधंपमर्गमप्यानेनमनुपिधितवान् वन्नमहे
न्द्रभवनमपुवानमनुपिवामनेमा १० ज्ञाविलमम्रुद्धिपुरुमेवाहयरेनिविभि: ११ मकारा
मानिपरिहृतः परिक्रयः पामा ॥ ॥ ॥

श्री भाग षष्ठी १५

न मेवदेहं यकस्माद्दौमान ममहत्वमाह नखेयत्वदिनागुणैर्महान भूनगुणोनेमाह महद्वयामकरमादिवा
२० समया मेयाथ तिनाग्रस्य रक्तपवस्थियस्थम्स त्वम स्वनगुरुमकननास्याधिताम सद्वयोगे नई स्वरुदनि
भावनायस्य २१ अमलनेषु नोद्विग्न विलः ग्रणेषु विषयेषु नित्यमहः यतमलेषु स्ववस्थे कदाना यदयोयस्य

नस्यदेहमयपतेः श्वयाः त्वनाः स्थमाङ्गनाः महात्मा भूनस्वदोरेषां गुणैर्महद्वयात्मकः २० ब
ल्लाणेः शीलसंपन्नः समयसंयोनिर्निंद्रियः आत्मवत्सर्वभूतानामेकः प्रियसुहृत्तमः २१ दा
सर्वस्यनानार्थाभिः धिन्वद्दीनवत्सलः आत्मवत्सर्वयोनिभ्यो गुरुर्वी स्वभावनः २२ वि
षार्थपूजनमयी मानसंमत्रविवर्जितः २३ नोद्विग्नविभ्रमा मनेषु नितःस्पृहः स्मृतेषु दृष्टे
षु गणेषु वस्तदक्ष हीनेंद्रियमाणायर्थीः सत्पश्यंतक मीरद्दितामवासरः २३ य
स्मिन्महद्गुणाराजनगृह्णतेक विभिर्महः नतेषु नापिथीयंते यथाभगवनीस्वरे २४ ये
साधुत्या यामस्ति पितोपिमनागुप प्रतिमानसर्वतिकिमुतान्मभवादृषाः २५ गु
णैरलमसंख्येयैर्माहात्म्यतस्य सूचते वासुदेवेभगवतियस्यनेसर्गिकीरतिः २६ यस्त
कोस्मकोवालोनरववतमनस्तया कृत्स्नगृहनृहीनात्मानेवहजगदीदृष्टो २७ आसीनः

रद्दितस्यसरोपिमन् शृणुनापिनेनग्रणानपिथीयंतेनितेहितानमवंति ग्रववेहनः गृहीतेकविभि
भिनि २४ साधुत्याथामहतिसाधुकथाशमेगानस्रोसभायांशतिमानेहष्टाने २५ हस्तेनसयाकेवल
योग्नेसहकथनधुतिवा २६ नैसर्गिकरतेलिंगान्याहस्मक्रीडनकस्थितिधष्ठिः नन्नवयानदेकवि

१५

निर्जिताः ककुभो येन यथोपजोषं यथा श्रीति १९ यन्यांकाही २२ ग्रहपावक[illegible]हितनामेवाह २४
ममदर्शनेन[illegible]र्वं[illegible]यमा[illegible]यन्नयेसंधिरार्थः २५२३ ननु देवादिविद्वेषस्यावि[illegible]नास्ति

सम[illegible]निर्जितककुभवेक[illegible]विषयान्विधान् यथोपजोषं भजानो ना[illegible]निर्दिष्टः १९
[illegible]लोभ[illegible]नीयाय[illegible]पापमपेक्षुषः २०
[illegible]विभाः सर्वलोकाः सपालकाः [illegible] २१
[illegible]ः [illegible] २२
[illegible]नाम्नानः समाहित[illegible]ला: [illegible] २३
[illegible] २४
[illegible] २५ [illegible]
[illegible] २६
[illegible]
२७ [illegible]
ते २८ [illegible]
[illegible] २९ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]ः २९ ॥ [illegible] ॥१॥

श्री
भा. ग.
स. टी.
७

अन्तर्वपमनस्यन्तस्तेनास्याप्यन्तेऽपापानयेषान्नयुक्तः पितैव देवता येषां तानन्तहिंसयार्थेन कुर्वती
नि किम्नु वक्तव्यमित्यर्थः पुत्राय पुत्राय महिंसया पितुर्द्वेषः पितापुत्रोद्वेषः पुत्रस्य मरणार्थं प्रयोजि
नः प्रवर्तित इति यतत्परतनकौतूहलं विषमस्यापाकरुयद्धाय तस्मात्पुत्राय यो द्वेषः स पितुर्मर
णाय प्रयोजितः अतएव तत्कौतूहलं विषमेनसर्थः ४६ इति श्रीभावार्थदीपिकायां सप्तमेच
तुर्थोऽध्यायाः ४ पञ्चमे गुरुतो नीतिं न सत्काविलक्षणः तातेन यत्नाद्विषमर्पिधेः हन्तुं दैत्यैलताय
कृत भगवद्भक्तेरेव विशेषकारणमिति वक्तुमाह पौरोहित्यायेत्यादिना काव्यः शुक्रः अतस्त

किमन्तानेव यस्यात्पुंस्त्वाहस्यातद्गृहदेवताव पतत्कौतूहलं ब्रह्मन्नस्माकं विषमप्रभो
पितुः पुत्राय यद्द्वेषो मरणाय प्रयोजितः ४६ इति श्रीभागवते सप्तमे चतुर्थोऽध्यायः ४ श्री
नारद उवाच पौरोहित्याय भगवान्वृतः काव्यः किलासुरैः षण्डामर्कौ सुतौ तस्य दैत्यराजगृ
हान्तिके १ तौ राज्ञा प्रापितं बालं प्रह्लादं नयकोविदं पाठयामासतुः पाठ्यानन्यांश्चासुर
बालकान् २ यत्तत्र गुरुणा प्रोक्तं शुश्रुवेऽनुपपाठ च नसाधुमसुरराट्पुत्रमङ्कमारोप्य पाण्डव ।

षण्डामर्कौनेन चन्यवत्सनाम्निशेषः १ प्रापितं नीतं उभौ तापाठ्यानन्यप्रस्यान्वालकान्नोत्युन्नवयः २ अनन्त्रवणो
नेन रेनथैव पपाठ च किन्तु नसाधुमेनेन न हेतुः स्वपरासद्ग्रहस्य सद्ग्रहोऽभिनिवेशः मयं परो वा येन अन्यत्र
नत ३४ हे असुरवर्य असद्ग्रहात् अहं ममेति मिथ्याभिनिवेशाद्देहिनां सदुद्विग्नधियां देहिनां
नः सतत हीतमात्मपातेनेति यतनदेवाद्धमात्मायमन्यकर्थभूतं गृहं हित्वा आत्मनः पातः यस्मात्तं विभि

कश्चिन्तो हि विवेकं दृष्ट्वा चिंतया शावलाख्यामित्यात्तुमिलाचेननाथमनस्य चिंतयाह्नादेयस्य ६१
ऽसकृदः सुककद्दः शानस्मृनवकालोव्रह्मादिकं स्वयं हृतवान् ५० संस्पर्शात्कटाक्षावापत्तिः तेन निहतः
ग्रस्य दः स्थिरोऽयः समयः तेन यः स्मृत्वा दः तेन यस्मालिलितेनपुत्रके आमीलितं इमवि मीलितेऽहिता

कश्चिद्दृष्ट्वा विवेकं दृष्ट्वा चिंताशावलचेतनः कश्चिद्दमतिनद्विंनाद्गस्य ज्ञायतिकश्चित् ५१ ने
दृतिकश्चिन्तकेठो विलसोन्नत्यनिकश्चित् कश्चिन्नद्गावन्यपुत्रकः तन्मयोनवकाहः ५०
कश्चिद्दमलकः तूष्णीमात्ते संस्पर्शालिङ्गनः ग्रस्तदृशमयानेदस लिलामीलितेऽहणः ५१
मत्तमह्मोकपदार्थविंदोर्निष्ठवयाकिंचनश्यालत्रया तनयांनिर्हतिमात्मनोऽस्
हृदः संमदीनस्यमनः शमयसात् ५२ तस्मिन्महाभागवतेमहाभागेमहात्मनि
ह्निगुणकर्माणि ज्ञात्वा त्मकर्मस्वमात्मजे ५३ युधिष्ठिर उवाच देवर्षेपनदिव्यामोवहिंत
नवप्रवृत यदात्मन्नायस्तुत्र्यपितादिसायवेत्तुं ५४ पुत्रान्निप्रतिहत्यास्वात्के
नः पुत्रवत्सलाः ऽपालमंते पितास्वर्थे नैवाचमपरोपया ५५ ॥
यस्य ५१ स्यात्मनः परोति
हंतितनतनः संयोनदीनस्यादिमनसः शांपशांतिमयान् ५२ अन्तेदोहमकरोत् ५३ प्रथ
मायायांतेदृष्टमेवार्थमतिविस्मयेन पुनः प्रद्युम्ने देवर्षेइतितवननसलवलाकानितिवाक्ता
यथेऽयमनदानमायोः श्रीहंकृतनवानस्मितयत्नपनह्रोदितं ५४ ऽपालमतेन्नाहिपंनिस्नहेन

श्री
भाग
मही
८

भेदस्यासमत्वं दर्शयन्नाह सपक्षपक्षयोर्मेवसः परस्परं विवक्षितविविक्तिभिर्निरूप्यते युक्त्यैवेतनत्वतः पक्षवर्मीनि ति
नासायोब्रलादयोविग्रहाति नत्रहेतुः ज्ञस्य पंक्तिदर्शनमनुक्रमपक्षनचरितमन्त्रवर्णानेत्वपक्षसः ५२ न
न्वतिर्विकारस्यैकत्वमतिभेदकत्वतन्नाह यथाग्नयोलोहयाकर्षस्यापस्कान्तस्य समीपस्थत्वयमेवभ
मति चेतनसः चक्रपाणेः सन्निधिरेवक्रतोज्ञानत्वयारूपदृष्टेयनिकस्यतपोदानादेः फलमत्रहितिनया

सपक्षग्रान्नात्मपरेभ्यबुद्धिभिर्ईयस्ययात्मकमपोनिरूपणे मुह्यन्तियद्वन्नैवेद्वादिनोब्रलादः
योहेवाभिनवत्रिमेममतिं ५३ यथाग्राम्यनयोब्रलानस्यग्रकर्षसन्निधौ नयामेभियतेचेनस्वक्र
पाणेर्यदृच्छया ५४ एतावन्त्रान्न्यणायोत्कारियामसहामतिः तेनिर्भर्त्स्यापक्रपितः सदीनोरा
जसेवकः ५५ ग्रातीयतामर्देवनमस्याकर्मयशास्करः ज्ञलागास्यस्त्वदेह्यन्नर्थास्यादिनोद
मः ५६ हेमयपवेदनवनेज्ञानोपंकेटकद्रुमः यन्मूलोन्मूलपर्यार्विमोनीलायितोर्भकः ५७ ॥

27

यतेत्रयर्थः ५४ सज्जनेवक्रद्रवाचेतिशेषः ५५ वेग्नेकपाण्डपायानांमध्येचनर्षिः दयोदंडः ग्रस्यईद्वेदेः उ।
हितदक्षःपायेस्वद्वर्मेहितेहेतुः ज्ञलस्यांगारवन्नाशहेतो ५६ नत्कृतःतत्राह हेमयापवेदनद्रुमाः
तेषांवनेश्रयंकेटकद्रुमनलोज्ञानःतदेवाह यस्मैहेमवनस्यमूलोन्मूलनेपरस्युस्यानीयस्वविमुर
यमर्भकपवनालापितःनालमिवाचरत यथापरशोःवुद्रदकोवदंगादिनिरामितोदंडःसहकारीतिवे

पापहे निर्विदो समाहिताः परनिष्ठिताः ब्रह्मैवास्य बुद्धिरिति ९ विद्यापदैर्भागवतैर्दैवमूर्तेः ननन
दृष्टे ज्ञानलोपात्प्रवेशः समं न [illegible] बुद्धैः [illegible] २ दैवमूर्तं समानीतं ८ बालानन्यानि
ग्रीतिक्रमनममनवः ९ १० ब्रह्मैवमायामोहितानां [illegible] ननाव दाहपरः स्वेष्ट
निमित्तानि निवेशापदीपया मायया पवक्रतः ननवानव[illegible] तपवनपाविमोहितबुद्धीनाम।

नारायणाय स्तुत्वा [illegible] परपरं समाहिताः तद्ब्रह्म बुद्धिर्लीलानां [illegible]
द्धिभिः ९ समस्तविवार्थतां [illegible] बुद्धिनाशिभिः विद्यापदैः [illegible]
[illegible] २ गृहमानीतमाहृत्य [illegible] ३ [illegible]
नमामभिः ८ [illegible] बालानतिक्रान्त [illegible] बुद्धिवि
पर्ययः ९ बुद्धिभेदः [illegible] कामानां [illegible]
नेहन १० ब्रह्मार्पणाय [illegible] विमोहितधियां [illegible]
नमोऽस्तु भगवते नमः ११ [illegible] बुद्धिविनिर्णये [illegible]
गताः स्मृतौ १२

वनामेव [illegible] स्वायनमः ११ [illegible]
[illegible]
[illegible]

श्री
भाग
टी
१८

मित्रेनेन वर्तमानमस्यापि न नवर्षि सेयाच्चर्गो नाम प्राविन मिन्याहस्तेति दीतित्र्व हमे त्रं मित्रं नं येघाने तो गंभूतिः
ब्रह्महात्य योगीश्यात्मरा यः यथावदनक्रः स्वगीहाशिनु कृत बोद्धुस्वर्गाणुकृतन्यागद्यापादि स्वस्य कृतः
पातकिनां रोगाय यथादेनिन यानेषामयं विहेषादिकं महेनोत्पत्तेः मत्प्राणीनमयापादितं सम्यक्कृतं
कृमिनि दोषमास्मयता: प्रजायमग्रात्: मध्ये दोषायोघमाक्रान्त्यात्पत्तेः एतद्दृश्यतेऽप्रनिनद्विवालोतेबुतव

सन्ति ह्यसाधवो लोके दुर्मैत्राश्छद्मवेषिणः ॥ तेषामुदेत्यघं काले रोगः पातकिनामिव २७ गुरुपुत्र
उवाच न मत्प्रणीतं न परप्रणीतं सुतो वदत्येष तवेन्द्रशत्रो । नैसर्गिकीयं मतिरस्य राजन्नियच्छ
मन्युं कददाः स्म मा नः २८ नारद उवाच गुरुणैवं प्रतिप्रोक्तो भूय आहासुरः सुतं न चेद्गुरुमुखी
येऽकृताभद्रासती मतिः २९ प्रह्लाद उवाच मतिर्न कृष्णे परतः स्वतो वा मिथोऽभिपद्येत गृहव्रता
नामदान्तगोभिर्विशतां तमिस्रं पुनः पुनश्चर्वितचर्वणानां ३० ॥

कोपद्रवितः
गुरुवाक्यजनिता हि भद्र २९ इति भावः २८ गुरुमुखी
येना हृ मतिरिति परतः गुरोः स्वतो वा मिथो वा ऽन्योन्यतः नाभिपद्येत नसंपद्यते के षां गृहव्रता
नां कृत्स्नं नक्रमविंतायेषां अनपवन्यदानेरवपरतेगोभिरिंद्रियैर्ह्नमूलैः तमिस्रं संसारं विशतां

18

इत्येनं ब्रह्मा देवीभिः स्वयं धर्मार्थकामवर्गस्य प्रतिपादकं शास्त्रमध्यापयामास १८ तानेवैतयमनुपायव-
न्नहयैवैतेनैतानादेशैर्देवप्रतिमायाम् इत्युपक्रम्य स्थापिते २२ पादमेवनेपरिचर्याद्यवैतत्प्रज्ञाद्यास्य-
कर्मणामर्थाणां सम्यक् नहि स्थाप्यासाद्य प्राज्ञालिवेदनेदेहस्य सम्प्रणीतं यथाविशेषेण स्वगवाक्यादेशैः-
णापालनार्थहितानां क्रियतेऽन्यथा देहनस्य सम्यगनर्थहितावर्जनमित्यर्थः २३ इति पूर्वोक्तानित्यवल

इतितेविविधोपायैर्भीषयंस्तैर्नादिभिः प्रज्ञादेव्याहृत्यामासत्रिवर्गस्योपपादनं १८ ततएवं गुरुस्तांना
नानैतयव्रतहययैर्देवदर्शनामाससमालम्ब्य मलकृते २४ पादयोः पतितेवालप्रविनयाभि
धास्वरः परिहृत्य विशेषार्थपरमार्थ निवृत्ते २ अग्रेणाक्रमणवचनापमूर्धन्यस्तलावुभिः अ
निवार्यकमहदकृमितमाहयुधिष्ठिर २१ हिरण्यकशिपुरुवाच प्रज्ञादहृत्यमानं तान
स्वयोनकिंचिद्विस्मयं कालेनैतावताप्रमसदीयत हृतमर्मगात् २२ प्रज्ञादउवाच स
र्वाणां कीर्तनं न विस्मोः स्मरणं पादसेवनं अर्चनं वन्दनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनं २३ इति पुंसा
र्पिता विष्णौ भक्तिः नवलक्षणा क्रियते भगवत्युद्धानं मन्येधीतमनुत्तमं २४ निशम्यैतत्स
नवचो हिरण्यकशिपुस्तदा गुरुपुत्रमुवाचेदं रुषाप्रस्फुरिताधरः २५ ब्रह्मबन्धो किमेतत्
ते विपक्षं श्रयता सता असारं ग्राहितो बालो मामनादृत्य दुर्मते २६ ॥ अथोत्तरं

तत्त्वनिर्णयस्थाः सा

वैष्णवतिविष्णोर्भक्तिः क्रियते साक्षात्प्रीतिवसनीयादिक्रियतेनन्तकृतानामनीयस्यादर्पितेनत्तद
नममधीतेमन्यनवस्यागुरोर्यधीनवानधाविदेकिंचिद्दृश्यतानि भावः २४ २६ ॥

श्री
भाग
स्कं
६

५०

आमर्षी सहनं तेन महिया फणा ग्राविशो भ्रमः कषाग्नीभूते आनामेलोचने यम हेतैर्ज्जिताः पावका २४
वध्यते हतः पतो यमे भ्रान्त्वा कनीयो विसोपादावधेतिन मत पानीमर्थः यतः सम दर्शीमित्वयः २५ आ
हो विलक्षणं विस्मसनीयं किमिति [illegible] इति [illegible] २६ न नु न वायमपमथ
कथं वधः [illegible] नः स्वनः [illegible] जोपि गृहीतः वेनआ

आहामर्षरुषाविष्टः कर्षाणीभूतलोचनः वध्यतामाशु यं वध्यो नातिः सायपतनैर्ज्जिताः २४ आ
यमे भ्रान्त्वा सो यं हितास्मान स्वदोषमः [illegible] पादो विलोदोमवदर्शिति २५ ।
विलासी साधसो किं नु करिष्यसमसंजसः [illegible] पंचहायवः २६ पो
[illegible] हितन कथं [illegible] नादितः [illegible]
[illegible] वर्जनात २७ सर्वरूपाय हे नमः सभोजशयनासनैः [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]

सर्वमर्मज्ञ पं ॥

मयदृष्ठ आस्तां सनातस्य [illegible] दिनदृष्यान्मनो हितेन [illegible] २२ यु
नः सर्वरूपाय हे नमः [illegible] भोजनं भोजनादि [illegible] २३ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]

१५

२५ पं

29

नन्वीश्रीकृष्णस्य परमात्मनः स्वरूपत्वं प्रतिपादितं किं न स्यात् तदज्ञानादित्याह नित्येत्यादि श्लोकाः विषय
वासितान्तःकरणाः नेहितविज्ञानविदः स्वस्मिन्नेवार्थः पुरुषार्थः येषां तेषां गतिं गम्यं तत्त्वं तेषां गुरूपदेश
प्राप्तविज्ञानात्स्यात् तथाहि बहिर्विषयेषु धीर्येषां तेन बहिर्धीस्तत्त्वेनावगन्तव्यं न मनसा गोचरं येषां तेषां स्व
तः स्वयं प्रकाशमानात्मस्वरूपं यथायथाप्रयत्नेन विदुः किं तदा तत्पदं नित्यानन्दरूपं तत्पदं प्राप्नोति मोदीश्वरस्य
वेदान्ततत्त्वज्ञानेन परिपक्वमानसैस्तद्विदां मुनीनामपि स्मरणात् स्यात्कामैः कर्मभिः बहिर्मुखत्वेन
स्वार्थः तत्त्वज्ञानं विषयान्वितविज्ञानाविष्टाः पुनः स्युः तदा तत्पदं गन्तुं न शक्नुवन्ति किं भाष्य

नित्यविदः स्वार्थं तत्त्वतो विदितं स्वरूपमप्रयत्नेन बहिर्धीरितिमानिनः स्वयं प्रयत्नेन स्वरूपतः परमानन्दं
तीर्णान्तःकरणाः शुद्धान्तःकरणाः २१ तेषां सन्निधानात् स्वस्वरूपं कर्मातीतं स्वयमेव प्रकाशते यदर्थः स
दीपः स्वाधारं ज्योतिर्विवेकेन निःकिंचनानां ननु गुणेन यात्यवत् २२ ततः कोऽपि तत्त्वं नेहात्मानं कश्चि
त्पुरुषः पश्यति नान्यः स्वात्मानं गतिं स्वात्मन्येव समीक्षते २३
एकः सर्वभूतेषु गूढः
याति इति २४ ननु वस्तुतः
सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरात्मा स्वात्मनि स्थितिं पश्यति यावत् विविक्तं करोति न विदुः कुतोऽनात्मबाधनमित्यत्र वेदाः
तत्राह तेषामितिनिष्क्रियं तत्त्वं निर्मलं विषयाभिमानात्परं तत्त्वमात्माऽभिषेकेन यावन्न गुणातीता
तत्त्वज्ञानेन तावत्तापत्रयानिवृत्तिः कर्म स्वात्मनि नष्टे पुनरेनं प्राप्नोति स्वस्वभावनादिभिर्विद्वन्मत
स्वार्थः अन्तर्मुखमनसः परमात्मनो यदर्थः यस्माद्वाग्भिः स्यात् सात्त्विकात्मने तदर्थः प्रयोजनं महद्वस्तु सद्भावान्नित्य
निष्कलात्मस्वरूपमात्मनः तेषामिह सर्वः २२ निष्कलं निरंजनं निर्मलं विदित्वा २३ ॥ श्रीरामचन्द्राय नमः रामः ॥ रामः ॥

श्री
भाग
सटी
३

अप्रमेयः अपरिमेयोनुभावो यस्य स न कृतस्विष्टं यैर्यस्मान्नवाभविता अन्यथा मृत्संनैव भविष्यति तस्मात्ः ४७
ओं पुनर्नैवाज्ञानतः पुत्रो नीतिन्नेवाविदित्वे पंकाते ४८ पुत्रो विजेभ्राणैत्रस्ताः समस्ताधिल्लापायस्मिन्न
स्वविश्वनचल्महेनपपणामः पद्मानवनेवाल्लियुक्ताणिमूलां हृतवणाहे षयोः पदैविषयानपवनी
मर्थः ४९ तथापिनवंयनस्यविनमित्याहृतः इमंविनियावक्रमाणामिच्छतिनावहृद्धानियेहृतः।

अप्रमेयानुभावोयमकृतस्विष्टयोमृतः नूनमेतद्विरोधेन मृत्युर्मे भविता न वा ४७ इति निचिं
या किंचिन्न्यानश्रियमयोमहे ये गृहमर्थीयोनतेनविविक्तइतिहोवनः ४८ विनंतयैकेन
नगज्ञेपधुर्गाविंजेभणाज्ञलममृतवित्यपं नतस्यावितानवनाथद्वहेनवेधिमूलांगुण
दोषयोपः ह ४९ इमंतपाशीवक्रणामव्रद्धानियेहृभीतानपलायतेयथा बुद्धिस्पुंसाव
यस्तायेमेवयायावद्गृहमार्गागप्राणामिच्छति ५० तथाविगुरुपुत्रोक्रममवत्तायदमब्रवीत्
यमीत्यलेभ्योपदेष्टुमाराध्यायेपृथुमेथिनीं यर्ममर्थंचकामंचनित्तरांचानुपूर्वशः ५१ प्रल्हादस्या
वतः राजनप्रश्रयावनतायच यथाविवर्गगुरुभिरात्मनेउपाशिक्षितं नसाधुमेनेतच्छिक्षां
द्वैतारामोपवर्णितां ५२

किंश्रनकृत्वतः इहिस्पृममीवोनाव
यस्मात्भवतीति ५० अनुज्ञायनथैनंगीकृत्य
५१ ननस्त्वेतौप्रल्हादायधर्मादिकमूचतुः अर्थिनस्त्वासौश्रवननस्तानस्मैययावनज्ञिवर्गमवशिक्षितं।
मपिसाधुनमेनेनामीनाववक्तृतः द्वैद्वैतेहेबादिभिर्विषयेष्वारमणेषुयानेतकपवर्णितां ५२ ॥ रामः॥

१०

20

पोर्ध्वं स्थैर्ययुक्तः समाहितश्चात्मा मनो यस्य तस्मिन् तेषां प्रशान्तानि फलानामानाः तत्र देवः ब्रह्मणि निर्विकारे
आनिर्देश्ये प्रविष्टे मनसि निरतिशाये स्वर्यस्य विलासानि शान्ताहीनामपि नियतानि एवं भूते परे अप्रमेयस्य।
अनिर्देश्यस्य सक्रियासहायमाश्च ४१।४२ अभिचाराः कस्माद्यः प्रयातनानि निशितिस्थगादयः तेभ्यः पातना
निर्दिष्टस्य सक्रियासहायमाश्च ४१।४२ अभिचारा दर्शयति
तितः प्रवचनादिश्च सत्रियोग्य ४३ पर्वतानां क्रमाः पर्वतानां परिक्षेपैः वज्रवचनैरभिचाराणां निर्दर्शयति

परेब्रह्मणा निर्दिष्टं भगवत्यादितामसि युक्ता मम फलानामनन्तप्रण्यस्य वशक्रियाः ४१ प्रयो
मयद्वतेनास्मिन्द्वैमेदः परिशोकितः वकारनद्दयोपायान्निर्वेपतयुपाद्दिर ४२ हिमाजेर्दूवके
द्रुमभिचारापातनैः मायाभिः संनिरोधैश्च गाद्दानैर्भोजनैः ४३ हिमवार्पत्तिसलिलैः पवना।
क्रमयोरपि नयपाकयदाहृत्य मयापयस्वैः तत्तं ४४ विनाशैर्नसायापैः नक्तैनाश्यपा
त ४४ पयसबद्धसायुक्तो वयोपायाश्च निर्मिताः तेषां दीर्घद्दरमद्दर्मेर्मुक्तः स्वैनेवतेजसा ४५
वर्तमानो विहारे वालो व्यतनन्दपौरयं नविस्मरति येन
यः शुनःशेफरवयमः ४६

ततः कृतनेकर्तनाम्पयतन्नपवाशक्तोदितमर्थः ४४ विनाशैर्वाद्दपयतेविलोर्भमयाप्रसायुपक्तं
प्रयोमवतितश्यामः अमद्वमर्णपकारैरभिचारैर्भा ४५ अविहारे वर्तमानोपिवालोप्ययंअज्ञतर्यो निमंयो
विन्नः अग्ननार्यमस्यायंयदाज्ञत्वानविस्मरति अजीगर्तस्य मध्यमपुत्रः शुनःशेफो नाम पविनष्टाः हविर्ब
पविक्रीयतः स्वपयानयोरपकारमविस्मरन् हिपतेवि स्वामित्रस्याश्रितायोजातस्मापत्र नतत्पद्दास्य
भावापविनागोपदृष्टानिः शुनःशेफः प्रकृष्टमिवेति ४६ ॥

श्री
भाग
स्कं
२१

भोगोऽयम् कथं त्वां व्यतिरेकेणाह सर्वोऽपि तिर्यग्देहोऽप्येवं सायं पिबेत्तमत्पूर्वान् सुखादेवं २ अतस्तदर्थं यथा
तेऽनुकंतेऽयं यतः प्रयासमात्रं केवलमायुर्वाह्यं यत एवमनृतमतेनप्रकारेणादेवनप्राप्नोति ४ अयमा
श्रितः संसारोऽयम् पूरुषस्य पश्यामेरथाद्व्यवच्छलमज्ञानवस्थिपदेन अत्यासेन भवेतनन्नपादितिनावत्
पौरुष्ये देवायपतेनापि कथं यावत् स्वस्थमिदं शरीरं यावत् जरा दूरतो यावत् इन्द्रियशक्तिरप्रतिहता

तावदेवैन्द्रियकं देहमार्गं यो नरो हितं सर्वं जलमिव दोषम् आयुष्याद्वस्तव तु यत्नः ३ ततप्रयासेन
कर्तव्यो यत आयुष्यं यत्परं ततथापि तस्य देवमनुजदेहस्य लाभोऽत्र ४ ततो यत्नेन कुशलः तेमायम
यमाश्रितः शरीरं पौरुषं यावत् विपद्येत पुष्कलम् ५ पुंसो वर्षशतं ह्यायुस्तदर्धं चाजितात्मनः नि
ष्फलं यदसौ रात्र्यां शेते ऽन्धं प्रापितस्तमः ६ मुग्धस्य बाल्ये कौमारे क्रीडतो याति विंशतिः जरा
या ग्रस्तदेहस्य यात्यकल्पस्य विंशतिः ७ दुरापूरेण कामेन मोहेन च बलीयसा शेषं गृहेषु
सक्तस्य प्रमत्तस्यापयाति हि ८ को गृहेषु पुमान्सक्तमात्मानमजितेन्द्रियः स्नेहपाशैर्दृढैर्बद्ध
मुत्सहेत विमोचितुं ९ को न्वर्थतृष्णां विसृजेत् प्राणेभ्योऽपि य ईप्सितः यं क्रीणात्यसुभिः प्रेष्ठैः

तस्करः सेवको वणिक् १० कथं प्रियाया अनुकम्पितायाः सङ्गं रहस्यं रुचिरांश्च मन्त्रान् सुहृत्सु च स्नेहसितः शिशूनां कलाक्षराणामनुरक्तचित्तः ११ पुत्रान् स्मरंस्ता दुहितॄर्हृदय्या भ्रातॄन् स्वसॄर्वा पितरौ च दीनौ गृहान् मनोज्ञोरुपरिच्छदांश्च वृत्तीश्च कुल्याः पशुभृत्यवर्गान् १२ त्यजेत कोशस्कृदिवेहमानः कर्माणि लोभादवितृप्तकामः औपस्थ्यजैह्व्यं बहुमन्यमानः कथं विरज्येत दुरन्तमोहः १३ कुटुम्बपोषाय वियन्निजायुर्न बुध्यतेऽर्थं विहतं प्रमत्तः सर्वत्र तापत्रयदुःखितात्मा निर्विद्यते न स्वकुटुम्बरामः १४ वित्तेषु नित्याभिनिविष्टचेता विद्वांश्च दोषं परवित्तहर्तुः प्रेत्येह वाथाप्यजितेन्द्रियस्तदशान्तकामो हरते कुटुम्बी १५

21

यथा हन्तः [illegible] पहून्तः [illegible] [illegible] तेः [illegible] [illegible] नि[illegible]
५२ [illegible] [illegible] विद्वान् ५४ [illegible] [illegible] [illegible]
वालाः ५४ [illegible] [illegible] पञ्चमो[illegible]
यः ५ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] निरर्थक कि

[illegible] र्थः [illegible] कर्मस्त [illegible] [illegible] ५२ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ५४
[illegible] [illegible] वाला [illegible] [illegible] ५५ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] भागवतो [illegible] ५६ [illegible]
ति श्रीभागवते [illegible] पञ्चमो[illegible] यः ५ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] १ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] २

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] भागवत [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] भागवत [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] २ ॥ नमः

प्रत्युत वीर्यकर्तोन्मादः विविक्तमिति निन्नमसिनि विविक्तचेतो यस्य सः यथा भिन्नदर्शी: प्रत्यनात्मकलत्रादिषु द्वैतदर्शी
हि ध्ये सदोषपयशपि विद्वान् अत्र आपातमात्र मिलितः सन् अयविन्नत्स्नेव २४ ननु देहो कोशदेहपुमानिस्तादिसमा
भिः स्तोकं रूपपादिनं गृहादिषु सक्तस्यैव रूपपात्र सम्भवं गृहमज्ज्वलनि विद्वानपि निखिलः लोका याना लपराम्वर्या
यत्र कल्पते किंनाविमुक्तोय यातनाम्नाविद्वानपितमः आसिद्वि गासेव प्रपद्यते नान्वेहुतुः यः निखीय मिदंप
रकात्मिदंमिति निमित्तोभावोभावना यस्य सः २६ तस्मात्कोमायपदवमायवतान यमीनाचरेदिति मद्देतकन्यप

विविक्तमिन्यामिनि विविक्तचेताविद्वांस्तरेणाधयापविन्नदर्शी: प्रेत्येह वा ध्यापि निलिने दिपल्लदर्शांतकामो
ह्यतेऽक्रतुर्वा २५ विद्वानपीत्थंतनुजाः कृतं वैपुत्रलभस्वलोकायनकल्पते वै यःस्त्रीयपारव्याविभि
न्नभावस्तमः प्रपद्येत यथा विमूढः २६ यस्मान्नकश्चिन्नव ज्ञाद्विद्वान दीनःस्तमात्मानमलक्षम
र्थः विमोचितं का मदृषाविद्यां क्रीडामृगीयस्तनुद्ये विसर्गः २७ ततो विहृत्याभिहतमितात्मा
नेष्वसंगो विषयात्मकेषु उपेत नामयपणम्नादि देवस्तमहंक्रमणोऽविना पवर्गः २८ ॥ रामायनमः

मद्देवति यतः कश्चिद्दापि स्वमात्मानं मोचितं समर्थः ततः नामयपणम्नपेत्व आराणं पानेन्त्रतो न्वयः आ
साम र्थहितः अलं दीनो लंपः अत्र कामोहर्षिया मानामा विहारक्रीडा यानिमित्ते क्रिडामृगावियामिति
पृथक्पाठेनासा विहारसाधनमात्मानं यतस्तासां क्रीडामृगः स तन्वन्वयः किंच यतनुयास्त्वनिरासः स्त्रकलात
त्त्वो विसर्गः पुत्रादिरूपो भवति २७ विहृत्येतः संगं परित्यज्य सर्वहानविहायान्तर्गीत्वं नारायणमुपेने पनेन
न्वयः यस्मात्सपवापवर्ग इति निर्दिष्टः २८ ॥ श्रीरामायनमः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

22

किंवक्षामि स्मादि क्रियाणां संगादिके स्य [illegible] यनेति [illegible] तीयेनान्वयः संज्ञानादिनाशिता लापानस
स्वस्वसंयोगेन षाने हेतुसिनो वद्धः कलानिसृष्य [illegible] तिसंयोगेन [illegible] समगेनेधुन्नरकविनेयस ॥ ना
स्य स्त्र यहे स्थिताः [illegible] अस्मा: मनोज्ञा इत्यर्थः [illegible] तानु [illegible] कः कल्पाः कल्प
पयागताः ॥ [illegible] स्यग्रहेक्रदेशसमेषा निर्गमायन्नादेना विशेषय

कथंप्रियायायास्तकं पितायाः संयोगस्य [illegible] संज्ञान [illegible] हृदिनः शिखनाक
लात्तयाणामन्यान्कचिन्नः ॥ [illegible] भान्तून [illegible] पितरोचदीनो गृ
हान्मनोलेकपरिक्लष्टास्य [illegible] कल्पाः [illegible] ॥ [illegible] मानः का
मौक्तिलोभादविन्नसकामः [illegible] मानः कथाविश्लेषेनइतिभावः ॥ क्रद
वपोषाय विष निजापुर्नवुष्पनेषं [illegible] मर्थः सर्वज्ञनायत्रयत्रः [illegible] निर्विघ्नेनस्वे
कृदंबनामः ॥

[illegible] कर्माणि हृष्मानः [illegible] विशेष [illegible] विरक्तः [illegible] चयेत
नेन [illegible] मन्यमानः [illegible] विरक्तः स्यात् ॥ इतिभाव
[illegible] कृदुं [illegible] मायुः [illegible] विहन्तव्यानि यतपवता
[illegible] खकृदुंबेनामानं [illegible] ॥ ॥ ॥

श्री
भाग
सटी
२२

तेनः किमतश्चाह नन्वेतत्तन्नभिन्नं किमलभ्यं तथापि यो गापहितामाहैवाद्देवस्तु मिद्धा यन्नतः मिद्धये
धर्मादयः ते किंस्युरुत्तन्नत्वमोत्तेपक्कांति तेन किंतम्भयमाययोनो स्मा कस्य कांक्षितस्तापिनस्यति
इः यद्वा मा भूमोरस्तः नस्यवाराणेयाः मात्रैक्षस्य यासेव मानानां तेनापि किमितपर्थः २५ नवचयमादि
पुरुषार्थेनाकिमित्याचार्यान्या चेष्टा कतेनमत्यपत्वामिहिताः तत्राहधर्मार्थः कामश्चेतियात्रिवर्गाः ते

तदेतत्तत्किमलभ्यमनेन आयोकिंते गुणमितकाहिद्वयेस्वसिद्धाः धर्मादयः किमत्युत्तेनव
कांक्षितेनमत्यान्त्वपाकरणयोतपायतानः २५ धर्मार्थकाममोक्षाणामिहितस्त्रिवर्ग इति त्रयी
नयत्मा विविधा च वार्ता मन्वेनदेनदखिलं निगमस्य सत्यं स्वात्मार्पणं स्वसुहृदः परमस्य पुंसः
२६ ॥

दर्थं च यद्दिता या आभिहिताः ईत्वान्यास्यात्र्येक मविधान यदस्मान कोदंडनीतिस्तु विविधा च वार्तानां
विकानदेतत्सर्वं निगमस्यार्थजातं तत्स्वसुहृदः स्वानर्थामिणः परस्य पुंसः स्वात्मार्पणसाधनं चेत् तर्हि
सत्यमन्येसत्यपरानात्मन्यथा तदस्मन्नेमेवयद्वानदेतदखिलं निगमस्य त्रैगुण्यविषयस्य प्रतिपाद्यमन्या
सत्यं पुनः विसृज्य गोलत्वं परमस्य पुंसः स्वात्मार्पणमेवेत्यर्थः तदुक्तं भगवता त्रैगुण्यविषया वेदा
निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन २६ ॥

वालानामस्माकं नाञ्जनमशक्यमितिदेवत्राद्वनद्वीतिवक्तुं यावत्सः अतिमयात्सः १९ आत्मनात्मसर्वत्रसिद्ध
आदितिवेदद्रव्यस्य मस्यपादयन्निपरात्वं वैश्चित्तिवत्तुर्धिः ब्रह्मणांग्रेनाणुकस्मात्वं आदिर्याणां तत्रैवीवणुभौति
केषु अनीवेषु ब्रह्मादिषु सदस्य च भूतेषु कायादिषु २० गुणसाम्ये प्रधाने गुणव्यतिकरे महदन्तादौ च प
२१ ब्रह्मस्वरूपः २१ कप्यां तदेदहृद्रूपभोस्मादिभेदः मायया मायादृश्यमानस्मात्दृष्टाभोक्ता नतत्स्वरूपेणात्मा
एक एव यानिर्देश्यः २ स्वयं भोगं पृदेहादिलरूपं लवं बापानयानिर्देश्यमायवाईयत स्वस्त्र रेणान्वयः व स्तुत

न ह्यस्यान्तं श्रीमानयनो वक्तुं यस्मात्सोऽपि यत्स्मात्सः आत्मन्यात्मन्सर्वभूतानां सिद्धत्वादिह सर्वदा १९ यथा वेषु
भूतेषु ब्रह्मादिस्थावरादिषु सोऽपि केवलविकारेषु भूतेषु ज्ञामहदन्तेषु २० गुणेषु गुणसाम्ये च गुणा-
तिकरे तथा एकएव गुणोह्यात्मा भगवानीश्वरोऽव्ययः २१ ज्ञानात्मस्वरूपेण तदृश्यरूपेण व-
ये मायया एकोनिर्देश्यो ह्यनिर्देश्यो विकारेषितः २२ कैवल्यानन्दस्वरूपः परमेश्वरः सा
यया नित्ये स्वरूपेण गुणसंयोगा २३ तस्मात्सर्वेषु भूतेषु दयाकृतसोऽहं देवात्मा भावस्तस्य
यथा लक्ष्यथोत्तमः २४

स्तस्त्वयं आविकल्पो नोऽनिर्देश्यो पितमा नत्वद्यात्मनिर्देश्यो पितमावं निर्देश्यः स्व-
दिकल्पितत्वयत्नात्मनः २२ यतः केवलानन्दात्मकत्वात्देयस्वरूपं यस्यात्मस्वरूपं चेतनसर्वेत
देहं सर्वत्र सर्वत्र तत्वात्पुण्यलक्ष्येन ग्राह्य गुणात्मकः सर्वेषां गुणमयान्तयामाययाश्रतद्दिनेस्मूर्य
येनसः २३ यस्मादेवं तस्मात्सर्वेषु यत्नोऽवितदर्शसोऽहं देवकृतत्वयाद्यपाद्यस्तु चाभ्यन्तरात्मनः २४ ॥

श्री
भाग
सटी
२४

सम्प्रेममानुपार्भस्थि स्वस्मिन्नास्मिभाषितं ब्रह्मादेवर्षिगामासंशिष्यमपश्चिद्ये १ अस्माविनारदाद्देन्नम
यापार्भिरतीरितं नत्तस्त्रावकथामाहपथेसावपाणि: सुधी: अस्माकं पिनरिदिशत्कर्माणो २ स्वकर्तने
पापेनपापोस्माअभद्दितं निद्दष्टपाद्वस्तोपुदेशपमेवच: ३१ ब्रह्मशिविस्त्राबामलपनस्सर्वस्वा

नारदउवाच यदन्देयमनोः पृष्टोसिसाभागवतोत्तरः कन्याप्रमपुत्रानलालसामेदन्नभाषितं
ब्रह्मादउवाच पितिप्रश्निनेसोकेनपोस्मिन्चले पुत्रोपमर्पचक्रुर्विष्णवान्नवान्नति २
पिपीलकेरहीविहिप्तालोकोपलापनः पापेनपापोभवीतिवादेनोवामतेयः ३ तेषामति
बलोपोपानिगामयास्वयूथापाः वधमानास्ते भीताइन्द्रः सर्वतोदिशं ४ कलत्रपुत्रमित्रा
मानपृष्टानसुपतिष्ठतान् नावेक्षमाणान्विविना सर्वप्राणपरीप्सवः ५ मलेपनराजशिवि
रपुमनानयकाहिताः इन्द्रस्तुराजमहिषीम्मातरंममयागृहीत ६ नीयमानाभयोदिग्रा
देनोकुररीमिवयहच्छयागतस्तत्रदेवर्षिर्ददृशेपथि ७ प्राहनैनासरपतेनेतुमर्हस्यनागसं मु
चमुचमहाभागासतीपरपरिग्रहं इन्द्रउवाच आस्तेस्याजठरेवीर्यमविषह्यंसुरद्विषः आस्य
तापावत्पसवंमोस्येर्थपदंवीगतः ९ नारदउवाच अयंनिष्किल्विषः साक्षान्महाभागवतो
महानत्वयान प्राप्स्यनेसंस्थामनंतानुचरोबली १०

पहृपेणनापिनवंत: ११ सुनामसे निगपराधामेवनेनेनारदसीतिसाह ८ आविषष्ठन्नः संद्विनः अ
नयाप्रसवपर्यंतमसारस्पतोनतस्थाअथैस्यपदवीमार्गगानः प्राप्तुः सनत्तानेपुत्रेदनामोहामीनर्थः १२
मातान्वयोगोरेवमहानवनपिन्नादिमेवयान नयाहेतमूतेनसंस्पामन्नुनयास्यनितत्रहलनतोनि:

24

तेषां विस्रब्धचित्तानां गुह्यं प्रदायमाह तान वितिषत्रनारदः श्रोतृत्वात्तत्र कृतो ममाहं यानत्याम पि कारयतिमा शं
केतेभ्या ह भगवत पक्तो भक्तानायनमा हनः तेन मा सनानानान्हनाता नादेहि नं समष्टेषा मपितत्वानस्या
ननन्न उत्तमानाम वेतिनियमः २२ ग्रनपवम यापिनारलानुस्मृत विज्ञानमगुतमनमन्त्र मवपर्यतपर्मव
मुने २४ न त्रानिवितिमितः प्रज्ञेति प्रज्ञा देति पनामाम्हतेनमुहेनविमुः पनदा गामनानामूवेमेवा

लानेनदेहदमलेन्द्र एतामसाह नाराय णेन रसात्ः किलना यदाय पक्तोति नाम भगवतः नद
किंवनानां पादारविंद इत्र मा सुन देहिनाम्यात् २१ ग्रन मेनतमया पूर्वे नामविज्ञानम गुत
पर्म भगवत स्त्र नारदहे वदर्शनात् २४ देमगुत्र मत्रु मज्ञादन वपनापिनतेन्यांवि मुने
गुह्यं पनाम भक्तानामपि विष्णु गौ २५ वालम्यात्ः प्रत्या मुमम हनामो जानयः किं
पिनः समपा यांसोमप्पात्री विहं भक्तयाणं २६
गुह्यतमाम्
इति श्रीभागवते महाप्रथमस्कन्धे षष्ठोऽध्यायः ६॥

हनारदणा श्रीगानन्दि निवेतन्मश्राह्नः वालानामपि श्रुति शिस्मृतामस्माकमेनवी स्यसो नियतारां स्रुत
लवानत्र गामनेनसंवृति २९ स्वपन्तान्न्राणान्तमपिनसंभवति स्याह्न: नालस्पति अनव: नपेट:
विहं भक्तानां विस्त्रामस्रुहेन: ३० इति श्रीभावार्थदीपिकायां प्रथमस्कन्धे षष्ठोऽध्याय:
६ श्रीरामायनमः रामः रामःरामः

श्री॰
भा॰ ७॰
स॰ टी॰
२५

तदेवं देहद्वयधर्मत्वद्वैलक्षण्येन आत्मनो देहाद्भेदो दर्शितः । इदानीमात्मधर्मैरेव भेदं स्फुटयंस्तद्देहेऽहंकारादिकं त्याजयति आत्मा नित्यः अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतेः अव्ययः अपक्षयशून्यः एषोऽन्तरे परमो महिमेति श्रुतेः शुद्धः निरवद्यं निरञ्जनमिति श्रुतेः एकः एकमेवाद्वितीयमिति श्रुतेः क्षेत्रज्ञः विज्ञातारमरे केन विजानीयादिति श्रुतेः आश्रयः यस्मिन् द्यौः पृथिवी चान्तरिक्षमिति श्रुतेः अविक्रियः निष्कलं निष्क्रियं शान्तमिति श्रुतेः स्वदृक् आत्मज्योतिः सम्राडिति होवाचेति श्रुतेः हेतुः स इमांल्लोकानसृजतेति श्रुते व्यापकः सत्यं ज्ञानमनन्तमिति श्रुतेः असङ्गी असङ्गो ह्ययं पुरुष इति श्रुतेः

आत्मा नित्योऽव्ययः शुद्ध एकः क्षेत्रज्ञ आश्रयः । अविक्रियः स्वदृग्घेतुर्व्यापकोऽसङ्ग्यनावृतः ॥ १९ ॥ एतैर्द्वादशभिर्विद्वानात्मनो लक्षणैः परैः । अहं ममेत्यसद्भावं देहादौ मोहजं त्यजेत् ॥ २० ॥ स्वर्णं यथा ग्रावसु हेमकारः क्षेत्रेषु योगैस्तदभिज्ञ आप्नुयात् । क्षेत्रेषु देहेषु तथात्मयोगैरध्यात्मविद्ब्रह्मगतिं लभेत ॥ २१ ॥

अनावृतः पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यत इति श्रुतेः ॥ १९ ॥ परैः श्रेष्ठैः विवेकसमर्थैः देहादौ अहं इति विद्वान् असद्भावं मिथ्याबुद्धिं त्यजेत् ॥ २० ॥ ननु एवं विविक्तलक्षणानि तेनापि अपरोक्षानुभवेन ब्रह्म नाशामि कथं स्यात् येनाहंकारादिकं त्यजेदित्यपेक्षायां तत्रोपायं सदृष्टान्तमाह स्वर्णमिति स्वर्णाकारः क्षेत्रेषु स्वर्णाकरेषु ग्रावसु योगैः धमनाद्युपायैः तदभिज्ञो हेमकारो यथा स्वर्णमाप्नुयात् आत्मयोगैः आत्मप्राप्त्युपायैः ब्रह्मगतिं ब्रह्मतां अध्यात्मवित् आत्मावि

25

अनेतस्य शिष्यो देवस्याशिषो यस्य मम भक्त्या प्रतो ग्रहं तिरोकृतम् ॥ ३ कोऽयं नामि स्यादिति शेषः २ अतिस
मीपे ३ अनवेतीगर्भिणी इत्युक्त्या भवेयमाममनानं तदं अनल वे पुनरपि स्वगर्भ सहेनाय ४ तस्याः शोकः
शोणितं यत्र भस्म ततं भक्तिं लक्षणं ज्ञानमात्मनाम्नविवेकः तत्र भये प्रामानं ईश्वरः समर्थः ५।६ भूयात्सभवेत वेशा
यदीसार्थं तद्धितः देहायहं क्वायके दीन पुत्रो नमर्थः ७ कामौ वे प्रायदो थीविति पेनायां ना यदोकमेव देहात्मविवे

इत्युक्तः तोविहायेदं देवधर्मा नयमनः अनेतप्रियभक्तेनाम विक्रम्य दिव्ययो ॥ १ ततोतो मातान्तावि:
समानीय निजाश्रमं आश्रमस्य दिव्य नीवृक्षे याव नेमद्विधागमः २ तत्र स भवानी देवर्षे इति समायाता
भया यावत्तत्यमतिर्दानात्प्रमोनान्यवृत्तेन ३ कर्मिणं वायातस्य भक्तापर्यमयामती अनवेती स गर्भ
स्थले मायां कामकृतये ४ अपि कालत्रिकालस्याः प्रादा दुर्भयमीप्सवः यभ्यस्ततत्त्वज्ञानं च नामम [illegible]
श्वनिर्मल ५ तत्र कालस्य दीर्घे वाली नाम तत्रिकेतरे कृशिनां तग्रहीतं मानायुनान्यज्ञात्वास्मृतिः ६
भवतामपि भूयं नेमयद्विध्यहे यतेन वः वेशा सद्धीमीः प्रज्ञातः स्वीवाल्ला नवेयन्ता ७ जनाया या: प्रतिमे
भौवादहंप्रादेहयस्य नाम्नः फलानां मित्रतुल्यस्य कालनेत्र वमूर्तिना ८ ॥

क प्रकायमाहजन्मेति दर्शाभिः जन्मायाः जायते स्थित्वा वर्धते विपरिणमते अपक्षीयते नश्यतीत्येवं भूताः षडेव षड्भावा
विकाराः हृतेस्मैव्ययाया मानो हस्तेन तत हत्त्वा मित्रशो वृत्तिनेदं हूमस्य हृष्टा इत्यर्थः ईश्वरा विष्कारस्म
नीमूर्तिर्यस्यतेन ९ ॥ श्रामः ॥ श्रीरामसं ॥

श्री
भाग
सटी
२६

विमर्शः प्रकारः स्मात् बुद्धेरिति द्वाभ्यां अध्यक्षः साक्षी २५ अन्वयमाह एभिर्बुद्धिभेदैः परिणामैः पर्यस्तैः परिवर्तितैः त्रिभिः
आत्मधर्मतया रोपितैः बुद्धिधर्मत्वेन दृष्टैः त्रिवर्णैः त्रिगुणात्मकैः क्रियोद्भवैः कर्मजन्यैर्बुद्धेरेव त्रिगुणात्मकता
न कर्मकर्तृत्वात् तस्याः पर्वतान्यवस्थाः आत्मबुद्ध्यन्वयान् तदवस्थाभानानि वा भातीनन्तवत् स्यात् आत्मनः स्व-
रूपं बुद्ध्येत जानीयात् दिगन्धैः पृथग्भूतैः कुसुममयं धर्मोपाधिभेदं सामान्यत्वे वायुमिव २६ ननु तर्हि यथावद्भा-

बुद्धेर्जागरणं स्वप्नः सुषुप्तिरिति वृत्तयः ता येनैवानुभूयन्ते सोऽध्यक्षः पुरुषः परः २५ एभिस्त्रि-
वर्णैः पर्यस्तैर्बुद्धिभेदैः क्रियोद्भवैः स्वरूपमात्मनो बुद्ध्येद्गन्धैर्वायुमिवान्वयात् २६ एतद्द्वा-
रो हि संसारो गुणकर्मनिबन्धनः अज्ञानमूलोऽपार्थोऽपि पुंसः स्वप्न इवार्प्यते २७ तस्माद्भ-
वद्भिः कर्तव्यं कर्मणां त्रिगुणात्मनां बीजनिर्हरणं योगः प्रवाहोपरमो धियः २८ तत्र

सोपाधिकोऽपि मायोर्थो विवेकतानेनैव निवर्तते पदमात्मनः संसारोऽनेन निवर्तते इत्याशंक्याह एत-
द्द्वारः बुद्धिद्वारकः अत एवास्याहारश्चोत्तानन्न स्वतः किं तस्मात् बुद्धेर्गुणाः कर्माणि तान्येव निबन्धनं यस्य तथा
सर्वाज्ञानमूलः अतोऽपार्थोऽपि मिथ्याभूतोऽपि स्वप्नवदर्प्यते नैवायासंसारस्य तत्त्वमस्येव यस्मात् बाध्यत्वतो हि
प्रमोहः हेतुः २७ तस्मादेवं निर्हृत्य तेन स्माद्बीजं मत्वा तत्तत्सानिर्हरणं हेतुना किं न तद्योगः कथं भू-
तः धियः प्रवाहस्तावदादिरूपस्वरूपमयनीतिर्निरत्नपा २८ ॥

२६

26

अथात्मविवेकमाह अष्टाविति त्रिभिः मूलप्रकृतिर्महदहंकारौ पंचतन्मात्राणि चेत्यष्टौ
प्रकृतयः सत्वादयः त्रयः प्रकृतेर्गुणाः षोडशविकाराः एकादशेन्द्रियाणि पंचमहाभूतानि विशेषाः इत्यष्ट मात्रा
एकः प्रोक्तः कपिलादिभिराचार्यैः एकत्वे देहः पञ्चमादिभिः नानात्वात् तदुक्तं मूलप्रकृतिरविकृतिर्म
हदाद्याः प्रकृतिविकृतयः सप्त षोडशकस्तु विकारो न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुष इति २२ जगत्तस्थुरिति
न सृष्टावत्र सर्वसंघातानामकेदेहः ... आत्मा ... तस्मादेव तत्तदाभासः ... जडेति नेतीत्यात्माऽपोह्य

अष्टौ प्रकृतयः प्रोक्तास्त्रय एव हि तद्गुणाः विकाराः षोडश प्रोक्ता आत्मैकः समन्वयात् २२
देहस्तत्सर्वसंघातो जगत्तस्थुरिति द्विधा अत्रैव पुरुषः प्रकृतो नेति नेतीत्यवेक्षयन् २३ अ
न्वयव्यतिरेकाभ्यां विवेकेनोपलभ्यते आत्मना सर्वभावानां समाम्नायैर्विमृश्यते २४ ॥ रामः

यस्मात्परस्तत्परमेव तत्त्वं ... अन्वयव्यतिरेकाभ्यां ... समर्थः २२ सर्वत्र ... सर्वज्ञा
स्मृतस्तेनात्मन्वयः अन्वयव्यतिरेकाभ्यां ... आत्मा ... व्यतिरेकस्तेन ... तेनेत्यादि विवेकः पूर्वो
क्तो वा ... आत्मना ... समाम्नायैः श्रुतिस्मृतिभिः
यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते इत्यादि श्रुत्युक्तसर्गाद्यन्वयाभ्यां ... वि
मृश्यते ... विचारयद्भिः ... समाम्नायैः ... पूर्वोक्तान्वयः २४ ॥

श्री
भाग
सप्त
११

नस्वभावः वेघ्रादिः नस्यभावोभावयोनेनानुरुक्ते यागा...कनीमनः शरीरयस्यानिर्दयंवीजेयनावम
नुपायोवामनोवयुसः समयोगनिप्रायोनि १९ नमेः किमनयाहूयथोत्तमालंभमनसासयोया
मेनरेनस्याश्रयणाभ्रस्त्रभः रागादियुक्त ग्रामीसनायस्यासंसृतिचक्रशातनंन तिवर्तकेवृथाविदुः
नदेवब्रह्मणानिर्वाणलयोमोत्तः नदात्मकेस्तविविदुः हरीप्रवरंमनयासिता २० भक्तिरशकोतिवम

नदापुमान्मुक्तसमस्तबंधनस्तद्भावभावानुकृताशयाकृतिः निर्दग्धबीजानुशयोमहीयसाभक्तिप्रयो
गेणसमेत्यधोक्षजं ३६ अधोक्षजालंभमिहाशुभात्मनः शरीरिणः संसृतिचक्रशातनं त
द्ब्रह्मनिर्वाणसुखंविदुर्बुधास्ततोभजध्वंहृदयेहृदीश्वरं ३७ कोतिप्रयासोसुरबालकाहरे
रुपासनेस्वेहृदिछिद्रवत्सतः स्वस्यात्मनः सख्युरशेषदेहिनांसामान्यतः किंविषयोपपादनैः
३८ रायः कलत्रंपशवः सुतादयोगृहामहीकुंजरकोशभूतयः सर्वेर्थकामाः क्षणभंगु
रायुषः कुर्वंतिमर्त्यस्यकियत्प्रियंचलाः ३९

27

तत्रासिनाहकरति छिद्रवत् आकाशवत् विषयाणामुपपादनैः किंतत्र हेतुः सर्वदेहिनांसा
मान्यतः विषयनिष्पादनस्यकरादेसाध्यत्वात् पदैमिथ्यार्थैः नन्वेवमादौ पोष्यकोदोषः नारदोक्तोनवाद
रूपत्वादस्यप्रकारणस्य ३८ अनर्थकेचविषयार्जनेमित्याह रायः अर्थाः क्षणभंगुरमायुर्यस्य तस्य
क्षामितिहासंगः एवंहिसुकृषालोकेपुरुषंयत्नमेवमवाप्यवयमेकंत्यजतितस्मात्किंयत्नतस्ययेति ११

२२

२२

नदेवं तानग्राकरिसन्कानन्मथ नेथमर्म [illegible] नापदेशसेवाहन नेतिर्यवनसिः येर्धर्मार्थयानुहितेवी-
तितितियत् अयमुपायो भगवतोक्तः तथाहि [illegible] सेविषट्श्राक्षियज्ञ होषिददासिवत-
यन्नपमयमितिकीर्तने यतनं कष्टमट [illegible] मिति भक्त्या मममिन्नानातियाला [illegible] सितननेः इत्या-
दि २९ नदेवान्नेमानथयमीनाह गुरोः शुश्रूषया भक्त्या सर्वलब्धार्पणेन च १ नस्यात्

तत्रोपायसहस्राणामयं भगवतोदितः यदीश्वरे भगवति यथा यैरञ्जसा रतिः २९ गुरुशुश्रू-
षया भक्त्या सर्वलब्धार्पणेन च सङ्गेन साधुभक्तानामीश्वराराधनेन च ३० श्रद्धया तत्कथा-
यां च कीर्तनैर्गुणकर्मणां तत्पादाम्बुरुहध्यानात्तल्लिङ्गेक्षार्हणादिभिः ३१ हरिः सर्वेषु भूते-
षु भगवानास्त ईश्वरः इति भूतानि मनसा कामैस्तैः साधु मानयेत् ३२ एवं निर्जितषड्वर्गैः क्रि-
यते भक्तिरीश्वरे वासुदेवे भगवति यया संलभते रतिं ३३ निशम्य कर्माणि गुणानतुल्यान्
वीर्याणि लीलातनुभिः कृतानि यदातिहर्षोत्पुलकाश्रुगद्गदं प्रोत्कण्ठ उद्गायति रौति नृत्यति
३४ यदा ग्रहग्रस्त इव क्वचिद्धसत्याक्रन्दते ध्यायति वन्दते जनं मुहुः श्वसन्वक्ति हरे जगत्प-
ते नारायणेत्यात्ममतिर्गतत्रपः ३५

गीतानामूर्तीनामीतृणामर्द्दुर्ज्ञातान्यैषां वंदनासीमानेसु ३१ ३२ निर्जितः षट्संका कामक्रोधलोभमो-
हमदमत्सराणामितिह्याणां नावर्गो यैः ३३ भगवदनुरक्तेर्लिङ्गान्याह निशम्येति त्रिभिः गुणानमरूवाल-
स्यादीन् अतिहर्षेणोद्गताः पुलकाश्रुगद्गदमुत्कृष्टा यत्र तद्यथा भवति तथा प्रोत्कण्ठ उद्गायति ३४ ३५

श्री भाग सटी ७

भोगाभावस्वभावाच्चैवं कुतो योग इत्याह निरूप्यतामिति निषेकादीनि कर्मभिः क्लिश्यमानस्य कर्मभिः क्रियानर्थ
इति वान्वयः ४६ ननु कर्मसु समाप्तेषु भोगाभावः स्यात्तत्राह कर्माणीति तत्र देहं कर्मसमं फलं देहादिकं वा
स्मार्थस्त्वाह उभयं कर्म च देहं च अविवेकतः अज्ञानेनैव तनुते ४७ यदपाश्रया यदधीनाः ४८ भूतानां

निरूप्यतामिह स्वार्थः कियान्देहभृतोऽसुराः निषेकादिष्ववस्थासु क्लिश्यमानस्य कर्मभिः ४६
कर्माण्यारभते देही देहेनात्मानुवर्तिना कर्मभिस्तनुते देहमुभयं त्वविवेकतः ४७ तस्मादर्था-
श्च कामाश्च धर्माश्च यदपाश्रयाः भजतानीहयात्मानमनीहं हरिमीश्वरं ४८ सर्वेषा-
मपि भूतानां हरिरात्मेश्वरः प्रियः भूतैर्महद्भिः स्वकृतैः कृतानां जीवसंज्ञितः ४९ देवोऽसु-
रो मनुष्यो वा यक्षो गन्धर्व एव वा भजन्मुकुन्दचरणं स्वस्तिमान्स्याद्यथा वयं ५० नालं द्विजत्वं
देवत्वमृषित्वं वासुरात्मजाः प्रीणनाय मुकुन्दस्य न वृत्तं न बहुज्ञता ५१ न दानं न तपो नेज्या न
शौचं न व्रतानि च प्रीयतेऽमलया भक्त्या हरिरन्यद्विडंबनं ५२ ततो हरौ भगवति भक्तिं
कुरुत दानवाः आत्मौपम्येन सर्वत्र सर्वभूतात्मनीश्वरे ५३ दैतेया यक्षरक्षांसि स्त्रियः शू-
द्रा व्रजौकसः खगा मृगाः पापजीवाः सन्ति ह्यच्युततां गताः ५४ एतावानेव लोकेऽस्मिन्पुंसः स्वा-
र्थः परः स्मृतः एकान्तभक्तिर्गोविन्दे यत्सर्वत्र तदीक्षणं ५५ इति श्री सप्तमस्कंधे सप्तमोऽध्यायः ७

प्राणिनां जीवसंज्ञितः अन्तर्यामी ४९ असुराणामस्माकमत्र नाधिकार इति चेन्न वाच्यमित्याह दे-
व इति पञ्चभिः ५०-५१ अमलया निष्कामया विडंबनं नटनमात्रं ५२-५३ अच्युततामच्युतत्वं ५४ आत्मौ-
पम्येनोक्तमुपसंहरति एतावानिति तदीक्षणं गोविन्दे ह्यात्मसमानेन ५५ इति सप्तमस्कंधे सप्तमः ७

२८

यत्नतः विनश्यत्वेन वयस्समनन्तरं अभिलाषोपमर्दं च स्वर्गादिलोकानित्येवंभूताः स्वर्गादिलोकाय
यत्नसेवार्हा इत्याह एवं हीति तत्र यथेह कर्मचितो लोकः क्षीयते एवमेव
अमुत्र पुण्यचितो लोकः क्षीयते इति श्रुतेः अत एव पुण्यवतामपि सातिशयाः नैवैते निर्मलाः स्पर्धादिम
त्त्वात् नश्यति इति सुदूरं पापमिति ४० किं च यदर्थं यत्कर्म कल्प्यते अतः संकल्पितानां विपर्यासेन वि

एवं हि लोकाः क्रतुभिः कृता अमी क्षयिष्णवः सातिशया न निर्मलाः तस्माददृष्टश्रुतदूषणं
परं भक्त्यैकयेशं भजतात्मलब्धये ४० यदर्पणेह कर्माणि विद्वान्न्यस्य समुत्सृजेत् करोति ना वि
पर्यासमसौ चार्पिते फले ४१ स्वात्मापहः खलु नास्त्येक स्मर्तुः कर्मिणः सदा मोतीह या
ह्यः खलु सन्तोषात्माः स्वात्मोद्धृतः ४२ कामान्कामयते काम्यं यदर्थमिह पूरुषः स वै देहस्तु पा
रक्यो भङ्गुरो यात्युपैति च ४३ किमु स्वयमहितापन्नदाराद्याः धनादयः राज्यं कोशगजामात्य
भृत्याप्ता ममतास्पदाः ४४ किमेतैरात्मनस्तुच्छैः सह देहेन नश्वरैः अनर्थैरर्थसंकाशैर्नि
त्यानन्दमहोदधे ४५

गीतं फलं यत्र मोक्षस्य तद्रूपं प्राप्नोति ४१ नरो देहं प्राप्य नित्यसुखमात्मनीति ह्यसौ ह्यक्रिय
या वा यः पूर्वं मनोह्यप्राहो लोकस्य तेन ... ह्यत्र ... आत्मसर्वं ह्यपाशः स्वरूपा संग एव ४२ किं च कामान्
भोगान्कामये विषयैः कर्मभिर्वा पावकैः स्वास्थ्यसोऽयः न तान्मोऽयः भङ्गुरस्तु ४३ किमवेदतानमवा
न्यास्य पत्याद्यो ममता विषयाः पारक्या इति वक्तव्यं ४४ किं च स्वयं पुत्रदारादेः स्वात्मा किमेतैरित्याह कि

मदुक्तप्रोक्तयं ममापि सपक्षबलं स्यादितत्राह नेतीति आत्मनः स्वस्वभावं त्यजन्नजितादात्मनोम
नमस्कृते विनान्ये विद्विषो न सन्ति किं विद्विष्टेन देवदिसाम्येन सोपायाणामेव समर्हणाराधनं १० स
याहि दिग्विजयं सर्वे जिताः अन्तःस्थान्न सन्तीति मन्यमिति चेत्तत्राह दस्यूनिति यद्वा भवाद्दृश्यामे
दाः पुराणादीन् लुपतः सर्वस्वहरान् षड्रिपून् अजित्वा तु ह्यन्यान्विजित्य अजिता दशदिशः स्वयं जितात्म

जह्यासुरं भावमिमं त्वमात्मनः समं मनो धत्स्व न सन्ति विद्विषः ऋतेऽजितादात्मन उत्पथस्थि
तात्तद्धि ह्यनन्तस्य महत्समर्हणं ॥ १० दस्यून्पुरा षण्न विजित्य लुम्पतो मन्यन्त एके स्वजिता दिशो
दश जितात्मनो ज्ञस्य समस्य देहिनां साधोः स्वमोहप्रभवाः कुतः परे ॥ ११ हिरण्यकशिपुरुवा
च व्यक्तं त्वं मर्तुकामोऽसि योऽतिमात्रं विकत्थसे मुमूर्षूणां हि मन्दात्मन्ननु स्युर्विक्लवा गि
रः ॥ १२ यस्त्वया मन्दभाग्योक्तो मदन्यो जगदीश्वरः क्वासौ यदि स सर्वत्र कस्मात्स्तम्भे न दृश्यते १३
सोऽहं विकत्थमानस्य शिरः कायाद्धरामि ते गोपायेत हरिस्त्वाद्य यस्ते शरणमीप्सितं १४ एवं
दुरुक्तैर्मुहुरर्दयन्रुषा सुतं महाभागवतं महासुरः खड्गं प्रगृह्योत्पतितो वरासनात्स्तम्भं तता
डातिबलः स्वमुष्टिना १५ तदैव तस्मिन्निनदोऽतिभीषणो बभूव येनाण्डकटाहमस्फुटत्

ननु साधोः स्वानि तनि विज्ञस्य देहिनां समस्य तस्य विद्विषः स्वाज्ञानकल्पिता परे शत्रवः कुतः स्युः ११ व्य
क्तं निश्चितं विक्लवा अनन्विता असम्बद्धाः १२ हे मन्दभाग्य यस्त्वया मदन्यो जगदीश्वर उक्तः क्वासौ स सर्वत्रास्ति
हिरण्यकशिपुराह तर्हि कस्मात्स्तम्भे नास्ति प्रह्लादस्तम्भेऽस्तीति तमालोक्यान्यत्राह दृश्यत इति

अपृच्छमेति कथाहं नं निवृत्तः मोहनः स्वयं आविर्भूय वसिष्ठेन सच्छ्लाघिभिः स्तुतः श्रीनृसिंहस्तथा
पुरोधवचिः श्रीदेवीपोरकी सर्वदेवैः समदृशभावेन मननं समभावयत् १ एकान्तं भक्तिना प्रह्लादाय यथाय
थावत् २ सर्वदेवं मनोदयेक थं भूतः कथं ग्रहावे सेनो देके च तल्लनृगात्र वर्णुपुलकः ३ तिष्ठातिः
[illegible]

नारद उवाच अथ प्रदेश स्वनाः सर्वे स्वस्थानस्तुवर्णितं भगवन्तं तवनाम्नैवपर्वतस्याहितं १
स्वयाधार्यं स्वतन्त्रेण बुद्धिमकालनमस्थितं स्तनस्थानं स्वविलोमानया वेदयथा २ स्वना
नदप्रियदैत्यः स्वहन्तनयानयं कोपावेशावलक्ष्मः स्वहृदं मनोदयतिसापुरुषपापावा
प्रह्लादस्मनद्दृशः अहं हि मानः येन तिरश्चीनेन वनात् ४ पुरुषावनतदीनं वन्दनलि
सवाक्षितं सर्पः पराहतः स्वर्णसन्धकं निदाकरा ५ देवंविदानमंदात्मनकलेभेदका
दस पवित्रमत्यामनो नूनं नेपलाशुणमलयं ६ कुत्स्नसपथ स्वर्कपतेनं पालोकाः सदेवताः
न स्म मे भौतवन्मृत्युरूपामनेकिंबलौस्पगाः प्रह्लाद उवाच नकेवलं मे भवतश्च राजन् स वै
बलं बलिनां चापरेषां यो लोके लोकमिमं ग्रजंगमा मायैव ब्रह्मादयो येन वशं प्रणीताः सर्वेश्वरः कालक्ष
क्रमासौ ओजः सहः सत्त्वबलेन्द्रियात्मा सएव विश्वं परमः स्वशक्तिभिः सृजत्यवत्यत्ति गुणा

[illegible] सपापेनस्वरोमेणतिरश्चीनेनव क्रेश ४५ मंदात्मन् त्रस्तबुद्धे मदान्तानि लविनं तायमालयमय
नेष्यामि ६ अभीतवत् किं बलं यस्मात् किं बलः ७ तथा प्रणीता पुनर्हेतः सर्वे स्वर्वंशति ८३ देवः का
माः पाहवित्तेपापस्य वक्रपराक्रमः तिवागोनस्याहितः सर्वेयेषु हितेवा ९ ॥ ॥ ।

श्री
भाग
सप्त.
८

सदैत्यः एवं ध्वनिं श्रुत्वा न दाश्चर्यं सत्वं प्राणिविशेषं सर्वतो विलोकयन् स्तंभस्य मध्यान्निर्गच्छन्तं नमृगो ह्ययं
र्नभ्रू रूपं महो किमेतदिति मीमांसमानस्य नत्विति शेषः तं सत्वमलं भयानकं नृसिंहरूपं मीमांसमानस्या
ग्रतो नृसिंहरूपो हरिः समुत्थितः १९ भयानकत्वमेव दर्शयंस्तद्रूपमनुवर्णयति त्रिभिः प्रतप्तचामीक
रवत्प्रभावे याच चण्डे लोचने यस्मिन् सटाः जटाः केसराः कंठरोमाणि स्फुरद्भिः सटाकेसरैर्जृं
भितं सदीप्यमानमाननं यस्मिन् करालाः दंष्ट्रा यस्मिन् करवालः खड्गः तद्वच्चंचला क्षुरान्तवत् तीक्ष्ण

स सत्वमेवं परितो विपश्यन् स्तंभस्य मध्यादनुनिर्जिहानं नायं मृगो नापि नरो विचित्रमहो
किमेतन्नृमृगेन्द्ररूपं मीमांसमानस्य समुत्थितोग्रतो नृसिंहरूपस्तदलं भयानकं १९
प्रतप्तचामीकरचण्डलोचनं स्फुरत्सटाकेसरजृम्भिताननं करालदंष्ट्रं करवालचंचल
क्षुरान्तजिह्वं भ्रुकुटीमुखोल्बणं २० स्तब्धोर्ध्वकर्णं गिरिकंदराद्भुतव्यात्तास्यनासं हनुभेद
भीषणं दिविस्पृशत्कायमदीर्घपीवरग्रीवोरुवक्षःस्थलमल्पमध्यमं २१ चन्द्रांशुगौ
रैः छुरितं तनूरुहैर्विष्वग्भुजानीकशतं नखायुधं २२ ॥

ग्रा जिह्वा यस्मिन् भृकुटीमु खेन मुखेनोल्बणं २०
स्तब्धे ऊर्ध्वे च कर्णौ यस्मिन् गिरिकंदरवदद्भुते व्यात्ते प्रसृते आस्यनासे च यस्मिन् कपोल
प्रोतादंष्ट्राभेदेन विहितस्थानेन भीषणं दिविस्पृशत्कायो यस्मिन् अल्पदीर्घा ह्रस्वा पी
वरा स्थूला ग्रीवा यस्मिन् उरु विशालं वक्षःस्थलं यस्मिन् अल्पं तनु मध्यमं उदरं यस्मिन् २१ च
न्द्रांशुवद्गौरैस्तनूरुहैर्लोमभिः छुरितं आभ्यां विष्वक् सर्वतः प्रसृतानां भुजानीकानि स्तोमाः
तेषां शतानि यस्मिन् नखा एवायुधानि यस्मिन् २२ ॥

३०

तन्मदंतर्भवत्येवान्यथे ९ भगवान्मन्स्यग्रहणेन भूतत्वं किमर्थं भिन्नभूतेन प्रज्ञातेन पञ्चाधितं हपणनपतिन
स्मर्तविंयान्नकंत्तेन [illegible] लिलनुस्मम्नोव्या [illegible] तत्कि मर्थं भौतिकेषुव
भावेषुभूतेष्वसमभगवान्मात्मतयुतितैव भूतेनमा [illegible] तैन्यायग्रहणेनैत्यवानकमतिचोरं
हपमहहनदयन तत्किमर्थं भिन्नभूतेः स्वनकादिभिः [illegible] त्रलिमिनस्मांभिः शापमो॰
लोभवनितिनस्मन्यंकत्तेन [illegible] त्वमस्मनृ [illegible] वहणस्मनुतंतत्वपमहहृन तत्त्वनस्ममावकारंचव॰
मनप्याकारंहहृन सभायांसयोग्रहणपत्नन किमर्थं भिन्नभूतेन [illegible] नाद्बलालाणप्रतिय

सविक्रमनप्रवृत्तयेप्रयोगमालिंग [illegible] हृतिमपूर्वमप्रवृत्तं यतः सभायांनहर्षांतमपटेवितः
त्रमरयेतत्स्वारितपूणपाः ८ तस्मविधानेनिम भूतमभाषितं [illegible] भूतेषु [illegible] वाप्तमनः
ग्रहणपानात्मकतत्वपमहहृन्नकंभ [illegible] यांतन्भूतनस्माव्ये ९ द्विप्रहेभ्योमन्युमाभू

प्राषितंभूतेभ्यः न
स्मपक्षभोः तितग्यानांतर्मव्याहितितनवरेर्ने [illegible] तत्वब्रह्मणावविन भूतेनतत्पालिनतियप्राषित
तस्मत्वकर्तेनहितत्त्वहसुत्तं भूतंनवततरोवाभृतोवानचसभापृहृत्वांतः नव प्रांगणाचनवरिः
एवंतस्यांभाषितंमत्वंकत्तेषवाहितपणकपि पुनाभाषितंतत्वनमेतहितायेनस्वस्वमभवितेति तथा
यमक्रतस्मिन्नयोमरतितनतत्रनारेवतितम्भूतेनेत्हप्रतिभाषितं यथामहानसंस्थानमास्यतिस्मन
नात्तृवसनामेनस्वभक्तपत्नमातिंचपङ्गाषितेनतत्स्वमत्वंकर्तुंग्रहपतत्वकारान्निजमाषितं य
नकोनयप्रेतिनीनोहितनमभक्तः प्रणपणतीतितथ्यातेवामहंसमहदेनांमृतत्वसंसारस्मानगादित्याह

घसाहस्तानस्वेयमक्रः तं नृहरिं स्ववीर्यात्मकं मन्यमानः त्वङ्गत्वमिलीप्रगृह्य पुनस्तमासन्नभ
पयतेत्यन्वयः २८ प्रपन्नस्य भक्तस्य रक्षणे स्वनेत्रपातवद्रदनैर्निमिः त्वङ्मार्गैः आलिङ्ग्य यथा भवमेवम्प्रपर्यंयः वांनत्र
हच्छामसवाहुस्वरं नीत्वा स्वेनन महाराहेनालामयत्कनद्रयन्हरेः नेत्रसावनिमीलितत्रातिमायस
गृहणेहणातः आलायथा आत्मभूषक विदारणेहणातः आहं हद्दवेति विस्मयकृतवनः स्फारनेत्रः सं
नंग्रहणोनानाव वविवर्षाद्रेणमहद्वेतलयलुस्तेनक्रीलियानन्नतनानगायियस्त्वार्थस्माधानानंबहिः

तं मन्यमानो निजवीर्यशंकितं यद्भूलम्बक्रो हरिं महासवः । पुनस्तमासन्नत्वङ्गत्वर्मलीप्र
गृह्य वेगान्निलयात्समापृथे २८ तं श्येनवेगापततं बलमिथः चौत्तमाङ्गि हस्तपदयोहरिः क्रमात् ।
हासं स्वरंमस्तनीलयोनिमीलितात्तनपूर्वः २९ विस्मयकृतस्फारेतत्रयहणाय हंसनालायथा ।
त्वक्रीलि यानतल्लव स्वार्थं हमारामहंसलीलयानवैयथाहिंगरुत्मेयथाविषः ३० सुसंम
रुच्छ्रुत्करालले चनोश्चाल्लाननान्तविलिहन्स्वजिह्वया सम्वत्प्रलम्बाक्षाकरणकेसरान ।
नाययथाऽस्रमालीदिषयद्वृमया हरिः ३१ नालोकरोमादिनसहस्रोरुहद्विस्तन्तस्यानचरान् ।

करुणोपौनिपातन भूमौ नवावेरनवैर्नमस्राभिरम्रपाद्विर्वासवंदिवानक्तपनि हायसंख्यायामिति
दृष्ट्वा ३ देष्ट्राप्रकराल्लानत्रूपमवपमा हस्ता माया संभ्रमेणोद्भ्रेहणाणिकटोलानि लोचनानि यस्य
स्वजोष्ठस्त्रस्थलवैर्विन्दुभिः अप्रक्लाः आनतपवश्रहणाः केसरा आननं च यस्य सः कृत्वा द्विपहन्यथा
गजवधेन हरिः सिंहो यथा एवंभूतस्तस्यान्त्रचरानत्रहिमिश्रैरोमानयः ३१ नालोकरोमादिनसहा ।

नानाभिलनमप्रणाश्चिमत्पुः ३८ ॥

७८

उपासद्भ्यः समस्तप्राक्तांसर्वांगीणा निनादिनः क्वाचिन्नत्वाविस्तारिणी निनपवायुप्रवेकाः पाठोत्र
माः नोर्विद्यावितादेसदानवायेनन[illegible]सुमीमासमानस्थायतः समग्रोस्थिनन्द्रनिपूर्वीणोवान्वयः २२ नय
विभावप्रयोजननिमर्गामूर्द्धकेनेनसद्देनाम्बुर्द्धमाद्दसमभिः प्रायेणस्मृतमासाविनाद्दशीणामे
यमेवंभूतोन्वयः स्पृष्टानः स्तनः स्थितिनिः नस्याणमेनसमयेननकिंचित्सादेमवेत्रवप्रथप

उपासद्भ्यः सर्वनिनेनवायुप्रवेक विराविनदेसदानवं प्रायेणमेयंद्दविणोद्दमायिनान्वयः
स्पृष्टानेनसमयेनेन पवंत्रुसनमणनद्दापुयोनदम्भिद्दमतिदेसकोजरः २४ स्वलादेना
योपतिनः पवनमोपयानभिदोजमिममरस्तया ननद्धविनलनसत्वथामनिस्वतेन
सायोनपनापिवनमः २५ ननेनभिपयामपन[illegible]नमनमनोदमानुसिंदेगाद्यादेवाया नंवि
कमनंसगतदेसदायनीमद्देशपानादेसनोयुष्मामहान् २६ सनमनद्दस्तोक्तलिनः नदमो
विक्रीनमोयद्दरद्दिगिफल्मनः अमायमसमनस्वेनोकसोमयानन्[illegible]सामानमदेयिनत्प।

नदिनान्वयः २७ नदामोमनेनसिंहस्योनसिंदोमोपतिनः मनम्बलादिनः ग्रहणोभूमननयाम।
निमनवप्रकाशेद्दशेपतिनसनमोमसस्यादर्पनेनद्दिविनेनमवनिनत्रदेवयोद्दोः पूराद्दधादे
प्रलयकालीनेनमानुसारेणप्रविनननस्मिन् २८ विक्रमेनसमेनानामद्दरने २९ द्दस्तान्नकलितः
निःस्तनः नदाग्रमनः देवाः सर्वेपिनस्थाः अमायमसमनेनहतान्नोकामिमुखानानियेषांतेनद्दियाव
नत्तृदाः मेनाननिलामतः ३० ॥

श्री
भाग
स्क
३२

गंधर्वाप्सरसश्चारणाश्चोरगार्थः ४४ नेमुर्भ्रामाईलिंगहृष्टान्नमे आलोकयोर्वितिं हस्तपांकयाश्रञ्जलवेनमः
श्रीरेवालब्धसमग्रः पाञ्चेके: पृथक्पृथक् ४५ ज्ञनेतायञ्जनेतमसादयिवनलोस्मिञ्जनेनवेदेनः इंगलः
पाङ्कयोपस्यतल्लीनः विचित्राणिवीर्याणिप्रभावाद्यप्सनदिव मर्थं पविचाणि पापकानिकर्माणियस्य
विचित्रवीर्यवनेषु वादृशिवस्पनिमदयतेनमस्य कञ्जवेतोपनमस्यपानले अप्रष्पृनस्वहस्पाय ४७ रुद्रहम

मनवः प्रजानां पतयो गंधर्वाप्सरसां चारणाः यक्षाः किंपुरुषा भूतवेतालाः सिद्धकिंनराः नत्विसु
पार्षदाः सर्वे ह्यवेदन्ब्रह्मादयः ४९ मूर्धभिर्वंदनेलिङ्गस्यपाश्रासीनेनाविवेजनं रोदिनस्पाहे
लेनाति हृष्टचराः पृथक् ५० श्रीब्रह्मोवाच नमोस्मनेनायङ्केसपाङ्कयोनिविश्वयोयपविश्वक
मेणे विश्वस्य सर्गस्थितिसंयमानमुणेः स्वलीलयासृदयतेनयाघालमने ५१ श्रीरुद्र उवाच
कोपकालोपुणानस्तिरुनायमस्पोल्पकः नम्मनपाद्युपहन्नेमनकेवललः ५२ ॥ग्रामः

तत्कोपकालाभिज्ञो नायं कोपावसर इति प्रार्थयते सहस्रयुगानस्तव कोपस्य कालः कोपायोग्यः
स्यायमित्याह अल्पकः अतः कोपानिवृत्याप्रसादं माहिंसीरित्याह नम्मनमिति यद्वा अकाले पयं को
पोस्मत्तणं थीश्नि चैतनहिंसदा नौकायंसमकेमपाहीनर्थः ५२ ॥ ॥ ॥ ॥

३२

७२

हैमवपुमायुस्यनुहरासोतोयमाहृद्राभ्यां सुतामिरवभृताः प्रकंपिताः पयापननव्यशीर्यननस्यद्दशाविम
हंसोविर्यंशोनेनिरस्कतनप्रभाः ग्रामदत्रितिपैषमः हिशिमाः स्मितनः २२ नसमसटाभिरुतहिमानिविम
नातिनैः संकुलाम्रामस्मामसनीशोन्मर्पनस्वस्यानान्प्रकर्षेतोदर्पेन २४ स्वभूतेवर्यमापवर्यमिवम

मटावभूतानजलदाः पयापनमुत्रहास्यतहृत्तिविम्रहरोचिषः ग्रंभोदपः स्वासहृतावविचत्वम
निद्रादभेनादिशिभाविचक्रमुः २५ योमनमटोत्विमविमानसंकुलाशोन्मर्पनह्या चपद्दाविपी
द्विना पोत्नाः समस्तेनरमुणमेहसानसेनमावकद्धभोमे गिरे २६ ततः समीयामपविहस्य
द्विनापोल्नाः नमनुपामस्तेनसंभृतनेनसंविशे. सनत्विनदैरथससनमर्षाणपर्ने रवक्रांनवभाजकस्य २७ वि
प्राम्पलोकनयन सनकन्वंसमादिदैमोरु विमानतेमृधो. प्रद्दुमिवेशोनकलितानननासकुः प्रा
स्मवर्षदैन्नषुः स्वास्तिपः २६ नहाविमानावलिभिर्नभस्तलाहिंदततसंकुलमासनाकि
नां स्वानकाङ्कस्वपायन्त्रियेणपर्वमयानमस्मनोपः स्त्रियः २७ नत्रोपवनर्मावेच्छया वा
लिद्ृगिनिशाद्रयः स्वपपः पितरः सिद्धाविपाथमहोरगाः २८ ॥

नाकौतद्दलेननस्याम [illegible] नेइपविहि
मयान्कोपिनवभाजनामेवननलातितोहैमघः प्रतिमाद्दायेन २८ लोकत्रयसमस्तकन्नरंपिरोसा
थेवृत्तः सन्हस्प्रदर्पसवेगोनप्रक्रलिताभिविक्रमिमान्मानन्नानियासांनाम्हरविंवम्रः २९ नाकिना
विमानावलिभिः स्वराणामानकाः पटहाः सेनस्त्रिरेवद्दिनाः स्त्रियोप्सरसोननृतुः ३० ॥ ॥ ॥ ।

पितरस्तु श्राद्धोदरयोनपरमोपकारिणां श्राद्धमति श्राद्धायुक्तानि पिंडादीनि पिंडादीनि तेनास्मभ्यं युक्तं
न्नानि प्रसभं बलात्स्वयमधिबुभुजे भुक्तवान् तिलांबु तीर्थस्नानसमये दत्तं तिलोदकमप्यपिबत् तत्तानि तस्मा-
द्वानव आच्छन्नं प्राप्तवान् कथंभूतान्नखैर्विदीर्णा या वपा यस्य तस्मान्नखवपाविदारणात्तत्तत्पि-
तॄणां श्राद्धानामेव फलमिति भावः ४४ योगसिद्धां गतिं प्राणायामादिसिद्धिं नाना अनेकादर्पाय स्तनत ।

पितर ऊचुः श्राद्धानि नोऽधिबुभुजे प्रसभं तनूजैर्दत्तानि तीर्थसमयेऽप्यपिबत्तिलांबु । तस्यो-
दरान्नखविदीर्णवपाद्य आर्छत्तस्मै नमो नृहरयेऽखिलधर्मगोप्त्रे ४४ सिद्धा ऊचुः यो नो ग-
तिं योगसिद्धामसाधुरहार्षीद्योगतपोबलेन नानादर्पं तं नखैर्विददार तस्मै तुभ्यं प्रण-
ताः स्मो नृसिंह ४५ विद्याधरा ऊचुः विद्यां पृथग्धारणयानुराद्धां न्यषेधदज्ञो बलवीर्य-
दृप्तः सयेन संख्ये पशुवद्धतस्तं मायानृसिंहं प्रणताः स्म नित्यं ४६ नागा ऊचुः येन पापेन
रत्नानि स्त्रीरत्नानि हृतानि नः तद्वक्षःपाटनेनासां दत्तानंद नमोस्तु ते ४७ मनव ऊचुः मन-
वो वयं तव निदेशकारिणो दितिजेन देव परिभूतसेतवः भवता खलः स उपसंहृतः प्रभो क-
रवाम ते किमनुशाधि किंकरान् ४८

सेतवं मंत्रवादिवत्प ४६ विद्यां मनसैव धारणया अनुराद्धां संसाधितां न्यषेधत् ४७ रत्नानि फणा-
स्थितानि स्त्रीरत्नानि च हृतानि आसां स्त्रीणां दत्तानंदो येन तस्य वक्षःपाटनेनासां
दत्तानंदो येनेति ४८ नृसिंहेनावलोकिताः सन्तो मनव ऊचुः मनवो वयं
धर्मपालकाः परिभूताः सेतवो वर्णाश्रममर्यादा येषां ते अतएवाधिकारशीलत्वात् ४९ ॥ ८

33

यं दुस्तस्मात्कं हविर्भागादि[illegible]भः पृ[illegible]र्थः किं [illegible] मेलोकस्वकार्य
मेवमायिनेतस्य [illegible] नामव
नाशे यापव [illegible] मायक
मलं [illegible] नेनाकानेया:
मसत [illegible] मपमगमः

यं दुस्ता[illegible] मन्ना[illegible] स्वभागा [illegible] कमलं [illegible]
[illegible] कालग्र[illegible] मनानां
[illegible] १ [illegible]
[illegible] ५५ ॥

[illegible] र्विभूत ५२ [illegible]
[illegible] पः पर
[illegible]
[illegible]
[illegible] ५६ ॥

श्री भाग सप्त ३५

किंपुरुषाः स्तोत्रं केवलं वाक्यादयामाहुः वयं किंपुरुषाः न तु पुरुषाः नैवलमस्माकं कुलप्रभावः पुरु
षः न तु वयं महान् ईदृशो हतः इति किं न वर्णितं स्यात् यतो हिंसाभिः अयमिति ५४ सभेषु सत्रेषु तव
तवया हतः यतः हिंसामयः हतः ५५ अमुना दितिजेन विष्टिं मूल्यं कर्म अवनीतं कारिताः अतः प

किंपुरुषा ऊचुः वयं किंपुरुषास्त्वं तु महापुरुष ईश्वरः अयं कुपुरुषो नष्टो धिक्कृतः साधुभि
र्यदा वैतालिका ऊचुः सभासु सत्रेषु तवामलं यशो गीत्वा सपर्यां महतीं लभामहे यस्ताम
नैषीद्वशमेष दुर्जनो दिष्ट्या हतस्ते भगवन्यथामयः ५५ किंनरा ऊचुः वयमीश किंनरगणास्तवा
नुगा दितिजेन विष्टिममुनानुकारिताः भवता हरे स वृजिनोऽवसादितो नरसिंह नाथ विभवाय नो भव ५६
विष्णुपार्षदा ऊचुः अद्यैतद्धरिनररूपमद्भुतं ते दृष्टं नः शरणद सर्वलोकशर्म सोऽयं ते विधिक
र ईश विप्रशप्तः तस्येदं निधनमनुग्रहाय विद्मः ५७ इति भागवते सप्तमस्कन्धे प्रह्लादचरिते
दैत्यराजवधो नामाष्टमोऽध्यायः ८

34

८

रेतः विभवाय समृद्धये भव ५६ नोऽस्माकं भक्तानां शरणद हे आश्रयप्रद सर्वेषां लोकानां सर्वमंगलमो
नरहरेरूपं अपे वर दृष्टं ततः पूर्वं विधिकरः किंकरः ५७ इति श्रीभावार्थदीपिकायां सप्तमस्कन्धेऽष्टमोऽध्यायः

३५

प्रजापतयो पितृदेवलोकिनाः प्रोक्तः हेपुरे श्वानेनयाभिमृष्टाः प्रनेशावयंयेननिश्चिद्राः संतः प्रजानाम्
नामः सप्तभिन्नवलोयस्यमः ममुश्चितेमृतः श्वेतेमृतः ४ प्रजानास्त्वामरेतिहृष्णनेयाक्तः हे सत्वमू
र्तेनवायमवतारोजनगतोमहलं ५ गयशीप्रपितृदेवलोकिना प्रोक्तः हे विभोवयंनेनदीयाः नदा
ननेकानायेनृतेयगायकास्तयेनस्वधीनाः कृताः कथंभूतेनवीर्यबलंशक्तिः नाम्नामोजःप्रभावो

प्रजापतयऊचुः प्रनेशावयंयेनपरेषुताभिमृष्टानयेनमज्जावैस्वनामोनिश्चिद्राः सप्तव्यथा
भिन्नवत्त्वाश्वेतेनगतांसंगलंमतन्मूर्तेवलाः ५ गयर्वाऊचुः वयंविभोतेनटनायगायका
येनात्मसाद्वीर्यबलोजसाकृताः सुप्रसन्नोतोभवतात्पादाभिमंकिमननुष्टयः कृपालाय
कल्पते ५५ चारणाऊचुः हरेतवांघ्रिपंकजंभवापवर्गमाश्रिताः यदेषसाधुहृच्छय
स्त्वयाप्तुरः समापितः ५४ यक्षाऊचुः वयमनुचरमुख्याः कर्मभिस्तेमनोज्ञैः तंदवनोपे
तेमहारुद्रेतिमत्तेनप्राप्तिनावाहकत्वे सहजनपतिवापत
कृतेननानतानुनरहरप्रतीतः पंचतांपंचविंश ५६

यस्यातेनरश्मोदशोन्नृतिविं तेमनादिम्याकृः कि
मिति ५२ भावापवर्गमंसमारनिवर्तकं आश्रयणीहेतुः यद्यस्मात् साधूनांहृदिशयनेनेवनेश
तेतिहृतेतितथामपषोप्सुरः त्वयासमापितः अंतनीनः ५४ मनोज्ञैः कर्मभिः अनवरोधमुख्योः
पंचतांमृत्युरूपं चविंशनवर्विंशातिननतिशामकृ ५२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सुसमाहितमनसैवाहृतधीस्त्वेवमस्लेद दध्रं ह्रतांविधेमेति ७ स्वस्मिन्निवसमस्तेषु तत्कृपामृतदृष्टये
मुद्धारः स्तोतिमन्यथेहिवनारिशनाहृदि त ब्रह्मण्यस्मनोभगवत्स्तनुवर्णयिकाग्रनिवापकाधिकारं
सम्भावयन्नाहद्यस्माद्यतिपुरामि मननयोमननशीलाः सिद्धास्तानितोपिकथंभूताः सन्नवपवेकास्मि
स्तानामविमलाशयस्याः मामनिर्यषांत याविधाग्रापिवच सा प्रवाहेरपितथावहूमिर्वत्सगाोगयेपियमारा

इत्येतोषीड्रितिकाग्रमनसा सुसमाहितः प्रेमगद्गदयावाचा तन्न्यस्तहृदयेक्षणः ७ सूतउ-
वाच ब्रह्मण्यः स्वगुणानामनयोर्थसिद्धाः सनैकनानमनयोवचसा प्रवाहैः नारायिनेपुरु
गुणैरयुनापिपिशुः किंतोहमर्हतिसमेहरिकुमनानेः ८ मस्त्यनाभिजननहृपतपः श्रुतो
नःतेजः प्रभाववलपौरुषबुद्धियोगाः नारायनायहिमवंतिपरस्पृष्टसाभक्त्यानतोषभग
वानानहूथपाय ९ ॥

यपितेनपिशुः नहूर्णाः नशाक्ताः स्वर्थसद्धाः मेकथंतेषांप्रासमर्हति तत्रहेतुः उग्राद्वोरायसरी
नातियंस्यपवंहरिनोषणो स्वस्यायोग्यनामालेकयोयपनः संभावयतिमन्यइतिद्वाभ्यां अभिजनं स
त्कुलेजन्मश्रूपमोहर्यं श्रुतंपाण्डित्यंउोजः इंद्रियनैपुण्येतेजः कांतिः प्रभावः प्रतापः पोरुषमुद्यमः बुद्धिः
प्रज्ञायोगोष्टांगः पतेयनादयाहाद शापिगुणाः प्रामस्यपुंसः अराधनायनभवतिहियतः केवलयाभ

शिवसमस्तांगोदयपत्रावलौ ९

35

नवमेब्रह्मणोभीमाबोहितोस्त्रबालकः. कोयंग्रामामपत्रलोनूसिंहमानिमीषणां २ उग्रोप
नयूपवायस्वभक्तानांहृदकेसरी: केसरीवसथोनःनाममेमापत्रग्रीविग्रहः २ इत्यायामोक्षाव
केपिनामारूपवमितिसप्तभिः एवंहूलनपवास्थितः स्तवनैः मननामसंभ्रमावेशोपस्नतःपरा
तेमायाभक्तवत्सहदर्द्धनतरूपंदृष्ट्वाकिंनासनोनेनोयायनोपत्रनामसंप्रद्धतनेहेतःग्रहे

नारदउवाच एवंस्नात्वथःसर्वैब्रह्मरुद्रपुरासुराः नोपेतमपाकल्पसुखंभैसङ्गामे
दे १ मालाद्धीःप्रपिनादेवैर्दृष्ट्वातमहदद्भुतं ग्रहदृष्ट्वासुतपूर्वेनात्मानोपेयायपाकि
ना २ प्रह्लादेस्वयामासब्रह्मावस्थितमतिके नानप्रणम्ययोर्हिस्वपितेकृपितप्रभं
३ नथ्यतिपानकेपाजसहाभागवतोर्भकः उपोमसविकासेननन्नसविह्वलाञ्जलिः ४
स्वपादमूलपतितंतमर्भकंविलोक्यदेवः कृपयापरिसुतः उत्थाप्यतच्छीर्ष्ण्यदधात्
कराम्बुजंकालाहिवित्रस्तधियांकृताभयं ५ सतत्करस्पर्शधुताखिलाशुभः सपदि
यभिव्यक्तिपरात्मदर्शनः तत्पादपद्मंहृदिनिर्वृतोदधौहृष्यत्तनुःक्लिन्नहृदश्रुलोच

ति उपोवाहिरपगञ्छ इन्द्र कालगतादिः तस्मात्तिरस्कृताधीर्यैपांतेषांकृतंयमपथेन ५ तस्य
कारस्पर्शेनपुनतिरमलाखिलसस्त्रमस्य सपदि तत्त्वमेवस्वाभिव्यक्तमपरोक्षीभूतंपरा
त्मदर्शनंब्रह्मसाक्षात्कारोयस्येतिहृतः सन्तद्धृदिदधौ हत्याभेनेरामावितातन्नुर्यस्यक्लिन्नमार्द्रहृदयस्य
अश्रूणिलोचनयोर्यस्यक्रमप्रकृष्टत्यादयोलसापलनेनेषपत्रिः ६ ॥ रामः ॥ रामः ।

यस्मादेवं मया तावन्मन्देनैव तन्न ज्ञानितस्मादहं नीचोऽपि विगतविस्मयः गतशंकः सन्नीश्वरस्य महिमा
नस्तवं प्रयत्नेन स्वमनोवाचां सारेण ग्रन्थयामि यतस्तानतोऽपि स्तवैः किं करोमि हे तनमाहे यत्नेन महिम्ना
अनवधीनितेन प्रविष्ययाति स्मात् मनः प्रविष्टः प्रमानस्थ येन स्वयं नतन्मा हि गृणामि ग्रन्थस्य नत्वा शोो
यकस्याभावादिति पथ्यः १२ तदेव मानन्नः स्तनाव नयिकारं पति स्मये दानीं तत्स्तवन्को पापसंहारं

तस्मादहं विगतविस्मय ईश्वरस्य सर्वात्मना महिम्नः [illegible] णामि यथा मनीषं नीचो जगत्यां
गोत्विमत्रो मनः प्रविष्टः पूयते यन हि प्रमान नवधीनितेन सर्वे [illegible] विधिकरास्तव मनवधा
न्तावलादयो वयमित्येवं शानवाहिनेतः हेमायभूतयइ नात्मस्तवो यथा स्वविक्रीडितम
गवतोऽ[illegible]विगतवतोरैः १२ ॥

प्रार्थयते सर्वे हीनिद्राभयं भोरीशाग्रमीड हितेनोविस्मतः सर्वे ब्रह्मादयः सत्वमूर्तेः तव विधिकराः
त्वत्रियोगकर्तारो भक्तापवान्येन च वयमस्वराईश्वरैनैत भक्ताः किंत्वत्र इयेवन [illegible] विगतवतारैः विवि
यंकीडनेन स्मयविप्रवर्षते मादित्रयोजनायनत्रभयो यात्मा दनाय १३ ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ ॥ रामः ॥ रामः ॥ रामः ॥ रामः ॥ रामः ॥

श्री
भाग
स्टी
९

महद्भयं तन्मयादस्तीत्याह त्रस्तोस्मीति दुःसहं यदुग्रं संसारचक्रे कदनं दुःखं तद्धेतुरस्मोभिन्नत्रवग्रस
तां हिंस्राणां मध्ये स्वकर्मभिर्बद्धः सन्प्रणीतः निक्षिप्तोस्मि हे कृपणवत्सल हेउत्तम कदा नु त्वं प्री
तः सन्नपवर्गभूतं शरणं तवांघ्रिकमलं प्रति ह्वयसे मामाकारयिष्यसि १६ हा स्मेति भवतीति विवि
चेतन्नहि ग्रावाणो निस्तिक्ष्यप मानस्य ममममवामसत्तानाभावात्तन्नमेवदुःखपादेशातिशायीय

त्रस्तोस्म्यहं कृपणवत्सल दुःसहोग्रसंसारचक्रकदनाद्ग्रसतां प्रणीतः बद्धः स्वकर्म
भिरुशत्तम तेंघ्रिमूलं प्रीतोपवर्गशरणं ह्वयसे कदा नु यस्मात्प्रियाप्रियवियोगसंयो
गजन्मशोकाग्निना सकलयोनिषु दह्यमानः दुःखौषधं तदपि दुःखमतद्धियाहं भू
मन्भ्रमामि वद मे तव दास्ययोगं ७ ॥ यामः ॥

ते यस्मात्प्रियैः अप्रियैश्च यथासंख्यं वियोगसंयोगाभ्यां जन्म यस्य तेन शोकाग्निना सकलयो
निषु दह्यमानोस्मि दुःखस्य प्रतीकाराः कार्यं तन्निवेदनं वाहं दुःखस्यौषधं प्रतीकारः तदपि दुःख
मेव एवमपि अतद्धिया देहाद्यभिमानेन भ्रमामि अतः हे भूमन् विभो मे तव दास्ययोगं उप॰

37

तत्र स्मादेषां भयपरिहाराय मम तु यद् ...पसंहरणं दर्थं श्रुयं मनुः मह्यानां स्मा भूतानां मनो पार्थ
स्य यह्त तः अतः परं क्रोधेन कार्यं भाववान्ते यच्छ नन्ने च्छ दये न स्माधुः किं मोदनं त त्राह हस्थि
कारे: पापोपद्रवकारी तान्नानयन्नानयाह मनावयेनतसेव त्राह इत्यन्ता तन्ति मानुष्यं पमोरे तेवन
हि वह्वा मुखोवह्तार पञ्च क्रोधेन स्मतामोति चेन तत्राह लोकान्स्थित्यर्थं तितता: प्रामा: सतत: प्र
तिपत्ति क्रोधोपसंहार प्रतीत्तेन तादृ ज्ञाना नापुनर्भयाभावा पमनुष्यापापामोतिवतत त्राह
तूपनेति विभयायम यनि ह्येषपतत्रूप स्मा। णादेवभयनिहत्ये मनुष्याणां न कृतमसीम

तयछ्छमनुमम रासह तः तयाग्र मोदेन मानुसंपिश्च प्रस्थितिक सर्व पहृता लोकान्स्थित्यर्थं
निर्मिता: प्रति पतिमर्दे त्रूपन्नसिंहा विभया यजनाः स्मृतिः ॥ नाहलिभ्यं तस्मिन्नते
भयान कायानि कार्कन यवा सूक्ष्मेर्भमासदृष्ट्वात् अतस्वत: ततनक मयाशक्ते
र्णान्निष्काद्‍भीतदेतिमादिपमित्रवो यात् ॥ ॥ भयिर्हित्वा नामोतिवतत्
र्थ: ॥ नवेति
त्राह्नाहमितिमो सजिततेश्च स्मातन्नपातस्थ हेनतिमेभिकर्यं भूतात्स्थापयन्ति निष्कावश्यके
सहशनेत्रा णित भक्क्षतौ नाइमम स्थाटोपस्थम्र मादेषं स्वपतानामति भयानकानि यस्मिन्नत स्मा
तस्त्र म मया: स्वजो यस्मिन्नतत्रात्र स्वकृतस्मात्ततताः कः मसमयोसितत्पाकृवदत्रतोस्त
त्रो कर्तो यस्मिन्नननवतत्रत स्मात्निष्कादेन भीताविमोयस्मात्त्यानिमित्तो सहाभिदत्त
तितवाम्यातायस्मिन्नेवं भूतादयितेनू पादहनमिमिमि ॥ ॥

नवस्तुविकृतंस्थितंकस्यापिकिंचिदित्यतोपिद्रष्टव्यमनपेक्ष्यापंच्यस्तत्रापितत्रूपेणात्वमेवेत्याहकस्मात्री
कृतगतैवसर्वात्मतामाहयस्मिन्निति आधारोवीसोतःसृष्टानादिःप्रयोजनादिर्वाभावःकर्तानत्कार्यकैर्यय
करोतितत्सर्वंभवतएवस्वरूपंनतुपृथक् यस्मिन्नधिकरणेयतोनिमित्तात्यर्हियस्मिन्कालेयेनकः
रणेनयेनहेतुकर्त्रासंचोदितःयस्यसंबंधियस्मात् अपादानात्यस्मैसंप्रदानाययथायदीप्सिततमंयःकर्ता
यैःसर्वविभक्त्यर्थाःयथायेनप्रकारेणेतिक्रियाविशेषणंभूतानामव्ययानामर्थःपृथक्स्वभावः

यस्मिन्यतोयर्हियेनचयस्ययस्माद्यस्मैयथायदुतयस्त्वपरःपरोवा भावःकरोतिविकरोतिपृ
थक्स्वभावःसंचोदितस्तदखिलंभवतःस्वरूपं २० मायामनःसृजतिकर्ममयंबलीयःकाल
नचोदितगुणानुमतेनपुंसः छंदोमयंयदजयार्पितषोडशारंसंसारचक्रमजकोतितरेतत्व
दन्यः २१ ॥

सत्त्वादिप्रकृतिःकरोतिउत्पादयति विकरोतिरूपांतरंनयतीति २० अतोन्यस्याशक्
त्याभावात्संसारितात्त्विकीनमच्छेतितत्त्वमेवमांशरणागतंसंसाराद्विमोचयेत्याह । मायेतित्वद्दासस्य
पुंसानुमतेनत्वदीक्षणमात्रेणअनुगृहीतेनमनःप्रधानंलिंगमायासृजतिकथंभूताकालेनचोदिताःगुणाः
यस्याःकथंभूतंमनःकर्ममयंकर्मप्रधानंबलीयःदुर्जयंछंदोमयंवेदोक्तकर्मप्रधानंचअजपानीव
स्याविद्ययाअर्पिताःषोडशअराविकारायस्मिन्यदेवंभूतंसंसारचक्रात्मकंमनःतत्को
तितरेत त्वत्तोन्यःत्वत्तःपृथक्स्थितःत्वामभजन्नित्यर्थः २१ ॥

नन्वदा याणे ये न प्रहन्त स्यापितं दंनवायभूतानां पूर्वोक्तन्यायात्रः खानां कृतः परिहारः नत्राह सोहं त्वहाः स
नमानुषिंहनयलीलाकथा श्रवणु गृणन्नु इः यो यैमसहा इत्यो न्ये न सातितान् भिन्नराभिन गणायियथासीत
र्षः तत्र हेतुः यतोः रा मादिभिर्विशिष्टो ग्रप्रस्तकः स न तन्कानः नेपदयुगमेवालयो येषामक्तानां त
वहंसा नानि नः तैः संयोग यस्यमम मोहकं वभूत स्यकृपा स्तत्र कृत्रियस्येत्यादिकृतो नाना विच्छेन
गीताः तत्र सप्रदायप्रहन्नाः तथा वाक्यानं लीलाश्रुतिः देवाहं दे सेवापालि सैवनराणांलिङ्गतिः टाम प्रहन्न
स्यभगवदत्तग्रहणा मनस्यगः नमेना वीनगा गानयाभवदनुग्रहणा वत्वां नंत नस्यः त्वानभिमदः स्यादितवा

श्री सोऽहं प्रियस्य सुहृदः परदेवताया लीलाकथास्तव नृसिंह विरिंचगीताः अंजस्तितर्म्यनुगृ-
२२ णन्गुणविप्रमुक्तो दुर्गाणि ते पदयुगालयहंससंगः ॥ १८ ॥ बालस्य नेह शरणं पितरौ नृसिंह
नार्तस्य चागदमुदन्वति मज्जतो नौः तप्तस्य तत्प्रतिविधिर्य इहांजसेष्टस्तावद्विभो तनुभृतां त्वदु-

क्षितानां ॥ १९ ॥ ननु त्वं वैः नमस्यात्मनो कार्ये लोके प्रसिद्धं पव किमेतावतादिना तत्राह बालस्येति ओषधिं
हतम स्य ल न्यातिविधिः इः त्वदुपेक्षितः नःएलोके पाजमारइ हः मन्वयो योऽयं तेनानाना व देवत्वामात्रमेवव न
नायो नि कृ नेदेवा ह वाल स्यापि तो पा मणो यदि कानि हन भवंतः ताभ्या पालयमानस्यापि तस्य ह: ७ कंटपी
नानं कृ वि ददनोगतो दित्व ना भ्या मेवन न ह धर्मेणानान्नयान्ते मातोभिताः अगस्त्ये मोघ पणस्तां कृते न्याय
येमृ न्य रपीनानन वद दन्ति सम् हे मज्जतः तुमे वैः प्रगयेनत्या म हस्ज्जन स्पर्णानानन्य नः नवेव रा
गाभिनार्थः अपथ्ये वंशकाकाम्यां त्यदीयं तन्मस्यानन्यातिविधिर्यः इत्ना वन्यातिविधिर्यः इत्नावन्या सिद्धः

किं मंत्रसानैवांतमेस्मादियोन्यवालस्यमादिपूर्वकवदयोऽस्य ॥

श्री
भाग
टी
३९

किंवर्त्तमानकालीनमोमात्रहंतस्मात्तु जैति श्रुतिः अथ तं न देवमर्त्त्यादिनामयानंशस्तिकावृत्तिथ्या
भूताः चाशिषः क्वअशेषमोणोहनानो माणोविरोहुङ्बस्थानं ब्राचे देकलवंशवचेन सर्वादिजनः
किं नविरमतेनत्राहयद्यपियद्यपिश्रुतिपविज्ञानयुजनमत्तयापिनंनिर्विघ्नतेविरक्तोनभवतिकृतःका
मयवानलःनमयुक्तलैः सत्वलवेडः साध्येरपिशामयनक्कामाग्निशमनमत्रस्मानिर्वेदमवका

क्वत्राशिषः श्रुतिमत्वामयान्तामित्रूणः क्वेदं कलेवरमशेषरुजाविरोहः निर्विघ्नतेनः
तज्जनोपदर्शीतिविज्ञानकामानलमयुक्तलवैः शामयनडरापे २५ क्वाहं जनः अभवंशात
मायिकोस्मिनजातः स्वेतरकुलेक्तनवनवकंपा नबलिष्णानतमवस्मनवैरमायाय
जार्पितः शिरासिपद्मकरः प्रसादः २६ ॥

योनास्तीत्यर्थः यद्वा अविंनमिदं नमायावेष्टितमितिभावः २५ तर्हि त्वं कथं निर्विण्णोसि अत्र हेपि
मयिदुष्टत्वयानत्कृपयैवमयाशयेनाहक्वोतिरजसैवतुभवोजनमयस्यमः सममंतचोकुलविशेषणं
नमोपिकयस्मिन्तस्मिन्नमराणाकुलेजातोहं क्वक्वचनवानकंपानामेवाह ब्रह्मादीनामपिशिरसि
यान्नैवार्पितः सपयवसकलमनापहरः करः प्रसादः पुत्रहषार्थंरूपोमेशिरस्यर्पितःयतयतयत्ययानक

ननु समापिमा यासंबंधानकर्तृत्वाद्यविशेषात्स्वतन्त्रः कोऽपीश्वरस्तत आह स्वतिस्वयास्माविकल्पानि शे॰
नोलिनिना आत्मनो बुद्धेर्गुणायेन महिदेवतः कालः मायेश्वरकः अतएवद शीकृतो विसृज्यानीकाः।
योगाविस्मृतानासायेनानापाकयायेन अनन्तः रूपं नन्दिश्रीसमानेस्य उपकर्षसमीप २२ नवला
कपालानमोगानस्यस्वायिआवरास्मीदृशास्मासिकिमिति समस्वरा इह दिनसेन आह दृष्टायनीत्रिभिः त्रि

सत्वंहितिस्पविजितात्मगुणाः स्वयास्माकालोव शीकृतानिसृज्यादिसर्गशक्तिः वक्रेविस्र
हमनयेस्वरेषोद्यपारेनिः पोयमानमपकर्षविमोक्षपदम् २२ इष्टामयादिविविमोविलय
स्यपानामायुः श्रियोविभवश्रुतियानजनेनाय ये स्वामिनः कपितस्मविन्नमितभूविस्फु
र्जितेन स्खलिताः सन्ततेविरलः २२ तस्मादमूस्तनुभृता महन्मायाशिषोऽत्रायुः श्रियो विभ
वमैन्द्रियमाविरिञ्चात् नेच्छामितेविलुलिताः नुरुविक्रमेणकालात्मनोपनयमानिजभृ
त्यपार्श्व २४ यामः

यः संपदः विभवइन्द्रवः स्या पुराट्योऽइष्टा इति काङ्क्षा न इच्छन्नमत्कृते देवाह
यस्य स्मात्पितः कोपाद्भूस्वविक्रान्त भूभंगमात्रेणा विधृताः २२ यस्माद्वेवंतस्मात् आशिषः भोगान्
तः तन्परिपाकं च विज्ञान् अहम् मेहेयं देहभोगपरं नाम भोगाभिलाषा किमपनेच्छामि ते
कालात्मनाय रुविक्रमेणाविलुलिता विष
स्तानगौ [illegible] मादीनाथि २४ ॥

श्री
भाग
सटी
४

नचेदं त्वयासद्रूपमस्यार्थे कृतं किं त्वन्मायेति भावः सोऽयं तत्पदेन मायागुणानां मोहकत्वमप्युक्तं स्यादिति
र्थ्यतद्भयमनुभूतं ऋषिवाक्यस्मृतं विद्यात् किं मह्यमनोकृतः यथा स्मान् ग्रसन् ग्रयुक्तं विषयिन् भ
त्वं तं प्रगृह्य वाचत् किं मदपरो मदन्तानि विशेषादीश्वरोऽसिन हित्वा मिदानीं चत्वन्नवकं पिशाहं स्या
मीति पारं तेन रणयमेवार्थः यथा दावतन्नदामन्यागुणानां मिति व्यन्वयः यत्तत्त्व मन्यविद्यात्मन्भूत
भाषितमित्यत्रैव बह्वृचाख्याने २९ नचेदं पत्न्यानेन गुणादेश्वरनवतनयिस्वभाविकं किन्तु

मम्मागुणत्वनामनंतरं पितृतत्र्थमन्नोत्व भूतत्रऋषिवाक्यस्मृतं विद्यात् त्वं प्रगृह्य यदा
वाचदूसहिषिनः त्वामीश्वरोपदयरो वनकं हरामि २९ पंकं स्त्वमेव जगदेतस्य षाय
नमायंतयोः पृथगवस्यामिमध्यतस्त्र मन्नगुणव्यतिकरं निजमायया हैनानवैतेरव
सितनसदवप्रविष्टः २

मायागुणोपाधिकं सर्वात्मकेन पिस्वतः तद्योगादिमांद्रूपकल्पितपतन्न।
गत्वमेवैकः यद्यतः अस्मत्प्रादावेतेव पृथगवस्थामिविरामकयोषिमन्मा चतयाकारणात्वनाव
षित्वेन वर्त्तमेश्वरार्थः अतो मध्यतस्तत्वमेव कृतः नहि भेदप्रतीतिः तत्राह निजमायया गुणप
रिणामात्मकमिदं जगत्स्रष्टान्तः प्रविष्टः त्वं नैर्गुण्येऽपि भूतेनोनेवरत्नकरं वहतेन वव अवसि
नः प्रतीतः तद्रूपं स्कंधोपक्रमे निर्गुणोऽपि स्तनोऽक्षो भगवान् युक्ते तेः परः स्वमायागुणमाविश्य।

४०

॥ ३६ ॥ श्रीभागवतसटीक ४

मववयी द्मतिविंत्रं स्मा ह्नैवेति पापेञ्जस्मा द्ययद् [illegible] ग्रमस्मयो नीव द्मैषां पापानां वस्मतिः जंतोः प्रा

क्षनस्मयपाल यामवतोनैवस्यात् ग्रस्वेहेतेः नपानस्मासमव [illegible] समर्दं स्मर्द्वे सर्वे न मनस्मसादपक द्

पस्कंकिनस्मात्तत्रद् मे वपात्रस्मा दोसत्रातिन ग्रसे नानू [illegible] तत्त्वे ह्नात्तुमा [illegible] यमी तेना स्मृद्

याम वतिपवे स्मनचिदेस्यापा वेद्द ह्नानेः सस्मदद्दे [illegible] सभवक रोवमसकल्पाव सरोणफल्वद्दपानि

नचविषम स्तद्द्नन वपावरल मत्रका [illegible] मितिपूषः २० पतत्स्मतत्त्वात्के पापमयाश्राभामिति

नैषां पापानां वस्मतिर्भवितोनन स्मान्नैतार्थ्यान्स्मस्मद् वेनस्मवसम्पारि संमेवयास्मुतनरो

रितिप्रमादः सत्पान्नपुमद्दयाम्नपरानव्वत्ते नवजनेनिपतितप्रमलादि कपेकामाः

भिकाममनयः प्रपतनप्रसंपात् क्त्वाम स्मान्म्नुर्वैपाप्मभयादनगृहीतः सोहेक

पंतविस्तनेनवभूत्मामेवा २८ ॥

ग्रेस्मापायेनाह पवमितिपयातपा

तद्द्मपापर्वमव्रमान

त्वक्कपितोस्मिपवनारदे नात्ससात्कत्वापूर्वमनगृहीतः सोहेकपंतवज्ञस्मस्योविस्मनामि

कणभूतोनगृहीतोस्मि प्रमवपवादिपुरुः तस्मिन्काम्मानभितः कामयमानं जनेनियतितम

ननत्रसमानत्रपत्पोदेनदेवनत्मस्त्रीनारस्यान्नगृहेणत्वयाग्रनपतमनकपितास्मि प्रपमेवचम

मपारसोनपुरुः नपुनर्निदमतिते संस्मागारत्ताणादि १८ ॥ रामः ॥ ॥ ॥

श्री
भाग
स्टी
पं।

१ स्त्रीकारणेनाहावपि पुरुषस्य स्थानं दर्शयन् सम्यग् नश्वर भेदे भेन मायां पंचयति चतुर्भिः यस्त्वम शे
षः शेषु तस्मिन् वेतः इदं जगत् तत्पुरुषस्वरूपं नामसामान्यतः स्वमध्यनेति सा कथंभूता निजया कालशा
क्त्या संचोदिता: प्रकृतेर्येऽथर्माः सत्वादयो येन पुरुषस्वरूपं तेन हेतुः अनंतशायनात् शेषपर्यंकात् विरमस्य सा
धिर्यस्य तस्य नवनाभेः सद्यः यादेकारणं वीर्यं कामं महान् लोकपद्मं स्वयंभू तेन कथंभूतं आत्मनि निवीर्यं वस्फु
टं सत् स्वकर्णिकायाः मूलाद् इवी नाम सप्ताव इव ११ तदेव कारणं तेन्यः अंडमनः समम्यतः स्वव।

तस्य वनेन वपुरिदं निजकालशक्त्या संचोदित प्रकृतिधर्मणात्मगूढं अंभस्यनंतशय
नाद्विरमत्समाधेर्नाभेरभूत्स्वकणिकावटवन्महाब्जं ११ तत्संभवः कविरतोऽन्यदपश्यमानः
त्वां बीजमात्मनि ततं स्वबहिर्विचिंत्य नाविंदद् ब्दशतमप्सु निमज्जमानो जातेंऽकुरे कथमु
होपलभेत बीजं २४ सत्वात्मयोनिरतिविस्मित आस्थितोब्जं कालेन तीव्रतपसा परिशुद्ध
भावः त्वामात्मनीश भुवि गंधमिवातिसूक्ष्मं भूतेंद्रियाशयमये विततं ददर्श २५ ॥ नसः

मेववर्तमानस्य तत्त्वं पतद्वेन स्तद् इतस्त्वस्य ब्रह्मणो न भवत्स्फुटं यतेन तस्य शक्तो भी महत्स्वामाह तस्मिन्दे
संभवो यस्य सः कविर्ब्रह्मा अतः पद्मादन्यदपश्यन् बीजमुपादानकारणभूतं तत्सास्मिन्नात्मनि ततम
पि नाविंदत् अंकुरे जाते तद् हेतुं बीजमुपादानकारणं कथं पश्येत् तत्र हेतुमाह अस्पष्टं २४
भवद्रूपाभिज्ञानत्वात् अस्मिन् वद्वत् तवात्माह सात्वेति परामात्मा स्तु ममैव स्थितः संततं सर्वपदं सा स्थानेनसा।

मायोपाधिरनाद्यविद्योपाधिकं ॥ २५ ॥

५१

मन्त्रयोपेननगदहमेव तर्हि न [illegible] वैषम्ये [illegible] नवैन्नमेव दं सदस
न्कार्यकारणात्मकं जगत् [illegible] नः [illegible] आगमानप्रो [illegible] भावस्यानानं यद्यस्मादेव
यतोः यस्मान्नीयोः पपरादि [illegible] ःस्व [illegible] कार्य [illegible] कारणात्मेद [illegible] नन प्राप्यते यद्यतः यस्य
नन्तां [illegible] प्रकाश [illegible] नवान्यति [illegible] नं [illegible] कार्यं न यो [illegible] भावस्य का
लमात्रेन स्वयमर्थः कालशो [illegible] नीललना [illegible] यो [illegible] नवस्वमात्रं भूतं [illegible]
ज्ञता [illegible] मयदीनमा [illegible] भूतं [illegible] मात्र [illegible] पिकार्यकारणात्मकं जगत्

तेवा [illegible] स्थिति
[illegible] ॥ [illegible] न्नाद्विन [illegible]
[illegible] कालनदाहि [illegible] न [illegible] नानननमानगुणा
मानिनम [illegible] निवीदः यो [illegible] न [illegible] तेषां [illegible]

परमकारणात्मकमेवे [illegible] यो [illegible] मर्थं [illegible] नदमनमाय [illegible] श्रुति [illegible] वाणां म।
णविकारोनामये [illegible] नि [illegible] ॥ नि [illegible] स्यान [illegible] यति [illegible] स्य [illegible] जा।
गत् आत्मना आत्मनेवा [illegible] नि [illegible] नमे [illegible] क्रिय: मन [illegible] कम ये [illegible] यनं का
श्चिनहिं [illegible] नमापित [illegible] पाविज्ञानि नाहि [illegible] भाव [illegible]
तत्समाह योगेनमोलिते [illegible] येन आत्मना स्वरूप [illegible] पोननिपीतानि [illegible] येन यत्[illegible] स्वमात्।
यातीति [illegible] मयोविगुणा

श्री
भाग
स्टी
५२

किंचनिद्रा अविद्या मामती भो अच्युत माम् आयतो मयूखादिसमः तन्न आकर्षति इत्यर्थं तद्वथा संतमंसम यथ यवयाकिं
निद्रा ह्यस्मानं प्रतिरूपला रुकवत्तः कर्मेषा क्लिः कर्मेंद्रिया पालयति अटयति ५ न केवलमहमसकप्रवृप
कृहादर्शामापन्नः किंतु महज्जनतो अवेम वालिपयति सुतः सर्वजनं पालयेति श्रायथयते पमिति सवः स्वमायपदवेन
रणीयमनदीनस्याः आत्मा मता यानि जन्मादीनि तेभ्यो निर्भीतस्य चापरे चावविग्रहेयथाय थ्ये वैमेन्नवयस्य पूर्व
मूढेनैनपश्यनवेहधाराचरतस्याः पारस्थितनिरामकरुतेनिअहाकहा मिमवमनुकेप्याय पो ब्राह्विवतरणी

निद्रेकतो अच्युत विकर्षति मा विद्यापाशि आमन्त्र यद् दंष्ट्रवर्णा कृतश्चित्त्रातो यतस्त्वपलटकवा
चकमशक्ति बेसः सपत्न रवलोहपतिलुनति ५ यवन्बकमपतितं भववैत रणापमन्यो मनजन्म मर
णापानभीतभीतप्रपन्न नन्नमपरविग्रहवैरमैत्रं हन्तिपारश्च चरपीष्ट हिमूढमयः ५ कोन्नु
तनिवलयुरो भगवन्न यामस्तारतो स्यमहत्समवलेषहेतोः मूढेषुवै महदनुग्रहआतेबंधोकिं
तेनतेप्रियजनानननुसेवतानः ५८ ॥

सन्नीर्यपालय ५। यकेनमया कथं सर्वो जनस्त्वारणीय इतिचेत्तत्राह
कोन्विति को नु ते अत्र सर्वजनेनानारतो प्रयासः न कोपि कृतः अस्य विश्वस्य भवसंभवेनापानादयानि स्थितिनिम
त्ताय लीलाहेतोः किमेतन्न तु कर्मणीति भावः इत्येवेत दित्याह मूढेषु वै तिनावतदीयास्तुता येयत्वामिकुम
इत्याग्रहेमात्कृष्याइति चेतत्राह तव ये जनप्रियजना भक्ताः तामनुसेववानानानोस्माकं तेननु ज्ञायतेन।
किंकोतिप्रयासोः स्वल्वोलकाहेः कोन्वत्रतेखिलगुरो भगवन्नयासः प्रज्ञादरस्य मम यं अमिथ्योनरा
णामीशेन समामम कारोदयनीयमायां ५२ ॥ रामः ॥

५२

42

ई स्वा नेस्वरहृ कृतार्थो भवद्धिमाह एवमनेन भूको योगा महत्स्व मनसीभिनानि यानि वदनादीनि तैरार्थं
समभूद्रमायामयमायाप्रयानसनाग्रापनेनो एलानिनः सनिवसः सनोरवनायस्य १६ नया भवांस्तस्मा
न्नग्रहं कृतवानिमाहतस्मार्थ्यते हयग्रीवमूर्तिविभ्रमस्तनुभव सोमानुपोमय पुरुषो योहलातस्मेश्वाति
याणेन समर्पितवानन्तरहन्तः सनातेनि १७ एकः नयेवेनादैरिवेणाभिः श्लोकैपरिकोपतपानेन सत
एवं सहस्रवदनादिभिः कृतोऽहमात्मा कर्माणि नमनाभमणाक्षयान्तं मायामयं सह्रूपलेलितं
सर्वथैव पाहहमरूपकृतमायमदर्शितवान् १८ तस्मै भवानहयशीर्षस्तनुवाचवितथं हृद्दृहा
वतितलोसपकेरणानो हननानयतुति यातास्वरजस्तमश्च स्तनानवप्रियतमानवमामनन्ति १
स्वयं नृतिर्यपृषिदेवकमामनाबेलोकाल्दिभावयुधिष्ठिर मितनामनोयात यत्र संमहाप्रभुणा
मायुगान हच्छन्नः कलौ यदभवास्त्रियुगोऽथ सत्वनेनन्मनु स्तावकस्याम प्रीयते हमस्मायुवो
कामान्नाहं पर्णोकमणोधणाय्यंनास्मिन्कथ्येन वयातिविमूषयामिरलः १९ ॥ राम: ॥
गन्तहिपत्नवयस्त्रमतो याथि कोनन स्वनतं तिनइयः संहृदतिरप्यपिनेवभावयशिह यसिवानयमिक
सोनतन्नकयोथि यतः तया वच्छ्राः भवः यतः नित्यामिनस्वयो ह्याशिमौवान सूपवेभूतः नविपुरातिन
मिह: २० न हैवमयावतः तन्मविन्नपनस्स्वनहिनाययायाप्नतानिनह्यमाथयतेनेनदितेविभिः स
स्मायुवहिर्मवितनौत्रैरङ्गः हृत्पाकमयोरघोणात्रयेमायोतेः कितिमांपितवत्यास्वनाशप्रीयतेन्तः

श्री
भाग
सटी
४२

ननु मौनादिभिर्मोक्षसाधनैः सफलं भवेत्तेषामपि मुक्तिः तत्राह मौनेति हे पुरुष अन्तर्यामिन् ये मौनादयो हि
पाश्चापवर्ग्याः अपवर्गहेतवः प्रसिद्धा ४ दशविधिकथास्तः तेन प्रायशः अजितेन्द्रियाणां इन्द्रियभोगाय अर्थ्या
र्थं विक्रीयन्ते वार्ता जीवनोपाया भवन्तीति दाम्भिकानां वार्तापि भवन्ति वा न वा दम्भस्यानियतफलत्वात् ४६
ननु तानेव भक्तिविनाशकान्मौनादीन्भिन्नं भवन्त्येवेत्याह रूपे इति त्रिभिः बीजाङ्कुराविव प्रवाहरूपेण इमे सदसती

मौनव्रतश्रुततपोऽध्ययनस्वधर्मव्याख्यारहोजपसमाधय आपवर्ग्याः
प्रायः परं पुरुष ते त्वजितेन्द्रियाणां वार्ता भवन्त्युत न वात्र तु दाम्भिकानां ४६
रूपे इमे सदसती तव वेदसृष्टे बीजाङ्कुराविव न चान्यदरूपकस्य यु
क्ताः समक्षमुभयत्र विचिन्वते त्वां योगेन वह्निमिव दारुषु नान्यतः स्यात् ४७

नीकार्यकारणे एते रूपे उपलक्षणभूते वेदेन सृष्टे प्रकाशिते न चान्यत्तव स्वरूपमस्ति मौनादिकमिव देवदत्ता
देरूतः स्वरूपकस्य प्राकृतरूपादिशून्यस्य अतः युक्ताः संयतात्मानो भक्तियोगेन प्रसन्नात्मानः उभयत्र कार्यकारणे
चानुगतं पश्यन्ति मथ्यमाने न दारुषु वह्निमिव नान्यतः स्यात् लाभ इति शेषः यद्वा ज्ञानप्रकारमेवाह एतदुभय
मन्यतः प्रधानपरमाण्वादेर्न स्यात् न सम्पद्यते तेनादिसृष्टेः अतस्त्वमेव कारणं नान्यदेवात्र स्मृतमिति ४७

४२

43

श्री
भाग
स्कं॰
७५

उपसंहरन्निति हे इति हे अर्हन्नमनमः स्तुतिकर्मपूजाः प्राणिपातस्तुतिसर्वकर्मार्पणादिकर्म परिचर्या
श्रवणयोः स्मृतिश्च कथायां श्रवणं चेत्येवं षड्विधया संम्यक्सेवया विना परमहंसानां गम्यत्वायोज
तः कथं भक्तिलक्षणेन यस्मादेव भक्तिं विना न मोक्षो न च भक्तिः संसेवया विना अतः प्राक्प्रार्थितदास्य

तन्नेर्हन्नमनमः स्तुतिकर्मपूजाः कर्मस्मृतिश्चरणयोः श्रवणं कथायां संसेवया त्वयि विने ।
षड्विधया किं भक्तिं जनः परमहंसगतौ लभेत ५० नारद उवाच एतावद्वर्णितगुणो भक्त्या
भक्तेन निर्गुणः प्रह्लादं प्रणतं प्रीतो यतमन्युरभाषत ५१ श्रीभगवानुवाच प्रह्लाद भद्र भद्रं ते
प्रीतोऽहं तेऽसुरोत्तम वरं वृणीष्वाभिमतं कामपूरोऽस्म्यहं नृणां ५२ मामप्रीणत आयुष्मन्
दर्शनं दुर्लभं हि मे दृष्ट्वा मां न पुनर्जन्तुरात्मानं तप्तुमर्हति ५३ प्रीणन्ति ह्यथ मां धीराः सर्वभावेन
साधवः श्रेयस्कामा महाभागाः सर्वासामाशिषां
पतिं ५४ ॥ रामः ॥

सेवयोगमेव देहीति प्रकरणार्थः एतावद्वर्णितगुणः एवं वर्णितगुणः स्तुतः उपसंहृतकोपः ५१ कामान्
हृदयन्तीति न याचस्व ... ५२ अप्रीणतोऽप्रीणयतः तप्तुमर्हति कामान्नेव ...

ति॰ ५२ श्रीमति तिलकांकित ५७ ॥

44

नैर्वाहकं वायुरितिहृदयं मनः चित्तं चित्तं अन्तग्रहः अहंकारः देवतावर्गो वा मन्त्रात्मा स्थूलः वियताः स्थू॰
त्मः मम स्व व व स्व मनोवचः तेन निकृष्टं प्रकाशितं किमपि न तेनात्मन्नादि वह अभकास्वस्वामित्वगत
मपि न्वा न नान तीमाहनेतिनेत्रगुणाग्रमिमानिनो देवाः आपत्नेवत जगे पापिनातन्मनायेतनिहपाषि
नानविदंतिहियमात्मविषयाविहानः एवं विचार्य शास्त्रात् अध्यापनादिमापायाद्रूपां मतिन्वामेव

नैवायुरग्निरवनिर्वियदंबुमात्राश्रोत्रादियाणिहृदयंविरवग्रहस्य सर्वेन्तमेवमयतोविगुण
स्वभूमशान्तः नदस्याप्यमनोवचसामतिरिक्तं धृ मैत्रायुत्तमातन्मतानो महदादयोयेस्वैमनः
प्रभृतयः सह देवमर्त्याः आयंनवतस्कुतापविदंतिहित्वामेवंविन्यस्यपाशधियोविरमन्तिया
स्मात् ४५ ॥

समाधिनोपासनसमर्थः तथापि स्तुतेः किमर्थीवयमस्येत्यामस्य किं वक्ष्यथेत्यत्रापि नात्र
ध्यायाम हे हृष्टान्तानां विज्ञापने किंनादिति चेत्स्म यदेतेमाहकलिलं गुह्यं अनेनतेषाते न
दृतानामिनिर्वेदः स्त्रोतव स्तुतस्तोत्रमादि ४५ ॥ राम: ॥

श्री
भाग
स्टी
५५

ननु तथापि परमात्मस्य समयं किं प्रवृत्तिनोधार्थं नोपदिष्टं निवेदन आह यदीति कामां क्रमेणां प्रवेशो दृष्ट्वा
मानि भवतः स कामयान् ६ ननु कामान् मनोऽक्षमाकोपेक्ष्यत्वा आह इंद्रियाणीति यस्य न मनानि तीति
भवतः कामाभावे [illegible] त्वनीति मयावनायन्न समाने [illegible] याचस्वति यदा सर्वे [illegible]
स्पर्श कामाभावे [illegible] प्रथमसर्गे भूतो भव [illegible] भवति ८ निर्दोषा कामान् दानामिष्ठं तेषु
तेकामा [illegible] ताः प्रथमसर्गः भूतो भवमन [illegible] ८ निर्दोषा कामानुदानमिष्ठं तेषु

यद्वियाभीषामकानवाशं [illegible] कामानां [illegible] यसंयोहं भ [illegible] ६ इंद्रियाणीम
नः प्राणा आत्मा [illegible] तेन स्मृतिः [illegible] मना ७ विबवतिय
हाकामान् मानवामन [illegible] नान् न [illegible] कल्पते ८ तेन मो [illegible]
मपुरुषा यम [illegible] परमात्मने ९ नृसिंह [illegible] नेकांतिनो ममपि
मानिहा [illegible] यथा [illegible] मानुभेत्वमो
यान् १० कथा [illegible] सर्वपुभूतेषु [illegible]
मोशं [illegible] योगेन [illegible] ॥

[illegible] तिष्ठन्नमयति ५ [illegible] नेतिमप कांतिनः
कदाचित् [illegible] नवां [illegible] ११ नवन तहि वयः सा
हि [illegible] सर्वे [illegible] एकमीषां [illegible]
नैवकर्म [illegible] ॥ ॥ रामाय नमः ॥

५५

नि॰

… श्रीभागवते [illegible] नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ [illegible]
एकांतिनां न विरुपाद्भिः [illegible] [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]

एवं प्रलोभ्यमानोऽपि [illegible] एकांतित्वाद्भगवति [illegible] ॥ ५५ ॥ इति श्री-
भागवते महापुराणे सप्तमस्कंधे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ नारद उवाच । भक्तियोगस्य [illegible]
[illegible] ॥ १ ॥ प्रह्लाद उवाच । मा मां प्रलोभयोत्पत्त्यासक्तं कामेषु तैर्वरैः ।
[illegible] ॥ २ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ३ ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥ [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥ [illegible]
[illegible] ॥ ५ ॥

श्री॰ भा॰ स॰ टी॰ ७९

यत्र यस्मिन्प्रग्रामे मदाश्रया येषां ते कीकटा अपि देशाः तत्तुल्या देशा अपि पूतास्ते पवित्रा भवन्ति १८ न तु त्वद्भक्तान्
मयं महिमेति न विद्वेषः द्वेषितानो न भवामीति चेत् तत्राह सर्वात्मनेति द्वाभ्यां मद्भावेन मद्भक्त्या विगतस्पृहा येषां
त्वामनुगता ये के चित्पुरुषाः ते ऽपि केवलं त्वत्सङ्गेन मद्भक्ता भवन्ति अतो भवान्मे भक्तानां सर्वेषां प्रतिरूपधृक्

११

यत्र यत्र च मद्भक्ताः प्रशान्ताः समदर्शिनः साधवः समुदाचारास्ते पूयन्त्यपि कीकटाः १८ सर्वात्मना
न हिंसन्ति भूतग्रामेषु किंचन उच्चावचेषु दैत्येन्द्र मद्भावेन गतस्पृहाः १९ भवन्ति पुरुषा लोके मद्भक्ताः
त्वामनुव्रताः भवान्मे खलु भक्तानां सर्वेषां प्रतिरूपधृक् २० कुरु त्वं प्रेतकार्याणि पितुः पूतस्य सर्व
शः मदङ्गस्पर्शनेनाङ्ग लोकान्यास्यति सुप्रजाः २१ पित्र्यं च स्थानमातिष्ठ यथोक्तं ब्रह्मवादिभिः
मय्यावेश्य मनस्तात कुरु कर्माणि मत्परः २२ नारद उवाच प्रह्लादो ऽपि तथा चक्रे पितुर्यत्साम्प
रायिकं यथाह भगवान्राजन्नभिषिक्तो द्विजोत्तमैः २३ प्रसादसुमुखं दृष्ट्वा ब्रह्मा नरहरिं हरिं
स्तुत्वा वाग्भिः पवित्राभिः प्राह देवादिभिर्वृतः २४ ब्रह्मोवाच देवदेवाखिलाध्यक्ष भूतभावन पूर्
वज दिष्ट्या ते निहतः पापो लोकसंतापनो ऽसुरः २५ यो ऽसौ लब्धवरो मत्तो न वध्यो मम सृष्टिभिः
तपोयोगबलोन्नद्धः समस्तनिगमानहन् २६ ॥

उपमानाम्पदेशे दृष्टः त्वल्लिङ्गार्थः २० मदङ्गस्पर्शनेन सर्वशः पूतस्य ते पितुः पापशङ्कैव नास्ति केवलं पुत्र
कृत्यानि प्रेतकार्याणि कुरु २१ वेदवादिभिरुक्तमनतिक्रम्य मत्परः सन् कर्माणि कुरु २२ सृष्टान्मत्तानिम
मत्सृष्टिभिर्मायाद्यैर्भूतैः समस्तान्निगमान्धर्मानित्यर्थः अहनन् हतवान् स त्वया हतः २६ ॥ यमः ॥

७९

किंच भोगेन स्वकालानुभावेन प्रारब्धं पुण्यं पदिनाश्यकर्तव्यं यस्मान्नलोकानुग्रहार्थं कीर्तिं विस्तार्यं प्राप्तस्यसिकृशलेन
पुण्यावशेषेण पापं दिनेनितिवि भीषणात्मा ग्रन्थानां स्वमनोस्वधर्मे नननस्त्वग्राणीनया पमलिनतहविगमेत्तरहवा
ययोरस्य विनाशो भवतः तस्यापदेशाद्विनिमामात्‌ नमस्कृतेन हतोतेविभुवनइतिश्रुते स्वनेवेदं प्रारब्धपा
पाभिप्रायेनस्यभोगे नैव नयानकृशलेनहि नतिविवचनानुपपत्तेः नचासावविद्वानितिलाघं भगवतेवक्तार्थ
तस्मान्नैववत्माणालानन्तनएव योगेन कर्मदिनानि मोक्षमपि लोकसंग्रहार्थं कर्माणि प्रवर्ततस्मान्नद्वेष्या

भोगेन पुण्यं कृशलेन पापं कलेवरं कालनमेनहित्वा कीर्तिं विपुलं स्वलोकगीतां वितनाय मामेष्यसि
मुक्तबन्धः १२ यपत्तकीर्तिं येन्द्रनया गीतमिदं नः तां समाचरस्व कालेकर्मबन्धाद्विमुच्यते १३
पुण्यात्मक्षमव बोधयवसेनबद्धे प्रयाम्यहं यः यश्च निश्चितमेनामाद्विद्वानेन पश्यं १४ विद्यम
ष्यायुः स्वात्मानं लोकगुरुं शुभ्रं आनहैनितृप्ता दृष्टिं नाकमपि चाग्रवान्‌ १५ तस्मात्तिनामहं
येतद्ध्यानात्कृत्स्नयात्स्मात्‌ कृतसर्वागाससंस्पृष्टः नदाकृपणाव नमः १६ श्रीभगवानुवाच त्रिसभिः
पितामहः पिताप्रतःसहतेनच यस्माचोस्वगृहे ज्ञातो भावानदेक्षलपावनः १७ ॥

ज्ञायेतिसर्वमनवद्यं १२ किंचयइतिमांचमोनगृहे मचयितं वचसात्रेन स्तोत्रं पः कीर्तये स्तोपि कर्मबन्धाद्वि
मुच्यतेऽतः तद्बुद्धेषशोकेनसर्वः १३ ईप्सितो ज्ञानकर्माणि कायः मनुष्यितैर्निष्कृतिमाचूयते त्रिभिः वरं वगी
यमेतदपरं ह्रणानेनततः १४ यद्यपि कृष्णयामश्रीविविध्यात्मविलिततिनः यथापद हृदेना: नघापित्रिःस्वम
भिः सहेनितत्राकृतयत्सयानं विश्वमिभ्रावयोमिति १५ ॥

श्री
भाग
सटी
४७

कस्मश्नोदतद्बकः ह्यौ सायुसंसमीयुतः ३२ क्रम्मनिंदादिवापूर्वं कृतं वयनत्पनः पापंतत् ध्यानेनतद
सानःसमानंद्र नदासनेदृष्टांतःकीटःपेशस्कृतोध्यानेनयदातद्रूपसावनीति ३८ अभिदाभेददर्शनस्य
मया ३९ हरेःसाम्यसायुज्यं ४० प्रह्लादचरितनाथस्तपसंहरतिपषेति चतुर्भिः अवतारस्त्रीनृसिंहरूपःत

नाविहाधुर्य नगौतौ शिशुपालदंतवक्त्रौ हरौ वैरानुबंधेन पण्यपातेन सनीयतः ३७ पनःपूर्व
कृतं यत्प्राणाः कृष्णवैरिणः तद्रूपेनतदात्मनः कीटःपेशस्कृतोयथा ३८ यथायथाम
यवतामक्षरपरमयाभिदा नृपाश्चैद्यादयःसाम्यं हरेः तश्चिंतयाययुः ३९ आख्यातंसर्वमेतत्ते
यन्मांत्वंपरिपृष्टवान् दमघोषसुतादीनां हरेः साम्यमपिद्विषां ४० एषात्र ब्रह्मण्यदेवस्य कृष्णस्य ।
सच महात्मनः अवतारकथापुण्या हृदयसुखदायिनी येषां ४१ प्रह्लादस्यानुचरितं महाभागव
नस्य च भक्तिर्ज्ञानं विरक्तिश्च याथात्म्यं चास्य वै हरेः सर्गस्थित्यप्ययेशस्य गुणकर्मानुवर्णनं परा
वरेषां स्थानानां कालेनव्यत्ययो महान् ४२ धर्मो भागवतानां च भगवान्येनगम्यते ४३ आख्या
नेस्मिन्समाम्नातमाध्यात्मिकमशेषतः ४४ ॥ रामायनमः ॥

एतत्कथाख्यानेति शेषः ४५ प्रह्लादस्यचरितमिमाहेः समास्नानमितिहतीयेनानयःप्रसेमनेनोक्तं
सर्गस्थित्यप्ययानामीशस्य हरेःयथात्म्यं तन्नअनेन कृतं हेर्गुणकर्मानुवर्णनं चेमध्ये: परावरेषां देवदैत्यादी
नां यानिस्थानानि तेषां कालव्यत्ययो विपर्यासः ४३ आध्यात्मिकं आत्मनात्मविवेकादि ४४ ॥ रामः ॥

पत्नीदिष्टान्सांमितः सम्यक्प्रामः २५ सर्वतः सत्तामात्रयोगात्सर्वकं पश्यंवरस्तवयानमदेयः कुरोनिसर्गाः स्वभा
वोयेषांश्रमृततीरे २६ श्रीमाल्यालिहस्तकायाः दिव्यतोश्रीकालिसायुक्तकयोमितियमहतदेवतयोः एवं
दिष्टाश्यननयः सार्थमहामायावतोर्भकः तयाविमोविलोमस्मोर्दिष्टानांसामितोधुना २७
पतनतपुस्तमगावस्थायतः स्वयन्तामनः सर्वज्ञयोमहेशामामृमोमंपितितांमतः २८ श्रीन
सिंहश्ववाच येवेवयोमहायोतिप्रदेवः परमंमहत् गांकुलानिसर्वाणाम् हीनाममृतेयया २९
नारदश्ववाच स्वनत्कामगावात्राजन्ततश्चैवानदेयेदृशिः अष्टपर्यात्पजितः परमेष्ठिनाः ततः
संप्रत्यगीरमावंदेपरमेष्ठिनं भवेश्वरामपत्नीदेवासकादेवतरोवलता: ३० ततः कावारि
सिमाईमनिष्ठिः कमलामनः देवाबोधानवानवप्रवादमकरोमति ३१ प्रतिनयतत्वादेवाः
मृमृतयामोपिपः स्वयामानियधूमजनववसापाः प्रतिष्ठजिताः ३२ यवेतोपार्षदोविष्णोः श्रुत्वा
वेश्रापितोदितेः हृदिस्थितेनरूपेणाविश्यावेनतोहतौ ३३ पतनम्नविप्रशापेनयातुसोनोब
भूवतः कामकर्त्रादयाग्रीवोहतोतोरामविक्रमेः ३४ मायानेयुधिनिर्भत्रस्यदयोरामस्य
पकेः तावितोमहतदेहद्यप्यासाक्रनजंमानि ३५ ॥

पपादिस्वमसंहरतिप

नन्ंकायनाविभिक
वपितिममतिः ३३ दितेः पुत्रत्वंप्रापितोविप्रशापेनतस्मात्तपोगाः ३४।३५ तन्निंतोश्रीरामंवितयं

सर्वह

नत्रपांब्रह्मत्वनकथं ब्रह्मत्वमस्त्रीशूद्रादिः कथं वा यं भी यावत् तं न समत न्त्र ह्वन यस्य रूपं तन्नं भवादि मिरपि
पियात्वब्रह्मावत्सत्तन्याभिस्यक्षेलिमात्ताश्वेपावर्णितेस्वयब्जाकं स्वयमेवप्रमेत्राम्माकं वमो नादिस्मार्थे नः तन्मसा
दः प्रार्थनीय एवेत्याह भौनेनेति स्वयमस्मात्वनं तापतिः नः प्रसीदत्वन हि प्रह्लादस्य गृहे पंचब्रलवमनेन चन्द्रहर्षीना
यमनयः तत्कृहृत्वानमियाति नचतस्यमानलेयादिरूपं तव नेनन स्वयमेवप्रमेनः प्राणो नायूयमेवनन्तो समन्नो पि भूप

नयस्यमाताङ्गवयपश्र्जादिभीरूपं पिपावत्त्वतयोपवर्णितं मौनेनन भक्त्याचपूपमेनपूजितः प्रसीदतामेव
समानं तापतिः ५१ सपद्यभगवानुग्राननकतनोक्षितं यथाः पुराहृदस्य देवस्समयेनानंतमायिना ५·
राजोवाच कस्मिन्कर्मणि गिरिमस्यमयाहतवज्नयादोषितः यथाचोपविनाकीर्तिः कस्मिना नेनकथ्य
ता ५१ श्रीनारद उवाच निर्जिता असुरा देवैर्युद्धे नेनायसहिति मायिनां यरमाचार्यमयंशरण
मायपुः ५२ सनिर्माय पुरस्तिस्रो हैमीरौप्यायसीर्विभुः दुर्लक्ष्यापायसंयोगा दुर्वितर्क्यपरिच्छदाः ५२

भायावतिभाव। ५५ नवमे ईश्वरं त्रिपुरभेदादिकं श्रीरुद्रः कृतवान् सर्पवंभूतं ईश्वरोप्यस्यतनं नजाना।
नीतिकथमिमयेत्तायांतस्याप्पनमाञ्चयादेवासोऽप्रभावानकेवलमेतेतिवृक्षमात्यानस्वमहित्यतिसप
ष्ररतिराजायुधिष्ठिरउवाचनगरीशितर्देवस्यकीर्तिकस्मिन्कर्मणिगामयोहतवान् ५। अनेनश्रीकृष्णनोपबृं
हितेः संवर्द्धितः ५२ हैमीवरौप्यावायसीचेतिनिस्त्रः पुरोनिर्माय तेभ्योऽदत्तानिशेषः दुर्लक्ष्यावपायसंयोगीय
स्मनेयासांदुर्वितर्क्याःपरिच्छदायाम्नः ५२ ॥ रामः ॥

48

पतत्प्रवणो विफलमाह्वयन्तिरामां पतनस्य नायः कीर्तयेत ५४ पतनपतां मृगीं दमालीलां नामेवाह दैत्यें
द्रष्टुमुपयानां च वधं षुः स्तुतिः सममेकेन पुरुषेण मन्त्रयानेनस्यार्थो बोधयति ५५ अहो मुक्तादस्य आप्यायनेन देवो हृदः व
यन्नमंदभावयोरितिविशेषं तेन प्रमादवृत्या मेलितानि भिः ये मायया कामं गृहान् मननयो ऽभियन्ति सर्वतः समायाति ता

यपतनस्य प्रेमायानविस्मी श्रीर्यो पञ्चद्विनं कीर्तयेत प्रकृत्या स्तनाकर्मपाशैर्विमुच्यते ५५ पतय
आदिप्रकृष्ट मृगी दलीलां देवेंद्र पूज्य पदवं प्रयतः पठेत देवानामं सर्व मनां प्रवरां स्वप्रपेस्थता
वभावमकृतामयमसति लोके ५६ पूजयन्ने लोके व्रतभूमिकायाः लोकं प्रनानामननयोऽभियन्ति येषां पृ
ज्ञानावसतीति सातानयुक्तं पयं ब्रह्मलक्षणलोके ५७ सर्वासंप्रलभ
ऋद्धिमुपैके व्यस्य निर्वाणमस्य ज्ञानभूतिः प्रियः सुहृदः वल्ल
मातलेयः आमार्हतो या विधि कृतस्य ५८

न्त्र सहितोः पञ्चगृहे प्रनयाकार्यं फलं मन्त्रश्रीकृष्णात्वं पयं ब्रह्मसमासनीति ५० नवकर्मो स्मार्कं मानले
यः कथयञ्जि लेख्यमेतत्त्रात्स्य सत्यात्ते मायया ब्रह्मैव कथं भूतः सहस्रैर्विमृगयन्के वस्यानिर्वाणस्य वेदितृपाथिप
रमानन्दः नरस्वभूति नृपः तुः युष्माकारं वल्लभियः सुहृद्विमादिनु पोभवति तिथि कृतस्यातान्वतो ५८ ॥ ॥

असौ श्रीहरः स्वयंनसंग्रामः तत्कायमं ६४ ६५ युक्तिनिमथ्याहे ६६ विमानशतानि संकुलानि सकीः
र्तानि विशेषानि देवादयः ६७ आदित आरभ्य स्कंधार्थे निगमपनिषद्विधानीति नृलोकेनाकारमात्मनो विः

श्री
भाग
सप्त
४६

अथासौ शक्तिभिः स्वाभिः शंभोः प्राधानिकं व्यधात् धर्मज्ञानविरक्त्यृद्धितपोविद्याक्रियादिभिः
६४ रथं सूतं ध्वजं वाहान्धनुर्वर्म शरादि यत संनद्धो रथमास्थाय शरं धनुरुपाददे ६५ शरं ध
नुषि संधाय मुहूर्ते ऽभिजितीश्वरः ददाह तेन दुर्भेद्या हरो ऽथ त्रिपुरं नृप ६६ दिवि दुंदुभयो नेदुर्वि
मानशतसंकुलाः देवर्षिपितृसिद्धेशा जयेति कुसुमोत्करैः अवाकिरन्जगुर्हृष्टा ननृतुश्चा
प्सरोगणाः ६७ एवं दग्ध्वा पुराणि त्रीणि भगवान्पुरहा नृप ब्रह्मादिभिः स्तूयमानः स्वधाम प्रत्य
पद्यत ६८ एवंविधान्यस्य हरेः स्वमायया विडंबमानस्य नृलोकमात्मनः वीर्याणि गीतान्यृ
षिभिर्जगद्गुरोर्लोकं पुनानान्यपरं वदामि किं ६९ इति श्रीभागवते सप्तमस्कंधे दशमो
ऽध्यायः १० श्रीशुक उवाच श्रुत्वेहितं साधु सभासभाजितं महत्तमाग्रण्य उरुक्रमात्मनः
युधिष्ठिरो दैत्यपतेर्मुदान्वितः पप्रच्छ भूयस्तनयं स्वयंभुवः १ ॥ रामः ॥

बमानस्य अवृकर्तवृतः ६९ इ श्री भा ही का स म येदशमोध्यायः १० एकादशेत्र
णां धर्माः साधारणेन वर्णिताः विशेषेण च वर्णानामाश्रमाणां
श्रयोषितां १ ॥ रामः ॥

५१

49

असुराणां सेनान्यः सेनापतयः पूर्वं देवैः समाहताः ५७ अथ असुरं अमिमं निनंसाजं पुरेश्चकमेवत् ५८ ततः शापात्
यं मंडलान्मयूखविसंदेहाः रश्मिसमूहास्तस्य यतः गोभ्यः ५० कृपाणे सन्ततं निर्मित कृपामूर्ते ५८ वज्रसाराः

ताभिस्तस्य सेनामोलोकां स्त्रीसेफलाम् अप स्वयं लोनाशयां तेक्कः पूर्वे सन्नद्धिताः ५४ तत
स्तेमे प्ववालोकाड पानसेयं स्वयं विमोजारि नलावकाहेलविनहान्विपुरान्तयैः ५५ अथानु
गृह्य भगवान्मामेभिहेतिस्तनुर्विभुः शान्तेयं निधिसंयानपुरेवदेव समभूवत ५६ ततोऽग्निवर्णाश्चवज
मनः स्वयंमंडलात् यथा मयूखविसंदोहानाहय्यन्तपुरोयतः ५७ तैः स्वछायामवः सर्वेनिपेतुः स्म
पुरोकसः नानानीयमसायोगीमयः कृपरोहितिमत् ५८ सिद्धामृतास स्वछायावज्रसारामहेन
सः उन्मत्स्वर्णेन्दटनताविपुनायवलयः ५९ त्रिलोकामयमकस्मिन्विमनस्कं तृष्पथगे ततयं
भगवान्निस्तलसोपायमकल्पयत् ६० तस्मात्सीनदाब्रह्मा स्वयंविस्तरेयंहियो: त्रविष्पवत्रिपु
रं कालेयसहकृपामृतंसयो ६१ तेमत्राश्रयिपथपतानन्यसेयनिमोहिताः ६२ तद्धितायमयायोगीर
सपालानिहतजगो स्वयंविशोकः शोकातोन्मारम्भेवयातिचता ६२ देवोसुरानयोन्योवानेस्वरो
लीहकश्चन आत्मनोनस्यवादिष्टेदेवेनोपाहितहयोः ६३ हावलाः सा
वज्रवतहठैगाः महोनसोम अपोहितं
वहलनाः सेवभरितालिकृतपावकयस्त ५९ ६० कालेमकलाके ६१ ६२ आत्मनोनस्यवाह्वायेरपिवा
दैवेनदिष्टमयकल्पितंपरिदृतेयकस्थितपीवराः समर्थोनास्ति ६३ ॥ नामायनमः ॥ ॥

श्री
भाग.
सटी.
५

नन्वत्र वर्णाश्रमाचारा एव धर्म्ममाह । सत्यमिति त्रिभिः । दया परदुःखप्रहाणेच्छा । ईक्षा युक्तायुक्तविवेकः ।
शमो मनःसंयमः । दमो बाह्येन्द्रियाणां । त्यागो दानं । स्वाध्यायो जपः । आर्जवमवक्रता । सन्तोषो दैवलब्धेनालंबुद्धिः ।
समदृशां महतां सेवा । ग्राम्येहोपरमः प्रवृत्तिकर्मभ्यो निवृत्तिः । विपर्ययेहेक्षा निष्फलक्रियासु ईक्षा । मौनं
तथा प्रलापनिवृत्तिः । आत्मविमर्शनं देहादिव्यतिरिक्तात्मानुसन्धानं ९ आत्मेति देवतेति च बुद्धिः १० श्र

सत्यं दयातपः शौचं तितिक्षेक्षा शमो दमः । अहिंसा ब्रह्मचर्यं च त्यागः स्वाध्याय आर्जवं ८ सं-
तोषः समदृक्सेवा ग्राम्येहोपरमः शनैः । नृणां विपर्ययेहेक्षा मौनमात्मविमर्शनं ९ अन्नाद्या-
देः संविभागो भूतेभ्यश्च यथार्हतः । तेष्वात्मदेवताबुद्धिः सुतरां नृषु पाण्डव १० श्रवणं कीर्त-
नं चास्य स्मरणं महतां गतेः । सेवेज्यावनतिर्दास्यं सख्यमात्मसमर्पणं ११ नृणामयं परो धर्मः
सर्वेषां समुदाहृतः । त्रिंशल्लक्षणवान् राजन् सर्वात्मा येन तुष्यति १२ ॥ राम राम ॥ १

50

श्रीकृष्णस्य श्रवणादयो नव त्यागार्जवं ॥ एवं त्रिंशल्लक्षणवान् १२ इदानीं वर्णाश्रमधर्मान् वक्तुं
द्विजानां लक्षणमाह । संस्कारा इति । गर्भाधानादयो यस्मिन्नविच्छिन्नाः स द्विजः । शूद्रस्यापि संस्कारादि-
श्रवणात् द्विजत्वं स्यादित्यत आह । अज इति ब्रह्मा यमेवंभूतसंस्कारयुक्तं जगाद स द्विजः । शूद्रस्तु अमन्त्रकसंस्कार-
युक्तं जगाद न चोपनयनवंतं अतो नासौ द्विजः । तथा च स्मृतिः । विवाहमात्रसंस्कारं शूद्रोपि लभतां सदा
न केनचिद्समसृजद्धाता ॥ राम ॥

५

नदेवं दृष्टाभिर्जीनभक्तियोगावदीरितो अथ पंचभिरध्यायैः कर्मयोगो निरूप्यते १ दैत्यपतेः प्रह्लादस्य
साधूनां सभया सभाजितं सत्कृतमीहितं चरितं श्रुत्वा पुनर्नारदं पप्रच्छ कथंभूतस्येहितं महत्तमानामग्रण्यः स
र्वोत्कृष्टस्य हेतुः उरुक्रमे आत्मा मनो यस्य १ अत्रोक्तानां आचारहेतुः यत्र मनो यस्मीति अनुष्ठितानानुपातिताने स
किं च विंदति तेन च स्मृतिकारैर्धर्मस्य उक्तस्य पवित्रता स्वकार्यायापायाद्भवति २ अनापत्ति नारायणापनतोऽप्येवमा॰

युधिष्ठिर उवाच भगवन् श्रोतुमिच्छामि नृणां धर्मं सनातनं वर्णाश्रमाचारयुतं यत्पुमान्॰
विंदते परं २ भवान् प्रजापतेः साक्षादात्मजः परमेष्ठिनः सुतानां संमतो ब्रह्मंस्तपोयोगसमा
धिभिः ३ नारायणपरा विप्रा धर्मं गुह्यं परं विदुः करुणाः साधवः शान्ताः त्वद्विधा न तथापरे ४
नारद उवाच नत्वा भगवतेऽजाय लोकानां धर्मसेतवे वक्ष्ये सनातनं धर्मं नारायणमुखाच्छ्रु
तं ५ योऽवतीर्यात्मनोंशेन दाक्षायण्यां तु धर्मतः लोकानां स्वस्तयेऽध्यास्ते तपो बदरिकाश्र
मे ६ धर्ममूलं हि भगवान् सर्ववेदमयो हरिः स्मृतं च तद्विदां राजन्
येन चात्मा प्रसीदति ७ ॥

च्छ्रुतं तन्नमस्कारमकार्षं सात्मनः अवतारं संभावयन् विशिनष्टि य इति ६
प्रथमं तावद्धर्मे प्रमाणमाह धर्मेति धर्मस्य मूलं प्रमाणं स्मृतिः तद्विदां वेदज्ञानां येन चात्मनः
प्रसीदति तच्छीलं तथा च याज्ञवल्क्यः श्रुतिः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः सम्यक्संकल्पजः का
मो धर्ममूलमिदं स्मृतमिति मनुश्च वेदोऽखिलो धर्ममूलं स्मृतिशीले च तद्विदां आचारश्चैव साधूना
मात्मनस्तुष्टिरेव चेति ७ ॥ श्रीरामाय नमः ॥ ॥

श्री
भाग
सटी
११

51

विग्रहस्य चत्वारो वक्तव्या भेदेन स्वरूपेण प्रत्याह । विविक्तो व्यादिर्भूमा पालीनं यावत् विवेकशाम्यया
वितं यायावं प्रत्यहं यामयावाश्रमशीलं शालिहेत्वादेवामित्रं च काशीशोपादानं च व्रतं व्याप्य
तादिपतितकर्मणां पाददानं शिलोञ्छनं च यमेकीकृत्य चतुर्ष्वंशसत्त्वेश्वयं स्मृतः १६ इति वेदव्य
वस्थां दर्शयन् आपद्धर्मान् गृहस्थस्याह स्वयमीनीवृत्तिः सम्मांश्च यथा वर्णादिपूर्वोक्तेन राजन्यः दृश्यते प्रतीत्य

वार्ताविविक्षापालीनयायावरशिलोञ्छनं विप्रवृत्तिश्चतुर्धेयं श्रेयसी चोत्तरोत्तरा १६ जघन्यो यं
नोत्तमां वृत्तिमनापदि भजेद्गुरुः ऋते राजन्यमापत्सु सर्वेषामपि सर्वशः १७ ऋतामृताभ्यां
जीवेत मृतेन प्रमृतेन वा सत्यानृताभ्यामपि वा न श्ववृत्त्या कथंचन १८ ऋतमुञ्छशिलं
प्रोक्तममृतं यदयाचितं मृतं तु नित्ययाच्ञा स्यात्प्रमृतं कर्षणं स्मृतं १९ सत्यानृतं तु वा
णिज्यं श्ववृत्तिर्नीचसेवनं वर्जयेत्तां सदा विप्रो राजन्यश्च जुगुप्सितं सर्ववेदमयो विप्रः स
र्वदेवमयो नृपः २० शमो दमस्तपः शौचं सन्तोषः क्षान्तिरार्जवं ज्ञानं दयाच्युतात्मत्वं स
त्यं च ब्रह्मलक्षणं २१ शौर्यं वीर्यं धृतिस्तेजः त्यागश्चात्मजयः क्षमा ब्रह्मण्यता प्रसा-
दश्च रक्षा चेत्यविकल्पतः २२ ॥

हारम्भाभवेत् १७ वर्जयित्वा पूर्वोक्तां विप्रवृत्तिमितरेषामपि
दर्शयन्नाह ऋतामृताभ्यामिति १८ श्लोकेनाचष्टे ऋतमिति १९ तयोस्तद्दर्शने हेतुमाह स
र्ववेदमय इति २० वर्णानामभिव्यञ्जकरूपाण्यसाधारणानि लक्षणान्याह शमो दम इति द्वाभ्यां
रत्नं २१ शौर्यं युद्धोत्साहः वीर्यं प्रभावः तेजः प्रागल्भ्यं २२ ॥

तं प्रजापतिरिति श्रुतिस्तु [illegible] विशुद्धिमिति श्रुतो वि
वाहमिति [illegible] नेनार्थः पा
दानं वैदिका [illegible] अर्थः [illegible] नाम्ना [illegible] मना
विप्र [illegible] नेतानीव
हितानीत्यर्थः [illegible] विहिताः क्रिया [illegible] भेद [illegible]
विशेषाभावात् ५२ आलम्भो [illegible] चतुर्वर्णानामपि [illegible] विप्रस्येति साईश्च

संस्कारा [illegible] विहिताः [illegible] विहितानि [illegible]
[illegible] क्रियाश्च [illegible] ५३ [illegible] प्रतिग्रहः
[illegible] प्रजा [illegible] ५४ [illegible] फलानु
गः [illegible] विप्रस्येति [illegible]

[illegible] भिः विप्रस्य षट् [illegible] कर्माणि विहितानीम
[illegible] तत्र [illegible] प्रतिग्रह [illegible] कर्माणि [illegible]
[illegible] प्रतिग्रह [illegible] प्रतिग्रहा
[illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] विहिता [illegible] ॥ ५५ ॥

श्री
भग
गीटी
५२

प्रतिलोमानुलोमजानां तु शिष्टनिन्दनक्रूलक्रूतानाकुलपरंपराग्राममसपिण्डीयं हिंसादिकं च निषेधय
ति प्रपापानामचौर्याणां च निन्दितत्व प्रदर्शनार्थं कोशे प्रतिलोमजाविशेषाणामहस्थमजेतुनकःच
संकारश्च नटो बुरुडः परवकेवर्तमेदभिल्लाश्च सप्तैते अन्त्यजाः स्मृताः प्रोतेचमायोगवश्च वालप
क्षेसमानमाहयुः तेषां परंपराग्राम्य तिनिषिद्धत्वानादि इत्यर्थः ३१ अप्युदाहरणविपर्ययमाश्रीबा
पिस्वधर्ममेव श्रेयानित्याह श्रायश्रेनित्स्वभावेनसमानादिग्रक्रमाद्विहितोयधर्मः शार्मक्षात्रववेहतः

प्रतिसंकरजातीनां तत्कुलक्रमायातेन श्रेयोगाणामपापानामेव मनोनैव सायिना
रं प्रायः स्वभावविहितानां तथाप्युपायो वेदहरिभिः स्वतोग्रजनेपमवेद्धवशासंक
तं श्रा प्रमात्स्वभावक्षतयावर्तमानः स्वकर्मसक्तत् हिना स्वभावजंकर्मशत्तै निगुणा
नाप्नियात् २२ उप्यमानमुक्तः तेत्रस्वयंनिर्वीर्यतामियात् नकल्पतेपुनः स्वमादम
बीजवन प्रपति २२ ॥

स्मृतः केवैर्दपवहकवलयेषा नैः भगवता चोक्तं श्रेयान्स्वधर्मो विगु
णः परधर्मात्स्वनुष्ठितादिति २१ ननु स्वभाविकस्य कर्मणो बन्धहेतुत्वात् कथं स्वबन्धहेतु तन्नत्याह
प्रमेति २२ ननु काम्यानि कर्माणि कुर्वतस्तत्फलोपभोगापरस्य कथं नैर्गुण्यं स्यात् तत्राह प्र
क्षालितेन ज्ञेपस्यजेहां बक्रममानः कथंदिग्धेनदग्धेनमाहरमादिनत्रापिकायमेदेनअवस्था
दृष्टान्तमाह उप्यमानमितिस्वाभ्यापुनः स्वसमकप्रसवायः २२ ॥ रामः ॥

52

५२

ग्रमं त्रयतः नमस्कारेणैव पंचयज्ञानुष्ठानं तथा वधाकल्पः नमस्कारेण पञ्चेशाणं पंचयज्ञानां ब्रह्माप
ये हितिः २४ स्त्रीधर्मो ब्राह्मणीणां मिति पंचविंशः श्लोकैः देवो यासां नमस्यपत्यः सुमा तदेवकुलता।
चतस्रयज्ञतं नियमः तस्येधारणांच नवल पत्नी पतिव्रता नांजनता गांधर्मे ग्रा २५ किंच समानेनोप

देवपार्श्वे मूले भक्ति स्थित्वा गोपतिको मुणां अतिकायम शोभितां सैपुणांवे पपल्लवतां २२
सुदृश्यमनतिः पौत्रमेवाशाक्षिममस्य यथा अमंत्रयतोलमेव समंजोविप्रहतां २३
स्त्रीणां च पति देवानां तत्क्षुसूष्णा नु कुलता तदंसु धनदृति स्पतिमंत इन्नयाणं २४
कामेक
समाप्तेनोपलेपाभ्यां गृहे मंडलवर्तनैः स्वयं च मृदिताम्रेति सं परिमृष्टपरिष्कृत २६
समाप्तेनोपलेपाभ्यां गृहमंडलवर्तनैः स्वयंवमृदितापतिनपरिमृष्टपरिष्कृत
स्नापवैः साध्वी अश्रुयेनारमेन यथाकैः सुमैः प्रियैः अमता काले काले भजे मतिं २२
मतपालो नैपादत्त्वा यर्मेताश्रियसमवाक अप्रमत्ताश्वतैः स्त्रियापतिं नयति तं भजे
त २८ या पतिं हरिभावेन भजेत श्रीरिव तत्परा हर्यात्मना हरेर्लोके पत्या श्रीरिव मोदते २९

लेया स्याग्निस्यादेः पतिं भजे हि स्त्रुवारणानयः पारसूत्रायदर्शनानिर्मलीकृताः गृहोपकाणां नि
पतिं कुर्यायथा २९ २० किंचमतेहायथालाभेनतानस्मानमोगेष्वलोलपादत्वा अनलसाप्रिया
सम्यावनायप्स्याः सर्वेषामपि अप्रमत्ताश्चवहिताश्चपतिंसमस्यापातकसूयंयथाहयोनवस्त्राः

ब्रह्मगायत्रीं जपन् सं आत्रः प्रयतः सुखासीनस्तत्र संवेशेत् नयतनाग्रमेवेत सायं प्रातः संध्याकालं निमित्तं
मौनं कुर्यादित्यर्थः २ गुरोरस्यत्रं गोत्रमेत् ३ यथोदितं पालयेत् ... आलस्यमेवादित्य समन
तिक्रमन् तथा ... प्रसाधनाभावमात्रं ४५ यावदर्थं यथोपपन्नमेव ६ ... तः ब्र

सायं प्रातः उपासीत ... अर्कं ... मान् संध्ये ... जपन् ब्रह्म समाहितः २
छंदांस्यधीयीत गुरोराहूतः ... तः उपक्रमे ... स्नाने ... मेत् ३ मेख
लाजिनवासांसि ... कमंडलुम् बिभृयाद् ... यथोदितं ४ सायं
प्रातः ... निवेदयेत् भुंजीत ... ५ सुशीलो
मितभुक् दक्षः ... यावदर्थं ... निर्जितेंद्रियः ६ ...
... इंद्रियाणि प्रमाथीनि हरंत्यपि ... के
... ७ ...
... यावदर्थं ... ८ ...
यावदाभाससिद्धमीप्सवः ... विपर्ययः ९

... गृहस्थ अतिरिक्तः सर्वोपि ... इंद्रियाणि ... संयतस्यापि मनो
हरंतीति १० ... अतिरिक्तः ... नेकाना
... यावदर्थं ... ११ ... आदि

कामास्त्रायोपतेवासनारूपेणायस्मिन्नलन् उक्तदृष्टा ममाविहृष्यमहस्यैव कामममागासंभवाहेतोः
नियमेनबद्धप्राः कामानभुजानसैवावेतेमैनेमितिनिकेविंशुद्धवेतमः नहोमदृष्टीनेनयथातिसोमपि
प्रसत्वानामिवप्राणेविरागोमवति यथायसमीर्थेतेत्रपानेर्निकेर्वंभवतिप्रथावप्रजलिनोप्रिनेहन्न
विद्वद्भिः पापत्यतिमहताल्पकेनपूरेणपायप्रमेवनन्दनमज्ञादहनन्तकोमावप्रवनिहृत्यपदेशोम
दवासनानामपिकारणानन्द्रकंतत्रैववाल्लानप्रदृष्टिनीपियोनद्वासामभितेदितेनिनिन्द्राः सर्वमनवयं २४
शामीदिमिश्वग्रत्तणादिमवहारोमतेः नजातिमाजातिमापहृयमेति यथादि प्रमजत्रवातोनरापिट।

पवंकामाप्राविनिंकामानामतिमेवया विपमेनयथायाजननाग्निवत्कामविंदुमिः २४ यस्य
मत्तात्वणाप्रामंपुंसावर्णोपिवंजनकं मृदम्याप्रिहृपपत्तनमेनेवनिमिर्दिशेत २५ इति श्रीभा
गवतेमहापुराणेपारमहंस्यांसंहितायां सप्तमस्कन्धे [illegible] नाम एकादशोऽध्यायः ११ श्रीमद्भा
[illegible] ॥ समाप्तश्चायं ॥ २

[illegible] २५ इति श्रीभा
गवते [illegible] अध्यायः ११ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ समाप्तः ॥ ॥

श्री
भाग
सटी
५५

यावत्पश्यामास्यावि हि तेनि सानं तिस्त्रे संयेनसः १६ ऋषिर्लोकं समहर्लोकं १७ ऋक्षदंष्ट्राग्रलग्नपुच्छकाल
नःपाकक्कालानृतं सदक्षिण्ठ अर्ज्जुनमित्रार्थः अर्कपवक्कफलादिपाहरेत्प्रश्रीयान् १८ वृन्दैनैबायादिमि
कालेनोदितानन्तिनानुद्वाणां पूर्वेसविते १९ हिमाद्रीनसहेनरतिनघा २० केशादीनमलवाग्रहा

यद्वंविधिघावलवागीवानग्रस्योपतिर्गृही यावन्विदिनविज्ञानः पंचलाधिगच्छति १६ वा
नप्रस्थस्यस्वहामितियमान्नतिसंमताम् यानातिष्ठन्मनिर्गच्छेदृषिलोकमिहांजसा १७
नक्षदंष्ट्रागमश्रीयादकृष्टं वाक्कालतः अग्निपक्वमथामवाअर्कपक्कमताहरेत् १८
वनैश्चरुपुरोडाशाग्निर्वपेत्कालेनोदितान् लब्धेनवसवेद्ग्रामेपुत्रीणानपरिमजेत् १९ अ
गम्यर्थमेवपारण्यउदजंवादिकंदंवा श्रयेतहिमवाय्वग्निवर्षार्कातपषाट्स्वयं २० केशरोम
नखश्मश्रुमलानिजटिलोदधत् कमण्डल्वजिनेदंडवल्कलाग्निपरिच्छदान् २१ चरेद्वने
द्वादशाब्दानष्टौवाचतुरोमुनिः द्वावेकंवायथाबुद्धिर्नविपद्येतकृच्छ्रतः २२ यदाकल्पः
स्वक्रियायांव्याधिभिर्जरयाथवा आन्वीक्षिक्यांवाविद्यायांकुर्यादनशनादिकं २३ ॥ यमः

५४

लनेनधार्यवनकमंडलादीयस्मदयत २१ कृच्छ्रतःनयः क्लेशाघथाबुद्धिर्नलघेनयाचरेत् २२ द्वा
दशाब्दायनंतरमपियदिस्वंमोक्षहानेशक्तस्तर्हिवनप्रवृत्तेयामपः तर्हिनमेदितत्रापायेवदा
निनत्त्वमपाहिस्मनयत्नमंतदाह्ययदाक्कलः अनमर्थः आन्वीक्षिक्यांज्ञानाभ्यासे २३ ॥ यमः

५५

54

आत्मनात्मस्वरूपमात्मा ये एवं दृष्टे हि यः सर्वत्र समात्मनं कल्पयेन्नानि निश्चिमस्य आत्मसोऽजीवः स्वरः
स्वतंत्रो न भवेन्न तावदृष्टेन यद्दृष्टं पुमानस्य यस्तो मा दृश्येदानुविशेषतत्तनः किमन्यत्र आत्मनात्म हि तैनाविष
येयः गुणाप्यासेनभाग्यतानवृत्तिः अनेनजात्यादेहेन धर्मः ९ एतत्सर्वं स्वशीलस्मायाक्तं गृहस्थस्य स्याद्वि
शेषमात्मगुरुरहतीतीति ॥ अनन्तादीनामात्मविधानानां दृष्टेदेकं यज्ञनं धारीरस्य अप्यननंतारमः ति
येवअपवले त्वदविअर्कमस्त्रीणां कृत्यादौ लेखनं चानप्रीतत्तांस्नाअत्रामपमादिस्तूपतानिषेधः

एतत्सर्वं गृहस्थस्य समाख्यातं यथोदितं गृहस्थविर्विकल्पेन गृहस्थस्य सत्तु गामिनः ११ अ
ननाप्यन्ननान्म्रदंस्नावलेखाकिंचमपुस्तकं यलेपालंकारान्नमज्जेद्दुर्येष्टलत्रताः १२ उपि
नवेगृहस्थजलादिनार्थामात्मवृत्त्यत्र अर्थोसांगोपनिषद्दृयावदेवंयम्यावले १३ दत्तावाम
न्नाताना गुणैः कामयदीपस्त्वः गृहस्थवनेवाप्राविपोस्य हेतेमन्नवावक्षेन १४ अग्रेग्नयावान्न
स्निवसर्वभूतेषुयोत्तनं भूतैः स्वयमभिः यपोदमलिहस्वविहृत्वन १५ ॥ राम

अतो एवं तत्कथं विदापदिप्राममभपिसोकर्तृकं निमिश्रानितिभेदः ॥ अग्रैः स्वित्तादिभिः यतिपति
स्नमहितां वेदत्रयीमयोमप्रवक्षरातत्स्थं वविद्यामेयावधर्मस्नात्पिकारान्नमाशेता १३ यदीश्वरः
पाक्तः नार्हे गुणैः कामरूपतितेनवंदत्रामण्यापिकां गृहस्थापापमप्रकृत्यानन्तदेवत्वावेमनवेद्ध

कः स्यादिमर्थः १४ स्वयमभिः स्नाअयभूतेनीदेः सहस्वमश्रियतेनौ १५ ॥ रामायणनमः ॥ १

श्री
भाग
सप्त
५५

अवेतमात्मस्तनिर्हृदास्मनां स्रुपस्पर्शमनस्रूपामस्त्राणमाहेतास्विनोरसूपलस्तनांग्रेर्यैर्धैर्यमलविनयां।
त्तिनाविमर्श्यः २८ वाक्कौवाग्नसातितिग्रत्यान्मनौनोग्रहंकारोगानुत्यान्मनामितिपाठेक्रमेणपहंकारंवे
मृथ्यः कथंभूतेतहेययस्माद्हंममताधूर्विकाक्रियाभवतितनस्मिन्मस्वेनचेतनयाभूतः गगनाका।
र्येण्गगवाणिहेर्दैवैः सन्नद्धयस्मात्सनादिभिर्गुणोर्हेतुभूतैःवैकारिकंभोभ्रमनादिविकारंवंततेच्चतद्रातेन

भूतानिवक्त्राण्यागज्ञमस्मोति॥ अभिनिवेशायेद् अपस्प्रग्रेवन्सानिर्हृदांग्रेर्येश्वांतांविनोमयेत २९
ममेममेमाव ग्रहं रुद्रं देवं ऐं कार्योऽपरे कर्मागतधान्मनाल्हेयाद्‌हंममताक्रिया भवेत
विनैवेच्छग्राणांवैकारिकंपो ३० अग्रस्निलिपांसोतिश्चरोवायोऽभ्यासस्त कृतस्यैतत्वमह
तिनदस्मकेतहेवलत ३० इमलत्वनयात्मानंविमात्रमवशेषितं ज्ञात्वाद्वयोऽथविरमेद्दग्धयो
निरिवानलः ३१ इतिश्रीभागवतेसप्तमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः १२॥

विकारेश्चस्नाति २९ ननुविकारवतः कथंपरेलयः स्यात्विकारहेतुतांसर्वोपाधीनांलक्षणेऽतोमाह
अस्वितिग्रशोऽस्मोतिः तत्त्वनमः कृतस्येग्रहंतत्तेतत्त्वकृतस्यमहत्तत्वेतस्यात्मेकेवधानेतत्त्वात्मन्तस्वदर
परमात्मनि ३० यतसर्वोपाधिलयाद्वेतोऽश्वशेषतविन्मात्रमात्मानंतेच्चतमहतसतयात्तानाग्रेदेयः
सनविरमेततस्यथकाष्ठोग्रयानलः ३१ इतिश्रीभावार्थदीपिकायांसप्तमस्कंधेद्वादशोऽध्यायः १२॥

55

अनयानादिकारिणतः पूर्वेहममाहश्रामनीनादियाग्रस्मामिचयथार्हतः यथायोग्यं स्वकायागोष्ठा
कायादिषु मुख्यानेहं ममेतत् प्रविश्य प्रयेत् २४ तदेव विमल र्थं यत्रीचका शेत्वानिदेहगात्रं
ग्रामीणग्रामेवानयोमानयोर्यं प्रतिमासादिक विनोपा २५ सर्वं स्थूलशरीरमलयस्वालिगण
गीयसूर्यस्याध्यासादि त्रयमलयमाहवा विमर्शन्हिका अत्रयपरिपयधोऽङ्गवलयस्यपुक्तनादया
स्मादीनास्वस्वकायागोषु ग्रामसाहकागादिषु लयोवाक्यः नथापीहतेमोलयभावनेयमहितीया

श्रामस्य ग्रीसमासेपमस्यस्यार्हसमानमनोर्थकारतिषुस्यकेनसम्पकुसंज्ञातेनतथयथार्हतः २४
वेवोनिवायोनिः स्वासोलिनस्थमागामानवान अन्यस्तकसूक्ष्मसूयालिविनोशेषेय
यथाङ्गवे २५ भावमलेसमसमाचार्यस्यिशिलवकनायपि यतनेनप्रमावयसिनोपस्पश्रण
पतो २६ मृमोपायुविमर्शीचयथास्याननिविनिर्दिशेत यदेतत्रय मनमाननस्पर्शमध्याम
नित्वये २७ ॥ ग्रामः

स्मप्रतिपतिपोतियथाकथं विलुयेभावेदेवतानामवर्णकवेनप्राप्यमादिंदियतद्विपयोर्देव
नामलयः कथ्यते वक्रमसहितावावं अग्रीमसेनप्रवसर्वनपदालिपादेवयुमिविलो २८ मान
देनपानमसहस्रपामनिवायोश्रप्रामविहितिपादेवायाविनिमानम स्मिंनादिश्यादेसमगा
ययोः निद्रियाकर्षकवेनप्राथास्मविवतयादेवनासहितस्यदिगुसविषयेलयमाह २९ ॥ १
यामायनमः ॥ ॥ गमः ॥ ॥ ॥ गमः ॥ ॥ १ ॥ १

श्री. भा.गी. म.टी. ५९

असदेहस्य प्रभवोः यथयस्य यस्मात्तेकालमसकाहेषु अनालपोषुजीविकोनलशविद्यादि रूपोहति वादवा सनजलविते इत्यादिलिष्टान् तर्कमाश्रिमकेचकमपिपहोनिवेयेननसं श्रुयेत् ७ नानुवभीतप्रलोभनादिनावाल नापादयेत् आरंभानमहादिआपायान् ८ परमहंसस्य विशेषमाह नयतेरा अमोयमंशः कथंभूतस्य महात्मनः तस्यलहणांशांतस्यमादिवायशास्याभावः ज्ञानोत्पत्तिपर्यंतेमहदकादिलिंगमात्रमनमवेअव्यंयमा

नाभिनंदेद्ध्रुवेमृत्युमेध्रुवेवास्यजीविते कालमेवप्रतीतनभृतानोप्रभवाप्यये ९ नासक्ताहेषुसजे- तनोपजीवेतजीविकां वादवादांस्त्यजेत्तर्कानपक्षंकंचनसंश्रयेत् ७ नशिष्याननुबध्नीतग्रंथान्नै- वाभ्यसेद्बहून् नव्याख्यामुपयुंजीतनारंभानारभेत्क्वचित् ८ नयतेराश्रमः प्रायो धर्महेतुर्महा- त्मनः शांतस्यसमचित्तस्य बिभृयादुततत्यजेत् ९ अव्यक्तलिंगो व्यक्तार्थोमनीष्युन्मत्तबालवत् कविर्मूकवदात्मानंसदृष्ट्यादर्शयेन्नृणां अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनं प्रह्लादस्यचसं- वादंमुनेराजगरस्यच ॥ ११ ॥

नियमोभवतिनवक्तानोल्यमैपृते तदन्यत्तेनवक्तानेननियमैःकल्पमति-
यमाश्वस्तत्पवस्तुःअतस्त्तदालिमादिभिःप्रयोजनाभावाल्लोकस्येयत्कार्थंपाप्येहात्तत्त्यजेदितिवा ९ त- स्मैवक्तानदार्थाभावेयोगाभ्रेशापरिहारार्थमाहनवहिर्व्यक्तलिंगयस्य अव्यक्तोर्थः प्रयोजनमात्मानुसं- धानं यस्यसःमनीष्यपिउन्मत्तवद्बालवच्चकविरपिमूकवदात्मानंनृणांदृष्ट्यादर्शयेत् तेयथोन्मत्तादि- रूपमन्येरंस्तथावर्तेत सदृष्ट्येतिपाठेवालोवक्षेयातानाभवेनस्पर्शः ११ ॥ रामायनमः ॥

त्रयो द्रूपोपपतेर्ष्मः स्तायकस्मा च्यतेमसान् अवयूतेतिन्नासेनीति वेहास्याचवर्णते एवंयामाश्रकलोः नष्टानादि
कोङ्कपानं आसीन्निरोधाकल्पस्मि न्नपदिष्यामाणस्त्रियेतिनेवृषः किंयदन्तन्मानं देहन्यतिकेसर्वमित्याहमा
त्रेति तस्यपर्मोनाहस्यामेकरात्रेतिनवभिः १ कौपीनमाच्छामनेमा वस्तानानवमाचपूर्वकेवलमितिवाश्रमादा
त्मनेभ्रेष्यो स्वारायान्मूर्द्धमेव २३ सदस्मतः परेकार्थकारायाव्यक्तिरिक्ते ४ नतात्मानेपरंब्रह्मेतिकथंस्तामा

नारदउवाच कल्पेदेवर्षिभ्रान्त्यदेहमात्रावशेषितः ग्रामैकरात्रविधिनानिष्पेतस्त्ववन्मतीम् १ वि
विक्तयायुयुसौवासः कौपीनाच्छादनमपरं न्यस्तेनलिंगदण्डादेस्त्यक्तिंचिदनापदि २ एकएवचरेद्
रात्मारामोनपाश्रयः सर्वभूतसुहृच्छान्तोनारायणपरायणः ३ पश्येदात्मन्यदोविश्वंप
रेसदसतोऽव्यये आत्मानंचपरंब्रह्मसर्वत्रसदसन्मये ४ सुप्तप्रबोधयोः संधावात्मनोगतिमा
त्मदृक् पश्यन्बंधंचमोक्षंचमायामात्रनवस्ततः ५ ॥ रामः ॥

नाधिकरणेनिर्वेशः तदिवद्रष्टव्यमेकंयोगमेभवतिनत्राहस्यमेतिनप्रयोगेतितमस्तत्तत्वमात्मतत्वं जायत्स्व
मयोस्तुविवृत्तिमेषुकाशांतेमयोस्तुनतमोनापिविक्षेपः अतः तदात्मारामहृदक्यात्मानलुतौकुतस्मिन्नितःस्वन्
आत्मनोगतिततंत्रतुएवंयमोक्षंचमायामात्रपश्यन्नात्मानंपरंब्रह्मसर्वत्रपश्येदिव्यत्ययः तद्वक्तंयोग
ग्रन्थेनिद्रादेजागरस्यान्तेयोभावउदितोभवेत्संमुखादिपदेनानुभवेत्तिनिरीति ५ ॥ रामः ॥

श्री॰ भा॰ पु॰ स॰ टी॰ ५२

किंच विज्ञानं नाग्नि समर्थो प्यधंजननस्य हर्षं मुधा सेक योनितं तस्मार्थो पि किमिति न करोषीमाह कविविद्वा
न कल्पो हर्षः निपुणा हकत्वतः विप्राः प्रियाः लोकरंजनाकथा यस्मात यापि लोकस्य कर्म कुर्वतः स्तातः शोच
तस्त्वीहितापि वा तत्सर्वं घ स्वपत्न पि पाकेनानेन हृष्टितकर्मन दृष्टिनो पिवा न वा लोकेमार्थः १८ तस्यवागेवा
म्हतेनेन यं त्रितो वशीकृतः सन् १९ अथ्याल चत्रष्ठा अन्तहृष्ठाभवाने देवआर्याणां ज्ञानिनां संमतो नत्वभवा
न इदमिति पठ्यते तदेवाह न्यामी होपरमयोः प्रवृत्तिनिवृत्योः पदानि स्थानानि फलानीमार्थः २० वेदस्म

कविः कल्पः निपुण स्यहृक् विप्रप्रियकथस्समः लोकस्य कुर्वतः कर्म शोभेतदीहितापिवा १८ ना
रदउवाच सम्प्रवेदेशपतिना परिष्ट्टो महामुनिः स्मयमानस्तमभ्याह तदागमृतयंत्रितः १९ आत्मा
वेद इमसार श्रेष्ठ भवानन्यार्य संमतः ईशोपरमयोर्नॄणां पदान्यात्मवल्ष्टृषा २० यस्मनायणोदे
वो भगवान्हृत्कृतःसदा भव्या केवलयाज्ञाने धुनोति पोतमर्कवत् २१ अथापिनूम हेप्रश्नोत्तव
राजन्यथाश्रु संभाषणीयो हि भवानात्मनः शुद्धि मिच्छता २२ तस्मात्व्यभवबाहित्मायोगे काम
रद्यस्या कर्माणि कार्यमाणो हि

त्व हेतः यसेति विश्वविदः सन्नमज्ञानं धुनोत्य अर्को यथा बहिर्ध्वांतं २१
यथाश्रुतमिति प्रोच्य परिहारायेत २२ लोक कर्म प्रवर्ततेनं तनिघ्नतः सन् किं शोचति यद्व्यक्तं तत्राह तु
स्मयेति चतसृभिः भवप्रवाहका शुभा यथो हि तेरपि विषयेः स्थापितमना वक्ष्या हस्त्या कर्मस्व प्रवर्त्यमानो
हृष्ट्वं नानाप्यो निष्कृयोनितापवेशितः तये व मं लोकं मनु ष्यलोक पञ्चया शापितः २३ ॥ रामः ॥ ५२

परमहंसस्वर्ग्ममेवेति ह्यासेनस्फुटयति श्रावपीतिं यावदर्थ्यानुसमाप्ति श्रमगास्वृत्तमसतेश्च ॥ यतोपसोभूपूर्वे
समत्वाईस्मदेवजोमिर्धुसौः तन्दूर्दे शुदें ह्याबयदेनिं शूद्भन समलेतेसोवृस्वतम् ८ कर्माद्दिभिर्जेनायनविडःते॰
पादयोः शिरसास्पृशानत ह्यास्रोभो चयस्रप्राप्तीदिसुनेसासनयः ॥५॥ इयमसहितस्वभोगवानिवपीवानेस्व

तेशयानेयतोपस्पेकावेर्श्वास्मलसात्वलि इजहलेतलस्वेर्श्वालिमूच्छामलतेजसे ७ ददर्शलोकानि॰
वेलोकतनविविस्मया भूतेसमेः कतिमयेः सुस्नादेभगवन्नियः ८ कर्मोगाकृतनेभिर्वाचालि
गवर्गाग्नमादिभिः नविद्दतिनलोयवेसोसाविततनवेलिव ॥९ तेनताभ्यर्चोविधिवन्मारूस्योःशिरसा।
स्पृशान् विविक्तारिहमस्राद्दीन्महा भागवतोस्तुरः ॥ विभर्लिकायपीवानेसोयमोभोगवान्मया
विनेवेवापुमवतामिह ९ भोगिनांकालेदेहोयेपीवासभवतिनान्यथा ९ नतेसाधोनसनिरुयमस
श्रलगुत्नार्यायतपवभोगः श्रमोगिनोयंतोविवश्रदेहःपीवायतत्तल्हृदनःद्दमवेत ७ याम: ॥

लदेहंयारयमितवहेलंवदेतिह्रतोयेनातयः ९ इयमंलिनेवममभोगोमोतिवेनन्नादरितंवेतिउइति
निम्नेयहइतिष्वमितेतत्रार्थानातीतिस्रुमिस्नुतेतस्तोर्घ्यंतेतस्यतोतेतोःपीवातंमेयाम्पवेत् ॥१॥

श्री
भाग
सप्त
५८

एवं स्वस्यानिरूप्यमनेकात्मतामुक्त्वा विपर्ययं दृष्ट्वेति यदुक्तं तन्न हि स्वप्नोत्तिष्ठेदेहादिभिः दैवतंत्रैः ईहतः अनी
शस्यात्मनि दैवस्य पुनः पुनः आरब्धाः क्रिया मोघा विफला एव भवंति ४१ क्रियाणां सफलत्वेपि नीफल
त्वमाह आध्यात्मिकादिभिरिति विविक्तस्य स्वयमविमुक्तस्य कृच्छ्रोपनतैः दुःखेनोपनतैः प्राप्तैः ४२ कृच्छ्राद्विनवश
मेयार्थैः तेनवस्थामित्याह पश्यामीति ४३ अर्थं प्रपञ्चयति राजतश्चेति स्वस्मात्स्वतः एवं कथं विमाशमेगाविसा

देहादिभिर्दैवतंत्रैरात्मनः सुखमीहतः दुःखात्ययं चानीशस्य क्रिया मोघाः कृताः कृताः ४१ आध्या
त्मिकादिभिर्दुःखैरविमुक्तस्य कर्हिचित् मर्त्यस्य कृच्छ्रोपनतैरर्थैः कामैः क्रियेत किं ४२ पश्यामि
धनिनां क्लेशं लुब्धानामजितात्मनां भयादलब्धनिद्राणां सर्वतोभिविशंकिनां ४३ राजतश्चौरत
तः शत्रोः स्वजनात्पशुपक्षितः अर्थिभ्यः कालतः स्वस्मान्नित्यं प्राणार्थवद्भयं ४४ शोकमोहभय
क्रोधरागक्लैब्यश्रमादयः यन्मूलाः स्युर्नृणां जह्यात्स्पृहां प्राणार्थयोर्बुधः ४५ मधुकारमहासर्पौ
लोकेस्मिन्नो गुरूत्तमौ वैराग्यं परितोषं च प्राप्ता यच्छिक्षया वयं ४६ ॥

शोकादिनानापायाः स्युरिति प्राणार्थवतां भयं नित्यं ४४ एतेषामर्थहेतुत्वात्त्याज्यो वार्थस्पृहा न कार्यः
त्याह शोकेति ४५ नन्वेवमनर्थानर्थमर्थं त्यक्त्वा परितोषं कथं वर्तितव्यमिति तत्र त्वं कथं वर्तसे तत्राह
दिक्षामेयमित्याह मधुकेति मधुमक्षिकाजगरयोः शिक्षया वैराग्यं परितोषं च प्राप्ता वयं ४६ ॥

५८

[illegible] २४ [illegible]

[illegible]

यस्त्वया लोक [illegible] कर्मभिः [illegible] २५ [illegible]
[illegible] कर्माणि [illegible] २६ [illegible]
[illegible] २७ [illegible]
[illegible] २८ [illegible]
या [illegible]
[illegible] स्तवः १०॥

[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० [illegible]
[illegible]

श्री भाग सटी ८८

एवंभूतस्तेन छिन्नात्मा यस्माद्विकल्पमिति द्वाभ्यां विहीनो भेदग्राहकमनोवृत्तीनामर्थरूपो विभ्रमो यस्मि
न् वैकारिके अहंकारे अत्र तनं तं मनः तत्त्वं हुत्वैतन्मायायां ४३ ४४ ममैव च यप्येतानि तेषां ४५ मदहस्या
लोकशास्त्राभ्यामपेतं तत्त्वं तु हृष्टायत्तो भगवान् भगवत्परः ४६ इति श्रीभावार्थदीपिकायां सप्तमे त्रयो

विकल्पं जुहुयाच्चित्तौ तां मनस्यर्थविभ्रमे मनो वैकारिके हुत्वा तं मायायां जुहोत्यनु ४३ आ
त्मानुभूतौ तां मायां जुहुयात्सत्यदृङ्मुनिः ततो निरीहो विरमेत्स्वानुभूत्यात्मनि स्थितः ४४ स्वा
त्मवृत्तं मयेत्थं ते सुगुप्तमपि वर्णितं व्यपेतं लोकशास्त्राभ्यां भवान्हि भगवत्परः ४५ ना
रद उवाच धर्मं पारमहंस्यं वै मुनेः श्रुत्वासुरेश्वरः पूजयित्वा ततः प्रीत आमंत्र्य प्रययौ गृहं ४६
इति श्रीभागवते सप्तमस्कंधे त्रयोदशोऽध्यायः युधिष्ठिर उवाच गृहस्थ एतां पदवीं विधिना
येन चांजसा यायाद्देवऋषे ब्रूहि मादृशो गृहमूढधीः १ नारद उवाच साधु पृष्टं महाभाग
लोकानामनुगृह्णता तत्तेनन्तदहं वक्ष्ये नैष्कर्म्यं येन कर्मिणां २ नारायणनमः ॥

दशोऽध्यायः चतुर्दशे गृहस्थस्य परमो धर्म ईरितः देशकालादिभेदेन पुनः श्रेयो विशेषतः तत्र गृहस्थस्य
ज्ञाने श्रमो तं प्रति अतं गायन्नप्रथमं वनस्थयतिधर्मं पृच्छति एतानि हि गृहस्थस्य मोक्षे तानस्वादि विशेषकि
तविघ्नः पृच्छति गृहस्थ इति १ नत्वमोक्षधर्मानाह गृहेष्विमामिति यावदध्यायसमाप्ति सामान्यतः सर्वेषां पि

मधुकराच्छिन्नमाहुर्विरागाः पीतांबिबरपानिर्द्वन्द्वा भेनाविनतोऽहमेवं २४ जनानांछिन्नमाहुस्तनीहरतिस

नवानपेयेवान २६ पीनलेनेतनमेन ह्रस्व यान्यामान्यितोधस्वदेवयतिक्र विदस्यामितिपादिः २७ वीरंजीन

वस्त्रंखंडवस्तपातदयेरिहभुक्त्वा रक्षमेयोगी २८ प्राप्ताद्स श्रेयस्वंकेतन्ना मिकशिवो ५० वेरविवरामिक्त

विरागः सर्वकामेभ्यः पीतांतिमेमपुत्रनात् क्वचान्यमपुत्रदेहंस्त नाथमेनाहंसेवितं २५ मुनी

नः परितसंघात्माथसंछोपमनाहस्य मोचेत्स्वयेवन्त्संसानिम जाग्रहितिविमलवान २६ क्वचिद्दत्संक्त

विद्वारीभिमनेत्रसान्नुसान्नुना क्वचिद्गुरियन्नोपेतनामीनमलनत्वा वित् २७ सम्यगोपलतक्वापि

कर्माविस्माननवलितं भेनेयत्नाधकर्मिर्शिदिवामल्गंयत्तच्छ्रया २८ तोयांकुहलमजितं वीरं

वल्कलमेववा तत्समप्तिसर्वमंतरिहभुक्तं लत्सयोरहृ २९ क्वचिन्नयेथतोऽस्य वृतायवानोम

भ स्मसक्वाचिमामात्स्यैकेकर्णपोवापरेच्छया ५० क्वचिस्नातानुलिप्ताङ्गः सुवासाः स्रग

लंकृतः प्रभावेकाचिदिव्यामस्तृहवहिभो ५१ नाहंविद्वानवसेमिसभावविषमंजनंपतेषा

अयत्राणामेसमेतत्रान्मकालमनात्मनि ५२ ॥ तापः

विसृहवहिरामगोविरमापि ५३ मत्तमामापमान कर्तव्यमसंदेहमथमिनाह नाहंनिंदाम्मिमहात्मनिवि

भो ५४ ॥

श्री
भाग
टी
६.

अतपवंपक्वफलमिवगृहंतेषामपि ममभेदानांननिजायेहि स्याद् मृत्योर्निमृकोमर्कटः सर्वीस्वपः सर्पः सवि
काश्रैतैः पुत्रैः पशूनामृगादीनां ॥ अतिक्रान्तकालाप्पायमभेननकिंनुयावदेवप्राप्तेनावदेवमजेत ९ स्व
नस्यावाश्चपतिताः अतेवमायिनः वैरलाक्ष्यःतानलिआत्मयथायथाहंकामान्संविभजेतस्वमो
गार्थिभमदद्यात यथपेकेवामनोदाराःभार्यांनस्वामजितिप्रशस्य घेणानिपुत्रकायांस्वयंस्नुषाद्येत

स्मृतोभूत्वामर्कोवस्तीत्वस्वस्वगामविकाः आत्मनःपुत्रवत्पश्येत्तैरेषामन्तरंकियत ९ वि
वर्गनातिकृच्छ्रेणभजेतगृहमेध्यपि यथादेशंयथाकालंयावदैवोपपादितं १० आश्वा
नेवमायिभ्यःकामान्संविभजेद्यथा अप्येकामात्मनोदारांनृणांस्वत्वग्रहोयत ११ जह्याद्य
र्थेस्वप्राणान्हन्यादापितरंगुरुं तस्यांस्वत्वंस्त्रियांजह्यात्स्ययेनह्यजितोजितः १२ क्रिमि
विड्भस्मनिष्ठान्तंकेदंतुच्छंकलेवरं कतदीयरतिर्भार्याक्कायमात्मानभःच्छदिः १३ ॥

यस्मादेवंनृणांस्वत्वग्रहः ममैवेयमित्याग्रहःतामेकामपिसंविभजेत अतित्यादिष्वपोनिर्वः
नीतेमर्थःनतमस्यामतमेयथाहंसंविभजेदित्युक्तत्वात ९ एवंवेतेनस्वशोकशीतःस्यादित्याह
यदर्थेयनिमित्तंश्वमैःनितोपीस्वालेनजितएव १० कथमेवंतत्राहस्वत्वाभिमानाहोवपाकाः तत
विचारोणाह किमिविड्भस्मतितच्छपर्यवमानमन्तोयस्यतदीयादेहास्यारतिर्यस्यसास्वमहिमा
नभामिच्छादयतीतितथा १३ ॥ रामः ॥

१ स्वयमेवं स्वस्थमानेषु विपुत्रमभानेषु पुत्रायं प्रयेनः सुमानसमहृष्टपुत्राद् पुंसां विमुंचतिनहृत ४
नत्वेवंभूतस्यात्मनो योऽभिभूयमानस्य कृतो गृहे स्थिताः किं याः स्युः नृपाहृत्यावंधमीर्तिप्रतरनाममृः वदि
त्वामहन्तरवनृलोकेननमर्थप्रनृतां मानमुत्तमसेत पुरहकारमोत्तिकुर्यान्नः स्मर्थः प्रायुहंनक्षपि
नक्रियां दिव्यमहृतानयाइति नत्वेवमर्कानमोदंनोवितत्वायश्रमयानकृतोनीवंनकृतोवाकमंकस्पानत्वा

गृहेष्ववस्थितो राजन् क्रियाः कुर्वन् गृहे स्थिताः वासुदेवार्पणं तस्मात्तत्र पाहीतमस्मान्नीवृ १
स्नानमगावेभोभोत्वामवत्वायकस्याम्नृत अद्वयानोयथाकालस्य प्रयतनना सूनः नत्वे
गाह्नकेमंगनास्ममनाप्राप्स्यनर्हे पुविमके अनुस्थमानेषु वयःसमवक्षत्यितः ४ यावदर्थ
मुपासीनो देहो गृहेषु पंडितः विरक्तो रक्तवत्तत्र नृलोके नरतां न्यसेत् ५ ज्ञातयः पितरौ पुत्रा भ्रा
तरः सुहृदोऽपरे यद्वदंति यदिच्छंति चानुमोदेत निर्ममः ६ दिव्यं भौमं चांतरिक्षं वित्तमच्युतनि
र्मितं तत्सर्वमुपयुञ्जान एतत्कुर्यात्स्वतो बुधः ७ यावद्भ्रियेत जठरं तावत्स्वत्वं हि देहिनां अ
धिकं योऽभिमन्येत स स्तेनो दंडमर्हति ८ ॥ रामायनमः ॥ ॥
यो
मृगोष्ट्रखरमर्कटाखुसरीसृप्खगमक्षिकाः आत्मनः पुत्रवत्पश्येत्तैरेषामंतरं कियत् ९ त्रिवर्गं नाति
कृच्छ्रेण भजेत गृहमेध्यपि यथादेशं यथाकालं यावद्दैवोपपादितं १० आश्वाघांतेऽवसायिभ्यः कामान्संवि
भजेद्यथा अप्येकामात्मनो दारां नृणां स्वत्वग्रहो यतः ११ जह्याद्यदर्थे स्वान्प्राणान् हन्याद्वा पितरं गुरुं
तस्यां स्वत्वं स्त्रियां जह्यात् यस्तेन ह्यजितो जितः १२ कृमिविड्भस्मनिष्ठांतं क्वेदं तुच्छं कलेवरं
यावदेतन्निमित्तेन पूर्यते ८ ॥ . रामायनमः ॥ ॥ ॥

श्री
भाग
सूटी
९१

संपूर्णेऽब्दे प्रयोगोऽर्णमासीयकाम्यं न यदा प्रेयान् इति नत्यामासद्वीर्णानन्तस्मात्तन्नामप्रवृत्तिर्निमित्तानि
नन्त्राणां गुणानियतामृः नदानन्तर्भ्रंशिको यत्र पूर्वप्रकार्णमासीयो मासन्तयन्मासानाम
योषामायायाश्चैवमेकादशाय परस्मिन् २२ यन्तयथाप्रवर्णान्नराणां कालानाग्न्नराणां द्वाग्नाभाष्टपद
द्वादशयायदाप्नान् आरम्भन्नामपकादशीनामपदासानन्तदेवजन्मदं ग्राणयोगायुक्तजनानन्तरं

मासेवविनमप्रस्तामेवत्राकाममासामे नाकप्रवानममावामासद्वीर्णा गुणानामपि २२ द्वा
दशयामनयाथामान प्रवर्णाः तिस्रस्तृतीयाः तिस्त्रकादशीवास्तनमद्दं ग्रामयोगायुक्त २३
नयते प्रयमाकालान्तृणां श्रेयोविवृद्धेनाः कुर्यान्मर्यान्नैतेषु श्रेयोमीवन्तदायुषः २४ प
वृत्तानेत्तपाद्वानेसेवहिमार्धेने यिन्तेवनृभूतेभ्यो यद्दत्तदनपर्वं २५ संस्कारकाले
जायायाश्चपमप्यात्मनलघ्वा प्रेतास्याम्हतान्हस्यक
मेणाभ्युदयेवप २६ ॥ नामः ॥

स्य प्रवर्णाद्यवायोगेनयुक्ते दिनेयदा योग्य ग्रहणोऽसंवेयवाहृत्याये २२ न केवलं आद्यसेवेते।
कालाः किं तु यर्मेमात्रेस्याद्यपत्तरतिद्वाभ्यां तदेव आयुषः अमोघं साफल्यमित्यर्थः २४ संस्का
रकालइति जायायाः पुंसवनादिः अपत्यस्य जातकर्मादिः आत्मनोयज्ञदीक्षादित्वादि प्रेतस्य म
स्यादहनादिष्वेतान्हस्य सावस्तीकयदा अन्यस्मिन्नपि अभ्युदयार्थेकर्माण्यायः जर्वादिमनुबं

॥ ५ ॥

61

[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्री
भाग
टी
६२

ब्रह्मात्मजादिष्वनेकाधिपतिष्वपि सत्सु राजसूये यज्ञे यस्मादच्युत एव पात्रतया संमतः २५ संमतत्वे हे-
तुमाह जीवराशिभिरापूर्णो ब्रह्माण्डकोशाङ्घ्रिपो महान्वृक्षः सर्वजीवात्मनां तर्पणम् २६ यत्तदेव स्फुटय-
नाममिति सृज्यति पुराणीति नृतिर्यगादीनि पुराणि शरीराणि तेषु जीवेन रूपेण शेते अतः पुरुष इति
वयतः पुरि शेते अतः पुरुष इति प्रसिद्धः २७ तारतम्येन तिर्यगादिभ्यः पुरुषेषु यस्मादात्मापि केवलं वर्तते तस्मात्
रूपः पात्रं यावानात्मा ज्ञानतपआदिर्योगेन यथा यत्र प्रतीयते तेन तथा सोऽपि पात्र-

पात्रं त्वत्र निरुक्तं वै कविभिः पात्रवित्तमैः हरिरेवैक उर्वीश यन्मयं वै चराचरं २४ देवर्ष्यर्हत्सु वै स-
त्सु तत्र ब्रह्मात्मजादिषु राजन्यदग्रपूजायां मतः पात्रतयाच्युतः २५ जीवराशिभिराकीर्ण अण्ड-
कोशाङ्घ्रिपो महान् तन्मूलत्वादच्युतेज्या सर्वजीवात्मतर्पणं २६ पुराण्यनेन सृष्टानि नृतिर्य-
गृषिदेवताः शेते जीवेन रूपेण पुरेषु पुरुषो ह्यसौ २७ तेष्वेव भगवान्राजन्तारतम्येन व-
र्तते तस्मात्पात्रं हि पुरुषो यावानात्मा यथेयते २८ दृष्ट्वा तेषां मिथो नृणामवज्ञानात्मतां नृ-
प त्रेतादिषु हरेरर्चा क्रियायै कविभिः कृता २९ ततोऽर्चायां हरिं केचित्संश्रद्धाय सपर्यया ।
उपासत उपास्तापि नार्थदा पुरुषद्विषां ३० ॥

मिसमर्थः तथा च श्रुतिः पुरु-
षत्वे चाविस्तरामात्मा इत्यादि
२८ तर्हि प्रतिमादौ हरेः पूजा किमिति क्रियते इत्याह द्वाभ्यां मिथो वज्ञानमवमानं तस्मिन्ना-
त्मा बुद्धिर्येषां तेषां भावदृष्ट्वा क्रियायै पूजार्थं २९ हरिमुपासते उपासितापि अर्चा पुरुषद्विषां
न भवति पुरुषेषु द्वेषं हि तां चिंतामनौ मापि सर्वस्य कारित्वात्पुरुषार्थप्रदमवमेवमर्थः ३० ॥

६२

[illegible] भगवतो बिंबं [illegible] समान्नं यत्र लभ्यते [illegible] देशः २० अर्द्धं
यत्र यत्र [illegible] यो [illegible] काला [illegible]
[illegible] मेता [illegible] ति २२ २१ [illegible] पृथक् [illegible]
येता २१ [illegible] स्नाता [illegible] लाम [illegible] देशः [illegible] २२ [illegible]

[illegible] देशः समानं यत्र लभ्यते २२ बिंबं
[illegible] यत्र यत्र [illegible] देशः
[illegible]
[illegible] २८ [illegible]
[illegible] २९ [illegible]
[illegible] ३० [illegible] ३१
[illegible] देशा [illegible] २२ [illegible]
[illegible]
देशान् [illegible]
[illegible]
[illegible] ३३ ॥

[illegible]
[illegible]

[illegible] ॥

श्री
भाग
स्कं
६३

पुरुषाणां कर्मस्वरूपं ६ ७ दंडस्थानानि हिंसायां यागोयः पलानि पुंसामेतानि ८ स्वतपोवा मयकारी
तोवास्तानि कर्माणि प्रणीयानि पंचमनि अनो ह्यानि: कामा: तानेदीपितेन स्वमस्तोति ९ इति नामेन सन्
नतनिष्ठाविधानकं सलतं समेनेन तकं मनमन्वेवं तस्कोतां पथ्यानि १ मायां पश्च इत्थं हंसा इति जिता: अ
कर्ताण: नक्तानः असतपथ्यानात्पकः तन स्वतः स्वामनवानमितः तथा च श्रुति: नैतविदा स्थयश्मान

देवाद्विजातिभूतेभ्यः आत्मतेस्तनतायत्र अन्नेसविभजन स पेपसर्वतस्ववासकं ६ तथा
दामिषं श्राद्धे नवाया द्धर्मतत्त्ववित् मन्यते स्याम दाप्रीतिर्यथा नपशुहिंसया ७ नैतादृशाः प
रोधर्मो नृणां सद्धर्ममिच्छतां न्यासो दण्डस्य भूतेषु मनोवाक्कायजस्य यः ८ एके कर्ममयान्य
ज्ञान्ज्ञानिनो यत्तविन्मया: आत्मसंयमने नीहाज्जुह्वति ज्ञानदीपिते ९ द्रव्ययज्ञैर्यक्ष्यमाणं
दृष्ट्वा भूतानि बिभ्यति एष माकरुणो हन्यादतज्ज्ञो ह्यसुतृब्ध्रुवं १० तस्माद्दैवोपप
न्नेन मुन्यन्नेनापि धर्मवित् संतुष्टोहरहः कुर्यान्नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ११ विध
र्मः परधर्मश्च आभास उपमाछलः अधर्मशाखाः पंचेमा धर्मज्ञोधर्मवत्
त्यजेत् १२ ॥ रामायनमः ॥

जानामसुखाकर्मं तेवंभूवनीहायेगणाहूत जल्पावा मन्दपदंव सुखस्वरंतीति १ स्वतनमन
वर्णयतितस्मादिति १ अधर्मवतस्तातान्निषिद्धवत् १२ ॥ रामायनमः ॥

[illegible] ॥ ४१ [illegible]
[illegible] ४२ इति [illegible] ॥ ४४ [illegible]
[illegible]

[illegible] ॥ ४१ [illegible]
[illegible] ४२ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] ३ [illegible]
[illegible] ४ [illegible]

[illegible] ५ ॥ गणेशाय नमः ॥

[illegible]
[illegible] १ [illegible]
[illegible] २२ [illegible]
[illegible]

[illegible] ५ ॥

श्री
भाग
सप्त
६४

२१ इदानीं कामादिजयोपायानाह असंकल्पादिति नवभिः जयेदित्युत्थापेक्षमवेति अर्थेष्वनर्थदर्शनेन तत्
त्वावमर्शनात् अद्वैतानुसंधानेन २२ आन्वीक्षिक्या आत्मानात्मविवेकेन महतां सात्विकानां सेवया योगां
तरायान् लोकवार्तादीन् २३ भूतेभ्यो भूतेभ्यो भयं जायते तद्दुःखं कृपया हिताचरणेन दैवं दैवोपसर्गनिमित्तं
तु ध्यानः योगसिद्धं कर्म्मयोगबलेन न वि मानाविफलाभ्यः संनिहत्य विनिहंतव्यं इति आत्मजं देहजं योगवी

पंडिता बहवो राजन्बहुज्ञाः संशयच्छिदः सदसस्पतयो प्येके असंतोषात्पतंत्यधः २१ असंक
ल्पाज्जयेत्कामं क्रोधं कामविवर्जनात् अर्थानर्थेक्षया लोभं भयं तत्वावमर्शनात् २२ आन्वीक्षिक्या
शोकमोहौ दंभं महदुपासया योगांतरायान्मौनेन हिंसां कामाद्यनीहया २३ कृपया भूतजं दुः
खं दैवं जह्यात्समाधिना आत्मजं योगवीर्येण निद्रां सत्वनिषेवया २४ र
जस्तमश्च सत्वेन सत्वं चोपशमेन च एतत्सर्वं गुरौ भक्त्या पु
रुषो ह्यंजसा जयेत् २५ यस्य साक्षाद्भगवति ज्ञानदीपप्र
दे गुरौ मर्त्यासद्धीः श्रुतं तस्य सर्वं कुंजरशौचवत् २६ ए
ष वै भगवान्साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः योगेश्वरै
र्विमृग्यांघ्रिर्लोको यं मन्यते नरं २७ ॥

र्येण प्राणायामादिना
एवमासनिकाराह्यादिना २४-२५ ननु क
थं गुरौ भक्त्या सर्वं जयेत् अत आह यस्येति मर्त्यासद्धीः मनुष्य इति दुर्बुद्धिः
तस्य श्रुतं सर्वं कुंजरशौचवद्व्यर्थं २६ ननु गुरोरपि मनुष्यत्वेन नरत्वं प्रतीयते तत्राह एष गुरुः साक्षा
द्भगवान् अलोकत्वं न तस्य प्रतीतिः भ्रांतिमात्रमित्यर्थः यद्यपि न सर्वस्तद्भावेन तथापि बुद्ध्या तस्य मानाथ

64

श्री
भाग
सटी
६५

एवमनिशमभ्यसतस्तस्य यतेः क्षिप्रं निर्वाणं शान्तिं याति २४ न च पुनर्विलिप्यते इत्याह कामादिभिर्न यदि
नितरां निष्ठितः यतः प्रशान्ताः अखिला वृत्तयो यस्य कृतः अलम् आत्मत्वेन स्पृहं २५ यस्तु अवश्यं कर्तनापि गो
समिलिप्तः स्यात् तं निंदति यस्त्विति त्रयाणामाश्रमाणां धर्माः आश्रमस्ताकुर्वन्ते यस्मिंस्तस्मात् गृहस्थस्ता न्य
मोहेन यानां यो दुर्हितभोगी निर्लज्जः अवशः २६ न चैव स्वयं विदितं तत्त्वं नादिमायेः पूर्वं स्वदेहः आत्मा
हि तत्त्वं स्वतः विविक्तितः न पुनरेव न आत्मानमिति मया आश्रयतस्तावत् ईति २७ यति यं पलत्वाणी क

एवमभ्यसतः चित्तं कालेन अल्पीयसा यतेः अनिशं तस्य निर्वाणं यात्यनिंधनवह्निवत् २४ कामा
दिभिरनाविद्धं प्रशान्ताखिलवृत्ति यत् चित्तं ब्रह्मसुखस्पृष्टं नैवोत्तिष्ठेत कर्हिचित् २५ यः प्रव्रज्य
गृहात्पूर्वं त्रिवर्गावपनात्मनः पुनस्तान्सेवते लिङ्गः स वै वान्ताश्यपत्रपः २६ यैः स्वदेहः स्मृतोऽना
त्मा मर्त्यो विट्कृमिभस्मसात् त एनमात्मसात्कृत्वा श्लाघयन्ति ह्यसत्तमाः २७ गृहस्थस्य क्रिया
त्यागो व्रतत्यागो वटोरपि तपस्विनो ग्रामसेवा भिक्षोरिन्द्रियलोलता २८ आश्रमापसदा ह्येते
खल्वाश्रमविडम्बकाः देवमायाविमूढांस्तानुपेक्षेतानुकम्पया २९ आत्मानं चेद्विजानीयात्परं
ज्ञानधुताशयः किमिच्छन्कस्य वा हेतोर्देहं पुष्णाति लम्पटः ३० ॥ रामा

निंदति गृहस्थस्येति द्वाभ्यां २८ २९ न वा लभन्ते इत्यभिप्रेतो इंद्रियलौल्यापिका दोषः ।

स आत्मानमपि ह्यर्थं मत्वापि
मोहाद्धि आत्मानं परं ब्रह्म चेत् जानीयात् ज्ञानेन धुताः निरस्ता आशया वासना यस्य तस्य ज्ञानिनो लौल्य
मेव न संभवतीत्यर्थः तथा च श्रुतिः आत्मानं चेद्विजानीयादयमस्मीति पूरुषः किमिच्छन्कस्य कामाय
शरीरमनुसंज्वरेदिति ३० ॥ रामायनमः ॥ ॥
॥

65

एवंसेर्व सपायैः कामादिवर्गानिलानियमैर्हि योभूत्वा आत्मपरो भवेत् श्रमस्थानं प्रति सर्वशास्त्रैक फलं प्रा

पवंमेर्वरूपार्थैः कामादिवर्गं निलानियतं हि योभूत्वा आत्मपरो भवेत् स्वयमः तस्मिन्त्रैवर्ककोमि

हिस्त्रा रूपहृ गीति सर्वा स्त्रीयोनिस्य सर्वा दनाय हाप्तूनो दिविपयाः वर्दे द्विप वर्गास्य यः संयमः तारमा आनसमा

नमायासात दक्षपरायस्पथः नवलावतामि चरिता यो मुम्नाननदनाः समाधि पर्यादि यामानथा रणा आनसमा

धीन्नो स्त्राव हेयुः नमाय यथुः नाहिकं वल्म समाय समानसमर्थः २३ एतहेवरहस्यातेनाहय यावानीदयः क्र

यथा वा तदं

घट्टर्गासंयमेकाना: सर्वात्मिय मञ्चोरताः तदंतापवैतो येमानाव हेयुः समावहा १८ यथावानीद

योगस्याध्यायो यथा मात्यस्माद्विश्रुति स्वनयाय समवेयुस्तेन सर्वेभिद्यत यामतः १९ यस्मिन्नविहेय यत्रः सन्ति:

मयापणिग्रह: एकाविविक्त यापणोभैयता --- यमिताप्तान: २० देवा सर्वोसमतानतसप्राप्यासन

मालनः स्थितं सर्वसमवत्ति सर्वा सर्वतलेवगोशोमिति २१ सापापानां संलिरुथ्यानः स्वकमकारवके: या

वमनः मने काम स्वनासाप्रनिवीतानाः २२ यतोयतोनिः सरति मनः कामहत

श्रमत ततस्ततस्पणा रूपाद्विहिरूप्याद्वेगेयः २३ ॥

पात्यः सर्वाः तमर्कलानि वेयोगस्पार्थेमोलंमायपयंति प्रमनोलम्धीयमं स्नायोवे स्वमनोवदि मेलसमृद्धाट्

तोयवितया २४ एवंयोगयुजनताविषयस्पर्शहवाहिर्गमनविश्वविन्तिप्यतेतस्य कन्यमानरूपोऽस्य मस्यविजय

यतस्य फल: समितः स्यात् समसेनत यावत्तस्मातिः हन्तारूतस्य गाहृसमानमभावदिकारागलत्तायितात्

हस्थमंस्यमहंवेदवायविनितिमत्तयाद्यासामिमप्रानयस्य १० सत्तत्समम

गयसमक्षतवयथा भवतेमयमासीतलामितत्वाय

न्तिपाय: १।१२२ ॥ रामः ॥

श्री
योग
सूत्र
६६

प्रस्तुता प्रयाभोक्तिवापक्कमाहेनो वेदिति असंतोषहिंसा [illegible] र्जितः [illegible] मार्गनीला
विषयाभेषु [illegible] निहितपंति [illegible] वर्तमान [illegible] यस्मिन् ४८ न
न [illegible] विहितेषु [illegible] कारितः [illegible] पाकत्व [illegible] विपद
[illegible] फलम [illegible] ४७ [illegible] पचनादिक [illegible] प्रातिद [illegible] शाद्यावि
[illegible] सुतः [illegible] मयाताः ४८ [illegible] सर्वमिह [illegible]

७४

तो [illegible] निरूता नीतोम [illegible] विषय [illegible] हितिपंति नेद [illegible] तमसंत
[illegible] भयविपति ४९ [illegible] कर्म वैदिके आवर्तत [illegible] नानि
[illegible] ५० [illegible] प्रातिद [illegible] पूर्णामास [illegible]
सतः ५१ [illegible] पूर्वस्य [illegible] यामसंधपानी [illegible] लत्तण ५२
[illegible] ॥

तेषु [illegible] प्रापाति [illegible] मर्थः आजीवं [illegible] ५३ [illegible] नकर्म [illegible]
[illegible] विपाकः परिणामो [illegible] येनस्य
[illegible] भवतीति [illegible]
[illegible] विपाक [illegible] तथाच [illegible]
[illegible] नेति [illegible] निष्क्रामतीति

६६

[illegible] मिनीमम यं आत्मानं [illegible] विबिधाणीरस्य

अनस्यन्तलोलेन तनरकापातां [illegible] तास्यानो [illegible] नाङ्गः मानी [illegible] नेया

भवन्नमाहि [illegible] भवति [illegible]

तमदेयानाङ्गः [illegible] नयः [illegible] मान

पवमर्थः ५१ [illegible] पञ्चनामाः [illegible]

साहकाये जीवे [illegible]

श्राङ्गः [illegible] वर्णा [illegible]

[illegible] ५१ [illegible] मानं [illegible] जीवे [illegible]

[illegible] ५३ [illegible] मानो [illegible]

मायाद्दि [illegible] ५४ [illegible] नयः [illegible]

नयः [illegible] ५५ यावन्न [illegible] नाना [illegible]

मच्युत [illegible] ५५ ॥ रामाय नमः ॥ १

[illegible] मर्थः ५२ [illegible]

नयो [illegible] ५५ [illegible] कायाद्

[illegible] नामयः॥

[illegible] ५५ ॥ रामाय नमः १

श्री० भा० ग० स० टी० ६४

ओंकारं विदीतेन च नादेशाणोऽह्न आत्मनि महति ब्रह्मणि ॥ २४ ॥ अग्निरिति तत्तद्भूमिमानिनो देवताः ताः प्राप्नोति पूर्व
वत् दिवाह्नः आह्नः न सेवोक्तः राका शुक्लपक्ष स्मानः यदा आत्मा के तिच्छुवाणोन्नत तमे अग्नमयने स्वाह
ब्रह्मा एवं ब्रह्म लोके गतस्य भोगो वस्मान्मोक्षप्रकाश माह विश्व इति विश्वः स्थूलोपाधिः ते स्थूले सूक्ष्मे विलो
प्य सूक्ष्मोपाधिस्तैजसो भवति सूक्ष्मं च कारणे विलाप्य कारणोपाधिः प्राज्ञो भवति कारणं च सर्वं च ता
ते नानया त्मा वि स्वरूपे विलाप्य तन्यो भवति तेषां च वयमभि चारिणा साह्या णालये शुद्धआत्मा भवतीत्यर्थः ॥

ओंकारं विदोनादेतं तेन आणो महत्यमं ॥ २४ ॥ अग्निः सूर्यो दिवा आह्नः शुक्लो राकोन रवराट् विश्व
स्तैजसः प्राज्ञस्तुर्य आत्मा समनवधात् ॥ २५ ॥ देवयानमिदं प्राहुर्भूत्वा भूत्वानुपूर्वशः आत्मयाजुप
शान्तात्मात्मन्येव न निवर्तते ॥ २५ ॥ यत एते पितृदेवानामयने वेददर्शिभिः शास्त्रेण चक्षुषा वेद जन
स्थोपि मुह्यति ॥ २६ ॥ आदावन्ते जनानां सद्बहिरन्तः परावरं ज्ञानं ज्ञेयं वचो वाच्यं तमो ज्योतिः स्वयं ॥

च्यते इत्यर्थः ॥ २४ ॥ यत्र यत्र गतो भूत्वा भूत्वा नि वर्तते तत्र यान निवर्तन्त इत्यर्थः ॥ २५ ॥ वेदेन निर्मिते ते पूर्व मभि
संभवतीत्यादिना तेऽर्चिरभिसंभवन्तीत्यादिना च निश्चयेन विविक्ते तापि ते इत्यर्थः जनस्थोपि देहस्थो
पि न मुह्यति ॥ २६ ॥ न च हि देहस्य सत आदावन्ते जनानां देहादीनां आदौ कारणाने न अन्ते वा वधि तेन यत स
त्य च बहिर्भोग्यमन्तर्भोक्तृ परमवरं च ऊर्ध्वं च तमो प्रकाश ज्योतिः प्रकाशः तत्सर्वं ज्ञेयं ज्ञानीय
त्वमेव न तत्स्मात् अतिरिक्तं वस्तु किंचिदस्ति येन मुह्येदित्यर्थः ॥ २७ ॥ यामः

67

भूमादिशब्दैः तत्तदभिमानिनो देवता। तत्रापतत्पः कृत्स्नपतत् सोमः सोमलोकः तत्र कर्मभोगसमाप्तौ रोहणा
प्रकारमाह दर्शेऽस्मादिदशे श्रुतिनिःसृतैस्तत्सत्र यावि शिष्टभोगलं त्यजेत्सोत्काभिमानिदेहलयेनादर्शाव
मस्थितेपत्तदेकं भवति भूतसूक्ष्माश्रको सूक्ष्मायातिना द्विकदेवनाभिः सोमलोके प्राप्तितः तत्र भोगावसाने
विलीनदेहो वदृष्टिद्वारेण पृथिवीकृषादिस्ताभ्यां पुनिरूमेनजायते यवेष्वन्नं भवदेहाः पितृयानं प्रवृत्त॰
कर्ममार्गइतिस्मर्यादेशभूयते ४० पुनर्भवमेवाह एकैकश्येनखेनकेन कर्मणाभूत्वा ततसमान्नि अप्राप्य

इत्थमत्स्य विपाकस्य भूमौ संनिपतन्त्यपः अन्यं देहलिताश्चोदर्गोहापृथिवीकृयः अन्नं वेतत्
तित्स्मुप्राप्य पित्र्यानेपुनर्भवः ४१ एकैकश्येनानुपूर्वं भूत्वाभूत्वेह जायते निषेकादिश्मशानान्तैः
संस्कृतो संस्कृतैः द्विजः इन्द्रियेषु क्रियायत्तं ज्ञानं ज्ञानदीपेषु कुर्वन् ते ४२ इन्द्रियाणि मनस्सर्वां
वा विवेकात्मिके मनः वाचंवर्णसमाम्नायेन मोंकारे स्वरे न्यसेत् ॥

भूमौजायते तस्य निरुक्तादित्यस्माह निषेकादिश्मशानान्तैः संस्कृतकार्यपौनेतनलभतः इत्यर्थः ४१ निवृ
त्तकर्मनिष्ठस्योपासनाविशेषमुपदिशन्नर्चिरादिमार्गेण ब्रह्मलोकप्राप्तिमाह इन्द्रियेष्वित्यादिना ४२
साइन्द्रियते प्रहिंसायाकुर्वन्तोरत्वादितिमुख्यं निवृत्तं कर्म वदर्शयन्नाह ज्ञानेन देयन्ते इति ते यातेषु इन्द्रिय॰
आपायामाभिष्टपूतोद्दीनोभिरिन्द्रियनावत्मानुज्ञानाभावयन्तोन्यर्थः एवकर्मसमाधि ४२ अर्थः संधानाद् संक
ल्परूपमनसि विवेकात्मिके विचारपुनेमनसावाग्वारि आदिस्मसावाचा कृष्णासन्नः कर्हैवादि विकारेम

श्री
भाग
सटी
९८

ननु स्वयं वितनोः भावे स्वात्मप्राणादिपुद्गलात्मादिषु मोक्षं देवदत्तादिषु अभिमानं न स्यात् तदुक्तं मातृमो
क्षतिरोभावधर्मकेषु न प्राणिषु यत् मद्धर्मीति तस्माद् स्वात्मादिति वस्तुनः परमात्मनो विकल्पभेदं प्रमतिय
द्वा वस्तुनोः विषयादि विकल्पमतिस्तु पूर्वं तो पस्माद् भवात् स्पन्दवतिभ्रमः स्यात् स एव तावदेवया व
दविद्यानिवृत्तिः न तु सर्वत्र मिथ्यात्वे ग्राह्यग्राहकत्वे विधिनिषेधयता कथं तत्राह स्वप्न मध्ये स्वायत्त स्वापप्रभव
स्यायथोत ९१ इदानीमस्य क्रमेणाद्वैतभावनाप्रयोगः प्रदर्शयन्नाह एकभावाद्वैतमिति चतुर्भिः वर्तय

सान्ताद् स्वप्नभ्रमस्तावत् विकल्पमति वस्तुनः जाग्रत्स्वाभेपि यथा स्वप्ने तथा विधिनिषेधता ९१
भावाद्वैतं क्रियाद्वैतं द्रव्याद्वैतं यथात्मनः घटं यत्नानुभूतेन हृष्टोत्सुमान्युनुतसुनेः ९२
कार्यकारणवस्तूनामभेदेनं पटतन्तुवत् अवस्तुनां विकल्पस्य भावाद्वैतमुच्यते ९३ यः
सर्वाणि कर्माणि सर्वकर्मसमर्पणं मनोवाक्कर्मभिः पार्थ क्रियाद्वैतमुच्यते ९४ ॥ तामः

तत्त्वालोचनस्थानभूमावप्यात्मतत्त्वान्यमादेवनन्तीनज्ञा प्रजा देवता रूपावस्थात्रयः रोतिस्वमाइति
श्रुतेः यद्भाव वस्तु भेदबुद्धिर्द्वितीयः ततो मत्कर्म साधितमेतत्फलं ममेव भोग्यमिति तृतीयः तान् पुन
रेते निवर्तयति ९२ कार्यकारणयोर्वस्तु कारणस्य मृशं तन्तवेव न पटयति ९३ मनोवाक्कर्मभिः कृतानां
कर्मणां समर्पणात् सः समर्पणमिति वाच्य द्वयफलभेदाद्धि क्रियाभेदः तेनेश्वरार्पणे च तदभावात्

नन्वार्हिकं पृथक्त्वमर्थः तस्यापि प्रतीयते तत्राह आबाधितः तर्कविरोधेन सतोऽपि आभासः प्रतीति इं
वादिवत्तन्नायं याथार्थ्यम् ततः तद्वैन्द्रियकं सर्वं मध्ये न विकल्पितं न तत्परमार्थतः दुर्घटत्वात् ५८ तदे
वाह हस्त्यादीनां पञ्चभूतानां छायापेक्षया वृक्षालंबनं न हि पदार्थानां संज्ञातोऽपि परिमाणानां मध्ये कनमा
त्विनभवति नतावन्ते घ्रामसंगतः स्वता तत्र अवयवेन एकदेशाकं घ्रातासत्ताकं घ्रातानघ्रमतः नस्येका
स्मिनन्तु तथा स्फुटमवं वनमात्र तेन च विकाराः ज्ञानं अवयवावयविपाद्यन्न परिणामोऽपि कृतः
स्मिनन्तु तथा कृत्स्नमवं वनमात्रं तेन चविकारं प्रावयवावयविनानातावदस्यतत्पृथक्ता या अप्रतीतेः नवा
सर्किं स्यादवयवे भागापरिनते भागावापृथक्त्वतः विनाना नतावदस्यतत्पृथक्ता या अप्रतीतेः नवा

दुर्घटत्वात् हैन्द्रियकं न द्वयं पाविकल्पितं ५८
आबाधितोऽपि त्वाभासो यथा वस्तुनयामतः दुर्घटत्वात् ... ५९
तिस्माद्देनामिहार्थानां छायेन कृतमापिहि नतन्नानाविकारोऽपि नष्टः कारिनाम्नया ६०
यातवो वयविनाञ्चतन्मात्राऽवयवैर्विना नस्युस्तस्मात् वयविनामन्त्रवयवोनतः ६१ ॥

किं सर्वेऽवयवे मर्वोऽपि अन्येति अंशेनवाऽयमपेऽयं गुलिमात्रेऽपि देहबुद्धिः स्यात् द्वितीयेन स्या
तिनः सर्किं प्रमवयवं सर्वोऽपि अन्येति प्रतीनामपृथक्त्वमर्थः ५९ एतदेहादेर्निश्यानस्यलात इदलोत्तिस्मादी
पं पांगीकारेण मनवस्थास्यात् प्रतीनामपृथक्त्वमर्थः ... महाभूतानि तन्मात्रैः सूक्ष्मैरवयवैर्विना नस्युः अवय
नामपि विमिच्छानमाह यावयतोति यातवो महाभूतानि तन्मात्रैः सूक्ष्मैरवयवैर्विना नस्युः अवयवा
विनाते साम पिनं ... ह्येवयवः सूक्ष्मः इति चेत्तत्राह कणप्रकारोऽणावयवानि अप्रतीतेः अवयवा विना
एसत्त्वं स्यात् अवयवानि प्रतीति यथा नपपतिविनातस्मात्त्वं प्रमाणाभावात् लिम्पर्थः तद्
कंपं च कंपनं विकल्पकतीति पाहन्त्रम् इस्मादि ६२ ॥ नमः ॥

श्री
भाग
सटी
६५

श्रीकृष्णसेवामहत्तामवबुध्याभ्युपेतितस्मात्परमात्मसिद्धान्तीनिर्दिष्टमनुस्मृत्वेदविद्वांतमाहत्यमहामि-
तिमाहैः पंचभिः नामायुपवर्हणाः ६५ तेषां लेशोक्रमार्थं बहुपादिभिः प्रियंदर्शनं यस्य ०.१

यद्बहुपुराणभवंकस्मिन्नर्थं उपबृंहणाः नाम्नातीतेमहाकल्पेगंधर्वाणांसुसंमतः ६५ रू-
पपेशलमाधुर्यसौगंध्यप्रियदर्शनः स्त्रीणांप्रियतमोनित्यंमत्तःस्वपुरलंपटः ७० ए-
कदादेवसत्रेतुगंधर्वाप्सरसांगणाः उपहूताविश्वसृग्भिर्हरिगाथोपगायने ७१ अ-
हंचगायंस्तद्विद्वान्स्त्रीभिःपरिवृतोगतः ज्ञात्वाविश्वसृजस्तन्मेहेलनंशेपुरोजसा
याहित्वंशूद्रतामाशुनष्टश्रीःकृतहेलनः ७२ तावद्दास्यामहंजज्ञेतत्रापिब्रह्मवादि-
नां शुश्रूषयानुषंगेणप्राप्तोहंब्रह्मपुत्रतां ७३ धर्मस्तेगृहमेधीयोवर्णितःपापनाशनः
गृहस्थोयेनपदवींमंजसान्यासिनामियात् ७४ रामायनमः ॥

तदाक्वानंविद्वानज्ञमत्तःसमतगायन्नेवगतः ७२ ७३ ७४ श्रीरामायनमः ॥ ॥ ॥

आत्मनः स्वमायादीनां चतुर्थं अकामस्वतयोः देहादीनां पंचभूतात्मकत्वेन मोक्षस्य परमात्मत्वेन
भेदाभावेनार्थकामयोर्यदेकत्वदर्शनमित्यर्थः ६५ इत्यानात्मधर्माणां त्रित्याज्यत्वादिति यद्वत्स्वये
नोपायेन यतः सकाशात् ६६ प्रसूतमपसर्पतीति अस्य मोक्षस्यापि तद्भक्तिभाक्त्वमु
भक्तः ६७ एतत्स्वभावेनापाये मक्तभक्तस्य भक्तिरेव मोक्षरूपार्थे हेतुरिति पाठ्यानेव लता

आत्मजायासुतादीनामन्येषां सर्वदेहिनाम् । यत्स्वार्थकामयोरैक्यं दृश्याद्धेतोस्तु
व्यते यथास्वचानिधिहृत्स्याग्नेनयत्तपतो नृप स्ततेन [illegible] कार्याणि नोनाम
यनायदि ६६ एते यमेष्ववेदाकेवर्तमानः स्वकर्मभिः गृहेषु स्वगतिर्याया।
हीजनतद्भक्तिभाक्तनाः ६७ यथाद्देहप्रयत्नुपदेवक्त
स्वजादापङ्कात्तद्भक्तात्मनः
प्रभोः यस्मात्पङ्केरुहमवयो
भवानहार्योविनिर्नतद्यिणां क्त
तुन ६८ ॥ मः

हृत्स्मात् यथा हीति हे नृप देवनृपे देवेष्व संक्षायेः तु स्वजादितु वा आत्मनः मोक्षस्यादेव प्रभोर्हेतो
स्वरभावस्य सः उक्त [illegible] स सः यथा यथा वर्तते मे वमजतेति पापः यद्वा यथा आपङ्कात्तु
नीर्णस्य यथाचक्रत्तु [illegible] अहार्यो इति तथा मोक्षस्यादेवतारकात्स्मात्तद्भक्तेरमर्थः ६८ ॥ ग्रामं